

Lelkipásztor

Evangélikus Lelkeszi Szakfolyóirat

68

1993/1

TARTALOMJEGYZÉK

Vigyázatok magatokra és az egész nyájra...

„Istennek kell inkább engedelmeskednünk, mint az embereknek” – <i>HK.</i> –	1
Reggeli áhitat teológusok gyülekezetében – <i>Trajtler Gábor</i> –	1
Egyházi szimbólumok az új évfolyam rovatcímeiben	2

Tanuljuk a Krisztust!

Vajta Vilmos újra magyarul – <i>Hafenscher Károly</i> –	3
<i>Waldemar Schmidt</i> : Jób könyve és a szenvedés kérdése – Fordította: <i>Kevháziné Czégényi Klára</i> –	3
Liturgia – anyagvázlat – <i>Ifj. Hafenscher Károly</i> –	5
<i>J. Gajárszky Magdolna</i> : Taníts minket (vers)	9

Evangélikusok a nagyvilágban

Európa átalakulása – luteránus hozzájárulásként – <i>Dr. Gunnar Stålsett</i> főtitkár beszámolója	10
--	----

Kitekintés az ökumené világába

Egyházi Világhíradó – <i>D. dr. Nagy Gyula</i> –	13
Protestáns Egyházi Napók 1993 – <i>Dr. Harmati Béla</i> –	15

Lelkész – szemmel

Egy vélemény a sok közül – <i>Benczur László</i> –	16
KALME – lelkesi szemmel – <i>Tóth-Szöllős Mihály</i> –	17
Az új vallásosság veszélyei – Finnből fordította: <i>Csepregi Béla</i> –	18
Egészségesebb egyházért – <i>Szilas Attila</i> –	18

Tanít az egyháztörténet

<i>D. Kovács Sándor</i> emlékezete – <i>Bencze Imre</i> –	19
Amsterdami hagyaték – <i>Lappangó kéziratok</i> – <i>Benczur László</i>	21
„Nektek, barátainknak mondom: Ne felejtetek...!” – <i>Bibó István</i> és a protestáns erkölcsiség – <i>Donáth László</i>	22
„Ökumenikus” énekek a reformáció századából – <i>Szebeni Olivér</i> baptista tanár –	24

A teológia szomszédságában

<i>Dr. Andorka Rudolf</i> : Vallás a modern társadalomban	26
Evangélikus Énekeskönyv 2002-re (?) – <i>Raliczné Ferenczi Ilona</i> –	28
Egyházi natározatok végrehajtásának kérdése – <i>Dr. Boleratzky Lóránd</i> –	29
Öregnek lenni a modern társadalomban – <i>Jan Gronborg</i> –	31
Aktuális doxológia – <i>Dr. Hafenscher Károly</i> –	33

Fórum

Megjegyzések az Országos Egyházi Iroda tervezetével kapcsolatban – <i>Zászkaliczky Péter</i> –	34
Nem értem... – <i>Szilas Attila</i> –	35
Levél	35
<i>J. Gajárszky Magdolna</i> : Versek	35

Az igehirdető műhelye

Hetvened vasárnap – <i>Csepregi András</i> –	36
Hatvanad vasárnap – <i>Csepregi András</i> –	36
Ötvened vasárnap – <i>Csepregi András</i> –	37
Böjt első vasárnapja – <i>Koskai Erzsébet</i> –	37
Evangelizációs igehirdetés Nagytarcsán – <i>Gémes István</i> –	38

Gyülekezeti szolgálat-lelkészi közélet

Újjáalakult a Budapesti Evangélikus Gimnázium Volt Növendékeinek Egyesülete – <i>Dr. Berti Béla</i> –	40
<i>Pályám emlékezete</i> : Rendhagyó indulás – <i>Hernád Tibor</i> –	40

LELKIPÁSZTOR

Evangélikus Lelkesi Szakfolyóirat

Megjelenik: havonta

Felelős szerkesztő: dr. Hafenscher Károly, 1052 Budapest, Deák tér 4.

Tel.: 137-8966

A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt.

Kiadja: a Magyar Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 1447 Budapest, Pf.: 500.

Felelős kiadó: Tóth-Szöllős Mihály

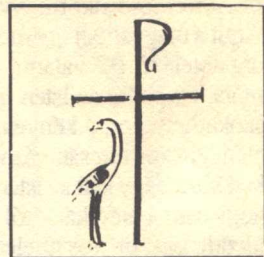
Készült a **JO-MYSTIC®** Studio gondozásával. 93-1.

Előfizetési díj: havi 120,- Ft, fél évre: 720,- Ft, egy évre: 1440,- Ft.

Nyugati terjesztésben: számonként 7 DM.

ISSN 0133-2821

Vigyázzatok magatokra és az egész nyájra...

„Istennek kell inkább engedelmeskednünk, mint az embereknek”

(ApCsel 5,29)

– Elhangzott a Trans World Radio (Monte Carlo) 1993. január 3-i adásában –

Most, amikor minden kedves Hallgatóknak békés, boldog új esztendőt kívánok, kérem figyeljünk együtt Bibliai útmutatónk 1993. évi igéjére, a felolvasott mondatra. Bizonyára sokan olvasták már ezekben a napokban ezeket a Péter apostol ajkáról elhangzott szavakat, különböző nyelven, különböző egyházakban. Bizony nehéz körülmények között, fenyegetettségben, szabadsága elvesztése veszélyében vallotta így meg bizodalmas hitét. Fogság és szabadulás határán áll az apostol. Szigorúan megtiltották, hogy beszéljen Jézus Krisztusról... Már nem először tiltják a bizonygátételt a Feltámadotról, de az apostol nem enged, nem teheti hogy hallgasson. Az összefüggésből kitetszik, hogy nemcsak a rossz lelkiismeret, vagy a félelem beszél az itélkező főpapból, hanem az emlékezés is: fülébe cseng a passió-jelenetből ismerős kiáltás: az Ő vére rajtunk és gyermekeinken – ahogy Mt 27,28-ban olvassuk. Ime a vád Péterre és társaira: „ránk akarjátok hárfítani annak az embernek véréit”. Péter tudja ezt: felolvasott mondatunk után halljuk a teljes bizonygátételt: Atyáink Istene feltámasztotta Jézust, akit ti fára függesztve kivégeztetek... Isten Urrá és üdvözítővé tette Őt, hogy megtérést és bűnbocsánatot adjon Izraelnek... Mi pedig tanui vagyunk ezeknek az eseményeknek és tanuja a Szent Lélek is... Ebben az összefüggésben hangzik e felolvasott mondat, az évi ige: „Istennek kell inkább engedelmeskednünk, mint az embereknek” Nem közmondásszerű bölcs mondat ez, nem jelző, hanem arra a helyzetre vonatkozik, amikor el akarják némfítani a tanuskodást. Ugyanezt mondja Pál apostol is, amikor úgy szól: „Jaj nekem, ha az evangéliumot nem hirdetem...” Már egyszer hasonlót mondott János és Péter: „Igaz dolog-e az Isten szemében, hogy inkább rátok hallgassunk, mint Istenre, itéljétek meg magatok, mert nem tehetjük, hogy ne mondjuk el azt, amit láttunk és hallottunk” – így olvassuk az előző fejezetben –. Ebben az esztendőben tehát ez az apostoli mondat kísér és vezet. Nem hallgathatunk sem emberek véleménye, erőszakos magatartása miatt, sem saját gyávaságunk, féltékenységünk, erőtlenségünk nem hallgathat el.

Fordítsuk most így az év elején ezt a vezérigét: 1993-ban is hangoznia kell az evangéliumnak, a megfeszített és feltámadott Krisztusról szóló bizonygátételnek, tanuskodásnak. Vagyis 1993-ban is hirdetünk kell az Isten kegyelmének, bűnbocsátó szeretetének jó hírét. Ennek kell engedelmeskednünk, bízva Isten erejében, s félelmet üző szeretetében. – Mitől volt ilyen bátor Péter? Még mindig az a nagyotigérő-szajhós, aki tagadónak bizonyult? Már nem! A Feltámadott újra szolgálatba állította és így vált az élő reménység emberévé, aki nem fél a jövőtől, nem fél emberektől, mert tudja: nagyobb Őra van.

Itt válik az új év elején igazán időszerűvé ez a mondat. Még csak két nappal ezelőtt léptük át a határt: 1992-93 határát. Ismeretlen ország áll előttünk – úgy hívjuk: 1993. Az is érdekes kérdés lehet: mit hoztunk magunkkal... de az még fontosabb: mi vár ránk? Nem az a kérdés, mit határoztunk el, mit fogadunk

meg ezekben a napokban, avagy mit kívánunk másoknak: sikert, boldogságot; hanem az, hogy miben, kiben bízunk ebben az új évben, minek, kinek engedelmeskedünk? Tudjuk-e mondani a zsolnárossal „...életem ideje kezdedben van”? Bízunk-e abban, hogy ez az év is az Ővé, ahogyan őseink mondták anno Domini. Bízunk-e abban, hogy nemcsak gond, baj, teher, kockázat, kísértés, bűn vár ránk, hanem a mindezeknél nagyobb Őr? Ma sok a félelem, aggodalom, szorongás a jövőt illetően országunkban is, egész Európában, sőt az egész világban. Merjük-e vállalni boldog bizonyossággal, hogy Isten mindig nagyobb (Deus semper major est, Gott ist immer grösser?). Boldog úgy lesz ez az új évünk, ha ez a feltétlen bizalom él bennünk. Biztos, hogy lesz halál 1993-ban is, hiszen minden ember csak halandó – de Krisztus feltámadt, erősebb a halálnál. Biztos, hogy minden elmúlik egyszer, minden a végéhez ér, de megmarad a hit, remény, szeretet, e három. A tények tények lesznek 1993-ban is, de a valóság mindig több, mint a hideg tények összessége: Isten szeretet és aki a szeretetben marad, Istenben marad és Isten is őbenne (1Jn 4,16). Lesznek problémáink? lesznek. Lesznek nehézségek? lesznek. Lesznek ellenségek, mint Pétereknek voltak. Biztosan, de a bizalmas hit nem vesz komolyabban semmit, senkit, mint Őt. Isten kínálata 1993-ban is nagyobb, fantáziája élénkebb, ereje hatalmasabb mindennél. Ha Istent valóban komolyan vesszük, ebben a kapcsolatban az idő szorítása megszűnik. Isten adományának tartjuk az új év idejét, amivel jól bánhatunk, feladatainkat megoldhatjuk, emberfélelemtől mentesen, sorstól való rettegéstől szabadon. Hiszem: erre tanft drága évi vezérigénk.

H.K.

*

Imádkozzuk együtt énekeskönyvünk újevi imádságát: Urunk Jézusunk: előljárónk, életünk megigazítója és jó irányba terelője – kértünk vedd el tőlünk mindazt, amit az idő múlása nem tud elvenni, vedd el azt, ami életünket rontja és add ajándékdul, amit Nélküled a jövő, a most kezdődő újév sem tud megadni. Add nekünk Önmagadat. Segíts minket naponta új, Atyádnak tetsző életre, Ámen.

Reggeli áhítat teológusok gyülekezetében 1992. november 25-én 2Tim 4,2-4

Testvérek!

Mindannyian ismerjük a *kairosz* fogalmát. Ez bizonyos időpont, egy adott helyzet, ami valamire alkalmat ad. Valamiféle éppen táruló kapu, amin be kell menni, egy bizonyos alkalom, amit ki kell használni, mert nemsokára elmúlik. Ritkán adódik kairosz, de az drága lehetőség.

Ebben az igében éppen az ellenkezőjéről van szó. „Akár alkalmas, akár alkalmatlan az idő” – mondja igénk. Tehát nem függ semmitől, nem kivételes a helyzet, hanem olyas-

mi, ami mindenkorra érvényes. Ami mindenkor hatályos. Amit a magyarban így mondunk: „akár esik, akár fúj”. Mindig kötelező. Pál valamit így tesz kötelezővé Timóteus számára. Ez pedig az Isten igéjével való „előállítás”. Érezzük a szokatlanságot, a kényelmetlenséget. Ha valaki valamivel előáll, akkor furcsán néznek rá, és éppen ezért merészség is kell hozzá. Így kell az Isten igéjével előállni. Úgy gondolom, hogy nem a prédikációról van szó ebben az igében, hanem a „feddj, ints, biztass türelemmel” egy bizonyos szituációban való szólás, a jó, segítő testvéri szót jelenti. *Isten igéjével szolgálni egymás között*. Ez különösen is érvényes itt, a teológusok testvéri közösségében. Fratertnitásban éltek. Luther igen sokra becsülte a „consolatio fratrum”-ot, a testvéri vizsgáló szót, amivel tartozunk egymásnak. Annyira fontosnak tartotta, hogy majdnem harmadik szentségként jelölte meg. Erre a jó testvéri szóra vagytok kötelezve! Az én életemben rendkívül sokat jelentett ez a *másoktól kapott testvéri szó*.

Volt egy testvér serdülő koromban, egy valamivel idősebb társam, akitől olyan szigorú etikai mércét kaptam, ami egy életre meghatározott engem, és boldog, zavartalan házaseletemnek mind a mai napig ez a biztos alapja.

Volt egy testvér, aki atyai gondoskodással érezte meg velem szóban és tettel a gyülekezet szeretetét, ezért választottam végül is a teológiát. Volt testvér, aki biztató szóval figyelmeztetett arra, hogy kapott talentumaimmal élni kell, és

jelentkeztem a Zeneakadémiára. Volt testvér, aki nem taposott sárba, amikor kisebbségi érzésekkel küszködtem, hanem felemelt és megerősített.

Volt testvér, aki, ha nagyon el voltam keseredve, mellém állt, és vigasztaló szavával újra rendbehozott lelkileg.

Volt testvér, aki úgy tett bizonyosságot Jézusról, hogy bizonytalan hitem bizonyossággá vált: Jézus él, és ezzel az élő Jézussal élem azóta életemet.

Ezek a testvérek felelősséget éreztek irántam. Ezek a testvérek Isten igéjétől indítva szóltak hozzám. *Ezek a testvérek Isten küldöttei, Isten angyalai voltak számomra*. Ezek irányították, hozták rendbe, mentették életemet.

Ilyen felelősséggel tartozunk egymásnak! Ilyen testvérei vagytok ti itt a teológián egymásnak. Így kell Isten angyalikeént élnetek a másikért!

Mikor? Milyen alkalmakkor? Mindig! Akár alkalmasnak, akár alkalmatlannak érezzük az időt a szó kimondására.

És hallgassátok csak, milyen fontosnak tartja Pál ezt az egész ügyet: „Kérve kérek” – „az Isten és a Jézus Krisztus színe előtt” – „az ő eljövételére és országára” – ennél nyomatékosabban már nem kérhet, könyöröghet, követelhet, hogy Timóteus lelkére kösse feladatát.

Ti sem kerülhetek meg ezt az elkötelezést. Legyetek egy más testvérrel az intő, biztató, vizsgáló szóval. Erre való ez a mai nap. És ezután minden napotok.

Trajtler Gábor

EGYHÁZI SZIMBÓLUMOK AZ ÚJ ÉVFOLYAM ROVATCÍMEIBEN

Negyedik éve a Lelkipásztor minden esztendőben új borítólappal jelentkezik. Ez nemcsak emeli, különben szerény kiállítású lapunk szintjét, hanem mondanivalójából is ad jelképesen izelítőt. – Az 1993. évfolyam borítóján Krisztus szobrot látunk: *Jézus a Jó Pásztor* (Jn 10). E szobor Rómában a lateráni múzeumban található, a császári idők fővárosából való. Katakombákban freskó-szerűen, mozaik kirakással padozaton és falon, szarkófágokon többféle Jó Pásztor ábrázolást láthatunk. Ez a kép az első, fennmaradt klasszikus művészeti értelemben is gyönyörű alkotás. A Jó Pásztor lábán bőrlábeli, oldalán pásztortáska, vállán az elveszett, de megtalált bárány. Arca szakálnélküli, fiatal férfiarca, tiszta és boldog, szinte a paradicsomi öröm sugárzik rajta. Oly közel hozza a nézőkhöz a Jó Pásztor alakját, annyira emberi, hogy azonnal ráismerünk, kit ábrázol. A középkor Krisztus szobrai rendszerint itélőbíróként jelenítik meg Krisztust, ahogy ezt Luther emlegette. Ez a szobor nagyon kedves nekünk lelkészeknek és saját szolgálatunkra emlékeztet. Ez a Jó Pásztor ismeri az övéit és övéi felismerik hangját és hallgatnak rá. – Legyen ez a szimbólum 1993-ban állandó emlékeztető saját hivatásunkra is.

Új fejlécekkel is kísérletezünk. A tíz rovat egy-egy szimbólumot kapott. Részben *Rudolf Koch*: *Christliche Symbolen* című gyűjteményéből, részben énekeskönyvünkéből vettük ezeket.

1. *Vigyázatok magatokra és az egész nyájra*. Az Úr az én oltalmam. A pásztorbotvégű kereszt jelöli az Urat és az alatta levő madár a kereszt oltalmában él. Zsolt 91,9: „Ha az Urat tartod oltalmadnak – nem érhet téged baj, sátradhoz közel sem fér a csapás.”

2. *Tanuljuk a Krisztust!* Ősi Krisztus monogram. Kifejezi Jézus személyét és küldetését. Jézus – Immanuel – Velünk az Isten és Krisztus – Messiás, Megváltó

3. *Evangélikusok a nagyvilágban*. Luther címere: Gyűrű, rózsza, sziv s benne kereszt. Világszerte ismert evangélikus szimbólum

4. *Kitekintés az ökumené világába*. A hajó az egyház egyik ősi szimbóluma. A kereszt a vitorlán egyértelmű, a hullámverés a történelem vihara, s a hajó halad szemben az árral is

5. *Lelkész-szemmel*. A nyitott könyv pásztorbottal a lelkeszi szolgálat jelképe 1Pt 5,2: Legeltessétek az Istennek köztetek lévő nyáját.

6. *Tanít az egyháztörténet*. A keresztnek halál, múlandóság feletti diadalát jelképezi. Nem az egyház, hanem a kereszt a diadalmas az egyház történetében.

7. *A teológia szomszédságában*. A győztes Bárány (Jel 5,12,7,17,21,32-33) A húsvétkor diadalmaskodó mindennek ismerője: életnek, halálnak

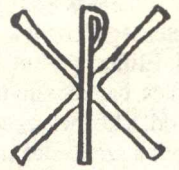
8. *Fórum*. A megdicsőült Krisztus vitáink és nézeteltéréseink fölött áll.

9. *Az igehirdető műhelye*. A Szentírás ősi szimbóluma (Jel 1,8). Ezt a könyvet tartjuk nyitva kezünkbe s ennek a könyvnek tartalma Ő, aki Alfa és Ómega, a kezdet és a vég.

10. *Gyülekezeti élet – lelkeszi közélet*. Az urvacsorai kenyér és bor emlékeztet, hogy halálát kell hirdetnünk, amíg eljövend, s addig táplálkozunk az Élet Kenyerével és az élet italával csillapítjuk szomjunkat a gyülekezetben.

Minden szimbólum meditációs anyag, több jelentést is hordoz. Néhány egyszerű vonala gazdag tartalmat fejez ki, egyben segít egymásra ismerni Isten népében, hiszen nemzetközi jelzések ezek, szavak nélkül is értjük egymást.

TANULJUK A KRISZTUST!

Vajta Vilmos újra magyarul

Negyven évvel ezelőtt, amikor Lundban befejezte doktori disszertációját (*Die Theologie des Gottesdienstes bei Luther*) Vajta Vilmos – magyar kollegáinak ajánlotta: „Meinen ungarischen Amtsbrüdern”. A bevezetés első mondatában is a soproni Teológiai Fakultás professzorairól emlékezik meg, akiket 1936-40 között hallgatott s akik a maguk módján felkeltették érdeklődését az istentisztelet teológiája iránt, közelebbről Luther teológiájával kapcsolatban. A már elköltözötteknek s az akkor még élőknek egyaránt hálóját fejezi ki. Csak ezután szól svéd és dán mestereiről: Ragmar Bring, Anders Nygren, Gustaf Wingren, K.E. Skydsgaard és Regin Prenter teológusokról. Így a Svédországban, németül kiadott disszertáció egyben gesztus volt a magyar evangélikus egyház felé. Sajnos, magyarul sohasem jelent meg, csak ismertetésből (Pröhle 1957) vehettek tudomást tartalmából sokan.

A 20.sz. magyar teológiai irodalmának egyik tragikus mozzanata, hogy Vajta Vilmos németül, angolul, svédül, franciául publikálhatott, de magyarul csak a csekély példányszámban megjelenő *Koinonia* – magyar evangé-

likus teológiai folyóiratban. Itthon csupán néhányan tudhattunk valamit arról, milyen *kincs* maradt felhasználás nélkül magyar evangélikus lelkészek és teológusok életében és szolgálatában. Világhíró teológusunk pedig a Reformáció óta nem sok volt.

A helyzet csak némileg javult, amikor 3 évvel ezelőtt végre nálunk is díszdoktori címet kapott (*ETA 1982. okt. 20.* Előadása: Ökumenikus tapasztalatok [1941–1990] Lp 1990 141 119 kk), hiszen azt a bibliográfiát ismerve, amit 70.-ik születésnapjára jelentettek meg, érezzük igazán, mivel s miben lettünk, maradtunk szegények itthon. *Már késő!* Magyar egyházi sors ez Bakócz Tamás óta: nekünk csak „majdnem” sikerül minden.

Most három magyarul megjelent Vajta írásra hívom fel a figyelmet: *Hitből fakadó élet, Hit és élet összecsengése* (Kierkegaard-Ordass Lajos tolmácsolásában) *A szeretet keresztény értelmezése* (a lundai teológia a múltban és a jövőben). Az *első* az 1963-as LVSZ világggyűlésre készült dolgozat magyar átfraja. Szolid dogmatika. Számomra külön érdekesség a szociáletikai vonzódás Vajtánál. A *második* hézagpótló előadás – Kierkegaard-t nemcsak hazá-

jában ismerik aránylag kevesen (Grundtviggal összehasonlítva), hanem nálunk is inkább csak idézik, mint olvassák teológusok (a református Koncz Sándor, Sarkadi Nagy Pál, magam disszertációmban próbálkoztam értésével, mint fró igehirdető bemutatásával), inkább egzisztencialista filozófusok tartják magukénak. A *harmadik* a Nygren féle svéd teológiai koncepció kontextusban való bemutatása, ez is magyar nyelvterületen jelentős információkat megmutató munka.

Mindháromra jellemző az alaposág, a biztos itéletalkotás, a hallatlan ismeretanyag és az az atmoszféra, amit disszertációja bevezetésében feleségének köszön a szerző: *ungestörte Arbeitsruhe*, zavartalan nyugalom a munkához. Lefordíthatatlanul szép német kifejezés „Arbeitsruhe”, – Örülünk, hogy legalább egy magyar teológusnak ez megadatott. Vajta Vilmos professzor úrnak pedig hálásak vagyunk, hogy nyugalmát munkával töltötte egy életen át. Még szeretnénk sokat olvasni Tőle magyarul is!

Dr. Hafenscher Károly
(Szekszárd 1992 okt. 31. Reformáció napja. Ezen a napon 40 éve fejezte be VV. doktori disszertációját.)

Waldemar Schmidt:

Jób könyve és a szenvedés kérdése

Jób könyve az Ószövetségből Dante Isteni színjátéka és Goethe Faustja mellett a világirodalom legjelentősebb műveikhez tartozik. Keletkezés-története elég bonyolult. Mondanivalója Jób nagy panaszán (3, 29-31.f.) és a köztük megszólaló három párbeszéd soron alapul Jób és barátai között (4-27.f.), a harmadik párbeszéd töredékesen van előtűnk. Ehhez az alapmondanivalóhoz tartozik még Istennek Jóbbhoz intézett beszéde, ami eredetileg egyrésztes volt, ma azonban több részből áll. (38-41.f.) Jób válasza is eredetileg egy részből állt, később lett két szakaszra választva (40,4-5 és 42,2-6.)

Teológiai ismereteink szerint, amit a ma élő frásmagyarázók is elfogadnak jórészt, Jób könyvének keletkezési ideje Kr.e. 350, az ószövetségi kor legkésőbbi szakasza. A szerző a fent említett anyaghoz egy kerettörténetet illesztett, ami későbbi eredetű, s az 1-2. és a 42. fejezetben van előtűnk.

Egy további, későbbi betoldás, amely szintén fontos része a könyvnek, az un. Elihu-beszéd. További kiegészítés a

28.f. „bölcseesség” költeménye, valamint a csodaszép 39-41. fejezetek, melyek Isten dicsőségéről beszélnek a természetben.

Claus Westermann arra a következtetésre jutott, hogy Jób könyve nem a szenvedésről szól, hanem a szenvedő ember panaszáról. Pontosabban: a barátok beszédében, Elihu beszédében és a kerettörténetben a szenvedés kérdése kerül elő. A szenvedés eredete, a szenvedés értelme, a szenvedés legyőzése, ha lehet elhárítása. A Jób-beszédekben viszont a meg tapasztalt szenvedésekre való reakálás kap hangot.

A szenvedés kérdésére Jób könyvéből négy választ fedezek fel:

1. Jób barátainak válasza és értelmezése a párbeszédekben.
2. Elihu válasza és magyarázata a 32-37. fejezetekben.
3. Az ősi keret-elbeszélés válasza.
4. Jób panasza az átélt szenvedések nyomán, beleértve Isten szavát és Jób választát is.

1. Jób barátainak válasza

A barátok azért jönnek Jóbhoz, hogy szenvedései közt és betegségében vigasztalják. A három barát más-más karakterű. Elifáz, a tekintélyes, gazdag élettapasztalátú, Bildád, a bölcs, hagyománytisztelő, Cófár, a szenvedélyes, a mindentudó, a közhelyeket mondó. Egyben azonban a három barát egy: a szenvedés mindhármuk szerint Isten büntetése a bűnért, amit az ember elkövetett. A bűnvallás után Isten megszünteti a szenvedést. Mindhármuk beszédeinek ez az alaphangja.

Ezt kérdik: Pusztult-e valaki ártatlanul? (4,7.) Biztos a számukra, hogy az ember saját vétké miatt idézi elő a bajt a maga számára. (5,7.) Ha Jób fiai szerencsétlenül jártak, személyes bűneik okozták, mert Isten igazságos. (8,3-4.) Isten nem bünteti az igazakat, csak a bűnösöket (8,20), akik büntetésüket minden esetben még életükben elnyerik (15,32), mint ahogy ma is mondják emberek: ez még meg fog bűnhődni!

Így Jób barátai a tradicionális (hagyományos) bölcsesség képviselői, amely iskolából Jób könyve szerzője is származott, mindaddig, míg ez a bölcsesség saját élettapasztalata nyomán darabjaira nem hullott szét. Ez a bölcsesség abból az emberi erőfeszítésből származik, amely figyel a világ folyását és az emberi életet, és az élet káoszában rendet akar találni.

Megfigyelték: valaki vermet ázott, hogy egy másik beleessen. De maga esett bele.

Ezt az egyszeri esetet megjegyezték, és általánosították. (Péld 26,27.) Ami az egyszeri esetben megállta a helyét, általánosítva hamis, nem helytálló. A következő lépés, hogy a folyamatot visszafelé értelmezik: Ha valaki egy verembe esett, az előzőleg valaki számára megásta a vermet. Tehát jogos, ami vele történt.

Ha ezt most Jób esetére alkalmazzuk: egy bűnös szerencsétlenül járt. Az egyszeri esetet általánosítjuk: egy bűnös minden esetben szerencsétlenül jár. Ezt a gondolkodást alátámasztja az Isten igazságosságáról szóló tanítás. A barátok végkövetkeztetése Jób szenvedésével kapcsolatban: Jób bűnös, ezért szenved. (22.f.) Jób súlyos szenvedése bizonyítja bűneinek nagyságát. Ha nem volnának bűnei ilyen nagyok, Isten nem halná őt így szenvedni. Ezért bűnvallás és bűnbánat által elérheti, hogy Isten elveszi róla a szenvedést. (11,13-15).

Jób nem küzd az ellen, hogy ő bűnös, de nincs arányban szenvedése nagysága a bűneivel.

Le kell szögezünk: egyes esetekben lehetséges, hogy a szenvedés a bűn következménye. De ha ebből törvényszerűséget csinálunk, amit minden esetre alkalmazunk, minden hamissá válik. Az is lehet, hogy a kegyes áldást nyer, a gonosz bűnhődik, de lehet fordítva is! (9,22 21,7.)

2. Elihu válasza

Az Elihu-beszédek későbbiek, tehát Kr.e. 350 után keletkeztek, mintegy korrigálva a mondanivalót. Elihu a szenvedést így értelmezi: Isten nevel bennünket a szenvedés által. Nála is megáll a barátok véleménye: az istentelenek büntetést kapnak, a kegyesek áldást. (36,6-7.) De: Isten nem akarja a bűnös halálát, hanem megtérését és életét. Ezért beszél Isten a bűnös emberrel: álomban (33,15), a másikkal úgy, hogy szenvedést küld rá (33,19).

Fájdalmakon, testi szenvedéseken, betegségeken keresztül beszél Isten a bűnös emberhez. A beteg betegsége alatt Isten iskolájában van. Ha az ember elfogadja ezt a fajta nevelést, és bűnbánatra ébred, Isten véget vet a szenvedésnek, meggyógyul és így megkegyelmez neki. Két-háromszor cselekszik így Isten minden emberrel (33,29). Ezért nem szabad Istent vádolni (34,12). Éppen a nyomorúságán keresztül

menti meg Isten a bűnöst, az által, hogy a szenvedésein keresztül szól hozzá. (36,15). Azután kivezet a nyomorúságból (36,16).

Az Elihu-beszéd (35,9-11) Isten pedagógiai, lélektani cselekvésén alapul, mellyel a szenvedőt formálja. A beteg szenvedése nem Isten büntetése, de mégis a bűn következménye. A Zsidó levél a bölcsesség irodalomnak ezt a gondolatát, hogy a szenvedés nevelőeszköz, átveszi az Újszövetségbe (12).

A szenvedőnek Elihu szerint ezt kell kérdeznie: mit akar Isten mondani nekem szenvedésemen, betegségyemen, a csapáson keresztül? Nem kérdés, hogy sok szenvedő számára Elihunak ez a látása segítséget jelenthet. Valaki, akit egy súlyos betegség az ágyhoz kötött, ezt mondta: Isten nagyon szerethet engem, azelőtt sokszor elszaladtam tőle, most erősen tart. Csak tisztelni lehet ilyen véleményt.

Így az Elihu-beszéd, bár közel van a barátokéhoz, mégis egy új vonást tartalmaz. A helytelen az, hogy Elihu az egyes esetekben segítő látást Jóbra alkalmazza, és az ő helyzetét nem veszi komolyan.

3. A régi keret-elbeszélés válasza

A keret-elbeszélés adja a könyv címét. A viszonylag rövid elbeszélésnek két hangsúlyos pontja van: 1,21 és 2,10. Itt a szenvedés az okát nem az emberben (ti. a bűnében) találja fel, hanem az teljesen és kizárólag Istentől függ, és feltárja az ember hitének erejét és mélységét. A továbbiakban a keret-történet 1,6-12 és 2,1-6 úgy értelmezik a szenvedést, mint a hit próbáját: valóságos-e, nem kötődik érdekekhez? Jób nem azért hisz, mert megéri, tehát nem számításból.

Az eredeti keret-történet 1,21-ben csúcsosodik ki: Az Úr adta... Hibásan értelmezzük ezt a mondatot, ha azt tételezzük fel, hogy egy lélekzettel tudta mondani Jób. Volt ott szünet! Jób elvesztette gyermekeit, vagyónát, javait. Mindezt Jób Isten adományának tartotta: számára átadott javak, melyek sohasem válhattak tulajdonává, nem birtokolhatta azokat. Amit Isten Jóbna egy időre átadott, rábízott, azt vette el tőle. Az vette el, akie volt, és szabadsága volt arra, hogy a maga idejében ismét elvegye. Ezért tudta elmondani a mondat harmadik részét: áldott legyen az Úr neve. Isten nem zsamok, nem kényúr, hanem minden élet földi jó gazdája. Amit az ember kap, az elvétetik tőle. A folytatás 2,10-ben ezt egészíti ki: Ha a jót elvettük... (betegség: a rosszat is el kell...) Mély, szilárd, tudatos hit tükröződik ezekből az igékből.

Jób könyvének ezek az igéi is sok ember számára jelentettek döntő segítséget. Egy asszony, aki a II. világháborúban 3 fiát veszítette el, a továbbéléshez ebből az igéből kapott erőt.

4. Jób válasza, mely panaszain keresztül hangzik, Istennel való párbeszédében.

Jób panaszaiban és beszédeiben a könyv írója is szóhoz jut. Itt mondja el, amit saját élettapasztalataiból közölni akar. Abból a tradicionális iskolából jön, amelynek bölcsességét a barátok is képviselik. (12-13 és 29,12-20.) De saját élettapasztalatai, szenvedése széttörték számára ezt a tanítást: hogy Isten a kegyest láthatóan megáldja, s az istentelen bűnöst láthatóan megbünteti.

A megélt súlyos szenvedés nyomán kitör Jóból a panasz, megátkozta születését (3). Ez a kétségbeesett kitörés valami egészen újat, eddig nem hallottat jelentett Izráelben. Jób tudja, hogy bűnös ember, de az őt megtörő és elpusztító szenvedés nincs arányban bűneivel. Jób szenvedései olyan hatalmasak, hogy itt már nem lehet a miéért kérdést, a szenvedés értelmének a kérdését feltenni. Már nem tud úgy beszélni, mint 1,21-

ben, mert a szenvedés hitének jöhiszeműségét összetörte.

Csak konstataálni tudja: „Isten összetört engem” (19,10). Ez a betegség által meggyötört ember (mint egy rákos beteg ma) nem kíváncsi a barátok teológiájára, az Elihu tanítása sem tudott rajta segíteni. Istent szömyűnek ismerte meg (30,21), aki mint egy vadállat, a fogait csikorgatja (16,9), megnyomorította őt. (19,6)

Ebben a mélységben Jób Istenhez kiált. Istent hívja Isten ellen (16,19-21, 17,3), az igazat a megsemmisítő ellen. Az Istenben való bizalom merészséggé válik Jób számára.

A feszültség a 19.f-ben tetőpontjára ér! 10. vers: „Kitépte reménységemet... letördelt köröskörül” és a 25.-ben: Mert én tudom..... hogy él! Isten az ember számára önmagát elrejtő, távoli és érthetetlen.

De a hívó tudhatja, hogy eljön az óra, mikor a magát elrejtő kinyilatkoztatja magát, a távoli közelivé lesz, az ismeretlen ismerőssé. Mikor lesz ez? Nyitott kérdés marad. Jób bízik Istenben, bár biztos a halál felől. Az másodrendű, hogy Isten Jóbbal mikor ismerteti meg magát: halála előtt, vagy után. (14,13) Elrejténél a holtak hazájában.

Isten válaszol az őt provokáló Jóbnak a 38-41 fejezetben. Kérdései: hol voltál (38,4), kicsoda írhat elő valamit Istennek (40,2), kicsoda állhat meg előttem? (41,2) a legdöntőb-

bek. Jób elfogadja Isten válaszát. Isten kinyilatkozta magát neki és nem semmisítette meg őt. A hitvallás a mélyből független a kerettörténet befejezésétől (42,10-17.).

Igy a Jób elbeszélés arról az emberről szól, aki az őt felemészítő és elpusztító szenvedésnek sem az okát, sem a célját (értelmét) nem tudja felismerni. Aki gyógyíthatatlan betegségének tehetetlenségében és halálában is tudhatja: Isten összetört engem... de tudom, hogy Megváltóm él... Ez a feszültség nincs feloldva Jób könyvében. „Ha ez a Jób hiányozna a Bibliából, valami döntően fontos hiányozna!” (Westermann)

A megtapasztalt szenvedésre való reagálás, ami Jób panaszaiban előtűnik van, segítheti a lelkigondozót akkor, amikor emberek szenvedésük értelmét és célját keresik. A legrosszabb az volna, ha valaminek, ami emberileg értelmetlen, értelmet akamánk adni. Itt a Jób könyve útmutató tud lenni.

Nem szabad a Jób könyvében található kísérleteket egyszerűen hamisnak, tévesnek kimondani. Nem szabad pl. a szenvedés hitpróba voltát hamisnak megjelölni. Minden általánosítás téves.

A lelkigondozónak fel kell ismerni, hogy egy bizonyos helyzetben, egy bizonyos ember számára melyik út járható, mi jelenthet segítséget.

Fordította: Keveházi Csézy György

Liturgika

Kántorképző Intézet 1991–92-es téli tanfolyamon tartott előadás vázlatja

I. A Liturgia fogalma, a liturgika tárgya

A liturgia eredeti görög szava (leiturgeó) a közéletben szolgálatot, közhasznú munkát jelentett. Akár kötelesség, – akár önként vállalt feladat – mindenképpen a köz javát szolgálta. Ha nem keresztény vallási értelemben vesszük, a papok kultikus szolgálatát jelentette. A Biblia mind az Ószövetségben, mind az Újszövetségben használja a kifejezést, bár az utóbbiban nem sűrűn találkozunk vele. Előfordul a pap „istentiszteleti” szolgálatára vonatkozóan, a közösség imádságával kapcsolatban, s az egyéni élet Istennek szánt voltával kapcsolatban.

Az egyház először Keleten használta rendszeresen a kifejezést. Orthodox testvéreink mind a mai napig „Szent Liturgia”-ként emlegetik az istentiszteletet. A nyugati kereszténység eleinte más kifejezést használt, majd csak később (a protestantizmusban a 18. sz. elejétől) vette aktív szókincsébe a liturgia kifejezést. A liturgia a mai szóhasználatban több jelentéstartalmat hordoz: Van, aki az istentisztelet teljes rendjét ezzel jelöli, van, aki szűkebbre húzza a határokat, s a prédikáción kívüli részeket tekintli liturgiának. Magyar evangélikus egyházunkban – megítélésem szerint nem helyesen – az istentisztelet igehirdetés előtti részét nevezik liturgiának.

A teológia istentiszteleti étellel, istentiszteleti renddel foglalkozó tudományágát liturgikának nevezzük. A 20. sz. új szituációja felszínre hozta a kérdések egész sorát, s ezért ma ismét sok munka foglalkozik azzal, miként lehet a keresztény tradíciót komolyan véve megtalálni a mai ember számára vonzó, mélységében átélhető, régi pilléreken nyugvó, de korszerű istentiszteleti formát kialakítani.

A római egyház megújulásának egyik fő része volt a II. Vatikáni Zsinat alkalmával az istentiszteleti élet megreformálása (liturgikus konstitúció – anyanyelvű misék).

Evangélikus területen számos liturgikus mozgalom indult el. Ezek alapvető célja az istentiszteleti élet gazdagítása, emberközelivé formálása, korunkra való aktualizálása. Egyházunk szintén részese e folyamatnak. A megújult Agenda és az új Énekeskönyv rugalmas keretet biztosít a további formák kikísérletezésének, s használatának. A Kántorképzőben nyári tanfolyamok alkalmával folytatott áhitat-kísérletek nagyban segítséget nyújthatnak az istentiszteleteink megelevenedéséhez.

E rövid információs tananyag, s a hozzá kapcsolódó vizsga azt szeretné elérni, hogy a kántori oklevelet szerző hallgatók ne csak végrehajtói legyenek egy előírt rendnek, hanem aktív részesei, sőt formálói az istentiszteleti alkalmaknak gyülekezettükben.

II. Az istentisztelet vázlatos története

Jóllehet, az egyház nem feledkezhet meg gyökereiről, s komolyan kell vennie, hogy istentiszteleti élete a választott nép, Izrael hagyományából indult ki, a döntő mégis az, mit mond az újszövetség a keresztények összegyülekezésének rendjéről. Agendát – tehát rögzített rendet – az Újszövetségben nem találunk. Bár előírt rend nincs, mégis a kezdet kezdetén érezzük bizonyos formák kialakulását. Az apostoli biztatás, hogy „minden ékesen és jó rendben” történjék, bizonyára alapelv volt a gyülekezetben.

Az első keresztények ma is követendő alapállása az volt, hogy mindennek mércéje Jézus személye és szava. Jézus sok helyen és módon szembefordult az ot.-i zsidó kultusszal. Egyértelmű azonban az, hogy nem formai hibák miatt tette ezt, hanem a megüresedés, a tartalom hiánya miatt. (Máté 9,13; 12,8.). A törvényt betölteni érkező Jézus szavaival, jelzéseivel tudatta, hogy hazugság az, ha az istentisztelet nincs összhangban a mindennapokkal. Ő maga részt vesz az istentiszteleten (Lukács 2,41 – a 12 éves Jézus; Lukács 4,16 – „szokás szerint” elment a zsinagógába). Megtartja mással az előírásokat (Márk 1,40-44 a leprás meggyógyítása). Használja az apák asztali imádságát (Máté 14,19 – ötezer ember megvendéglése).

Jézus földi munkálkodása nyomán a régi formák alapvetően új tartalommal teltek meg. S ez az új tartalom Jézus jelenléte az istentiszteletben (Máté 18,20). Ezzel a bizonyossággal gyakorolták az első keresztény gyülekezetek istentiszteleti életüket. Formai kiindulópontjuk a régi, zsidó keretek mellett nem sok volt. Mégis két fontos tény meghatározta a gyakorlatot: az egyik a Miatyánk állandó használata, a másik a Jézus által elrendelt szentségek: „Ezt cselekedjétek...”

Nehéz képet alkotnunk arról, hogy pontosan milyen lehetett az ősegyház istentisztelete. Bizonyára a különböző gyülekezetek gyakorlata egyedi és rendkívül sokszínű volt, de közös vonásként ott az ószövetségi háttér, a zsidó gyakorlat.

A legnagyobb segítséget vizsgálódásunkban a Cselekedetek könyve adja. A 2. fejezet 42. versében ezt olvassuk: Ezek pedig

kitartóan részt vettek az apostolok *tanításában*, a *közösségben*, a *kenyér* megtörésében, és az *imádkozásban*. Ez a négy alapvonal jellemezte az őskeresztény istentiszteletet, és döntően meghatározta a későbbi gyakorlat kialakulását is. Jelentős hatása miatt vegyük sorra e négyet. *Tanítás*: E kifejezés takarta a szó szoros értelmében vett tanítást (megkeresztelendő felnőttek is jelen voltak), de mindenekelőtt az igeolvasást-igehirdetést. Az olvasmány természetesen elsősorban az Ószövetség szakaszainak felolvasását jelentette. Hamar megjelenik az apostolok leveleinek olvasása is (Lásd: Kolossé 4,16: „amikor pedig felolvasták nálatok ezt a levelet, gondoskodjatok arról, hogy a laodiceai gyülekezetben is felolvassák, de arról is, hogy a Laodiceából érkezett levelet ti is felolvassátok.”) Természetesen ehhez kapcsolódott a Jézus életéből vett történet, vagy tanítás – eleinte szájhagyomány útján továbbadva, majd írásban rögzítve. Mindezek nyomán és alapján hangzott a prédikáció: Ennek két fő vonása jellemző már az első időkben: a) *emlékezés* az üdv-eseményekre (mit tett Isten a történelemben az emberiség megmentésére); b) *missziói karakter* (felhívás megtérésre, hivatás Istenhez).

Közösség (Részesezés) – ez volt az őskeresztény istentisztelet második alappillére. A testvériség kifejezése és megélése (mindnyájan meghaltunk Krisztussal, mindnyájan új életre keltünk övele). Az összetartozó közösségben megszűnnek az elválasztó falak, elmosódnak a különbségek. Egyek vagyunk a Krisztusban. S ezt az élményt nemcsak befelé élte meg, egy-egy gyülekezetben belül, hanem kifelé más közösségek felé. Segítő szeretet fakadt az istentiszteleti életből a gyülekezetekben rászorultak felé éppen úgy, mint a szükséglet látó más közösség felé (pl: gyűjtés Jeruzsálemnek).

Kenyértörés az istentisztelet harmadik összetevője. Ez a kifejezés több mindent takar. Természetesen elsősorban az úrvacsorát, a feltámadott Jézus Krisztussal való találkozást kenyérben és borban, de ugyanakkor az istentisztelethez kapcsolódó asztalközösséget, étkezést, amelyet *agapének* nevezünk. (A Magyarországon szokásos „szeretetvendégség” ennek egyféle folytatása, változata.)

Imádság az őskeresztény istentisztelet 4. alapeleme. Erre igen sokféle példát találunk már az Újszövetségben is. Egymásért, de egyben mindig másokért is hangzott az egyéni és a közösségi imádság. Állandó motívumként szerepel az Isten országáért, annak eljöveteleért szóló imádság (Máté ev. 6,33.). Az első keresztények istentiszteleti imádságát minden bizonnyal meghatározta, de egyben le is írta Pál apostol Timóteusnak írt biztatása (1Tim 2,2.): „Mindenek előtt arra kérlek, végezzess könyörgéseket, imádságokat, esedezéseket és hálaadásokat minden emberért, királyokért és minden feljebbvalóért, hogy istenfélelemmel és tisztességgel teljes, békés és nyugodt életet élhessünk.”

E négy alapelemhez kapcsolódott az *ének* és a *hitvallás*, ezekre később visszatérünk.

Az istentisztelet idejére vonatkozóan egyértelmű az, hogy a zsidó szombatünneplés helyett az Úr napja, a vasárnap vált a legfontosabbá. De (!) a Cselekedetek könyve a négy elem említésekor naponkénti istentiszteletéről is beszél! Végül érdemes egy pillanatra a *helyről* is szólni: A jeruzsálemi ősgyülekezet feljárt a templomba (a Salamon csarnokába, ahol Jézus is tanított), de találkozhat házaknál és zsinagógákban is. A zsinagógai összejövetel lehetősége rövid idő múlva megszűnt, hisz kiűzték onnan a Krisztus-tanítványokat.

A második században már egyértelműen kezdenek kialakulni bevett formák, találkoznak már pontos beosztásokkal (ige-istentisztelet, szentség-istentisztelet). Szószerinti pontos leírások azonban csak a 3. századból maradtak ránk. Természetesen a keresztényüldözés rányomta e korszakra, s az istentiszteleti gyakorlatra is a bélyegét. A titokban tartott istentisztelet szükségszerűen új tényezőket hozott, ennek ellenére mégsem beszélhetünk az *istentiszteleti* élet elszegényedéséről. Sőt, ellenkezőleg! A keresztény-üldözés megszűnésével a 4. század már új korszakot hozott. A létszámnövekedés miatt az istentisztelet elvesztette családias jellegét, s így a húznál tartott istentiszteleteket is a nagyobb létszámú alkalmak váltották fel. Az a folyamat, ami

csírájában már az előző századokban jelen volt, most egyre erősebbé vált: az istentisztelet közös szolgálatát kiemelt személyek, vagy egy pap végezte. Ez óhatatlanul a *nép* és a *papság* éles szétválasztását hozta magával. A távolságból, az eltérő kulturális és vallási háttérből következően jelentős különbségek alakultak ki az egyes területeken. A sok különbözőség két alaptípusa a *keleti* és *nyugati* irány lett. A keleti – Konstantinápolyból irányított – liturgia egyre távolabb került a nyugati istentisztelet gyakorlatától, amelynek ekkor már Róma volt a központja. Az egyház felhígulásával együtt természetesen az istentiszteleti életben is megjelennek a negatív jelenségek, az elcsúszások, s az idegen elemek. Nyugaton elterjedt a *latinnyelv* használata. Egyre erősödött a gondolat, hogy a misében mi ajánlunk fel áldozatot, ezzel megismételve Krisztus kereszten hozott áldozatát. Fokozatosan kialakult a *mise rendje*, s abban az állandó és változó tételek sora. Tovább nőtt a szakadék a papság és a nép között, s ennek jeleként megjelenik az egy szín alatti áldozás, azaz, hogy a hívek csak ostyában részesülnek, ostyát és bort csak a papok vesznek magukhoz.

A középkor további változásai nem hoztak egyértelműen pozitív hatásokat. Ami az istentiszteleti élet egységesítését illeti, jelentős előrehaladás lehetett volna a letisztult formák általános elrendelése, ez azonban mégsem csak jót eredményezett, hiszen a Bibliától, s a krisztusi lelkülettől *idegen elemek* is elterjedtek, hivatalos bevezetésre kerültek. A korábban kétfokuszú istentiszteleti rend (ige és szentségek) felbillent, s az igei rész (igeolvasás, igehirdetés) másodrangúvá lett az áldozás mellett. Természetesen a negatív jelenségek között is mindig voltak pozitív kezdeményezések, amelyek kiváltották az igényt, az egyház megújulásával kapcsolatban az istentiszteletreformációjára is.

A *reformáció* jelentős változást hozott az istentiszteleti életben. A megújulás azonban több, egymástól jelentősen eltérő irányban haladt. *Luther* megtisztította az istentiszteletet a bálványimádás elemeitől, de a formákból megőrizte mindazokat, *amelyek nem ellenkeztek a Biblia üzenetével*. Visszaállította a két szín alatti úrvacsorát, a szentségek és az Ige helyes arányát, talpraállította az istentisztelet lényegét meghatározó alapgondolatot: *Isten szolgál nekünk!* Az istentisztelet ismét gyülekezeti, közösségi alkalommá vált, s ha a lelkész szolgálati szerepe egyértelmű súlyt is kapott, a hívek közössége is aktív részesévé vált az alkalomnak (imádság, dicséret, ének, hitvallás). Sokak Luther istentisztelet-reformját gyengének, konzervatívnak, fél-munkának érzik. Valójában Luther egyszerre végzett értékőrző és tisztogató munkát. Két alapvető istentiszteleti rend maradt ránk Lutherától: 1523-ból egy latin nyelvű (*Formula Missae*) és a híres 1526-os német mise (*Deutsche Messe*). Emellett természetesen tanítványain, követőin keresztül sokféle ötlete valósult meg később. Luther egyértelműen kiállt az istentisztelet anyanyelven való tartásáért is.

A *református irányvonal* – mind egyházszervezeti és teológiai vonalon is – kettős: *Kálvin* és *Zwingli* gyakorlata. Mindkettőjüknél közös azonban az istentisztelet igei részének túlsúlya a szentségekhez képest. Teljesen elvetették az eddigi szokásokat, rendeket, s gyökeresen újat hoztak. Ez jelentett tisztulást, de hozott elszegényedést is.

A r. katolikus egyházra egyértelműen hatással volt a reformáció istentisztelet-szemlélete akkor is, ha a *tridentini zsinat* ezt még nem engedte láttatni, s csupán a *II. Vatikáni zsinat* hozta meg a gyökeres liturgikus reformot.

A *reformációt követő időszak* két nagy irányzata is meghatározta az istentiszteleti életet. Az *ortodoxia* megszabott formákban gondolkodott, de nem hangsúlyozta az élő tartalmat. A *pietizmus* éppen ellenkezőleg: a lelki elevenség érdekében könnyebben kezelte a formákat, nagyobb mzgásteret adott, de túlzottan az ébresztő igehirdetésre alapozva, prédikációközpontúvá vált.

Jelentős károsodás érte az istentiszteleti gyakorlatot a *racionalizmus* idején, amikor az csupán egy tanítási formává degradálódott. Ez a hatás megfigyelhető ma pl. a tolnai sváb ev. gyülekezetekben, ahol a liturgia fogalma szinte ismeretlen volt.

A 19. sz. a sokféle irányzat után ismét próbált visszanyúlni a reformációban letisztult, és kialakult formákhoz. Ekkor támadt,

és részben megvalósult az az igény, hogy általános, egységes rendek, ágendák kerüljenek használatba. A kialakult formák azonban még mindig nem jelentettek hosszabb távra letisztult és megállapodott gyakorlatot. A 20. század további mozgalmakat és velük irányvonalakat hozott. Egyértelmű, hogy a teljesen eltérő irányzatok alaposan megmozgatták az istentisztelettel kapcsolatos gondolkodást, meglévő, és új igényeket hoztak a felszínre, s egy jelentős közös munkát adtak. A különböző irányzatok ismét rávilágítottak a *szenstések fontosságára, az értékes tradíciók újrahazsnálatát indítványozták, s a szekuláris világ szertartás-ínségét* jelezték.

A magyar evangélikusságban az ellenreformációt követő korban – elsősorban kálvinista hatásra megfigyelhető az *istentiszteleti élet egyszerűsödése, elszegényedése*. A formák sokban fügtek attól, hogy milyen felekezeti közegben élt az adott gyülekezet, vagy egyházmegye. Így a legkülönbözőbb színeket (pietizmus, racionalizmus, magasegyházi mozgalom) megtaláljuk egyházunk liturgikus palettáján. Századunk elején több jelentős szemlyiség indított küzdelmet az istentiszteleti élet megújítása érdekében. Az akkor kezdődött folyamat eredményeként készült el a Magyarországi Evangélikus Egyház egységes istentiszteleti rendje, amelyet az *Ágenda* tartalmazott. E gyűjtemény 1963-ban látott napvilágot, s a ma használatos rendünk is ennek revideált formája. A javított kiadás megjelenésére többek közt az új énekeskönyv (1982) istentiszteletet is érintő reformja miatt volt szükség. A hátrányos sokszínűség után jelentős előrelépés egyházunk egységes gyakorlata, amely mégis sok ponton rugalmasan teret enged a helyi szokásoknak, tradícióknak. A református háterű *puritán* istentisztelet után lehetőség nyílik a lutheri reformáció örökségének újralesztésére, s benne a legősibb, *ökumenikus értékek* használatára, ugyanakkor a kedvelt, s megszokottá vált több variációs énekes liturgia használatára. A 80-as évek ily módon rögzített állapota azonban csak mérföldkő, az élet megy tovább, s az istentiszteleti gyakorlat, ha az valóban élő, akkor állandó változásban, kísérleti stádiumban van. Mind a kántorképző ilyen irányú próbálkozásai, mind pedig a Lelkészi Munkaközösségek 1992-es témái erről tanúskodnak. Bibliai alapon, a kikristályosodott tradíciót komolyan véve, a reformáció örökségét megszívélve, az egyháznak ma kell megtalálnia sajátos, élő formáját, amely keretet ad Istenre figyelő, imádkozó életének, közösségi létének.

III. Az istentisztelet elemei

Az istentisztelet alapvető elemeit két nagy csoportba oszthatjuk: 1. *állandó részek* (ordinárium: Kyrie, Gloria, Sanctus, Agnus Dei stb.) 2. *Változó részek* (proprium: Introitus, kollekták, lekciónk, igehirdetés, általános könyörgő imádság, áldás). E két csoportba sorolás azért nem egyszerű, mert amise állandónak tartott darabjai (ordinarium missae) kiegészültek a magyar istentiszteleti gyakorlatban változó részekkel is (így pl. a kyrie imádság – a bűnvallás és bűnbocsánatért való könyörgés az egyházi ének, s a vasárnap jellegének megfelelően). Ezért az alábbiakban a jelenlegi magyar, evangélikus rendünk szerint vesszük elő az egyes elemeket.

Invokáció, Bevezetés, Introitus Minden istentisztelet azzal kezdődik, hogy bejelentjük: amit teszünk, az nem ami nevünkben, vagy a lelkész nevében, hanem az Atya, Fiú, Szentlélek Isten nevében történik. Ez „*alaphang megadó*” bejelentés után következik a bevezető *zoltár (introitus)*, amely a mi rendünkben szinte teljesen megegyezik az ógyházi zoltársorozatokkal. E zoltár mondható, válaszolgtatva olvasható, s énekeskönyvünk 14-37 számainak példái alapján énekelhető. (Ezek a hagyományos zoltártónusok alkalmazásai). A zoltár keretversét a *kisglória* után meg lehet (a tradicionalisták szerint meg kell) ismételni. A kisglória: Dicsőség az Atyának, és Fiúnak, és a Szentléleknek, miképpen volt kezdetben, most és mindenkor, és mindörökkön örök. Ezt mondhatja a gyülekezet, vagy a lelkész, a szöveg énekelhető is, s az énekes forma ennek feldolgozását adja.

Üdvözlés, bűnvallás, kyrie Az üdvözlés (salutatio) többféle alapformája ismeretes: az Úr legyen veletek, az Úr Jézus Krisztus

kegyelme legyen mindnyájatokkal. Liturgikus rendünk a kyrie bevezetéseként ez utóbbit használja. Egyszerűbb rendnél ez önmagában hangzik el, a gazdagabb formákban a gyülekezet válaszol rá: és a te lelkeddel. A gyülekezet Isten jelenlétét kívánja, s ennek a kérésnek egyértelmű újszövetségi hátere van: 2. Thessz. 3,16, 1Timóteus 4, 16, 2Timóteus 4, 22. (Református hatás miatt gyülekezeteinkben ez „katolikus”-nak tartott forma. Meg kell tanítani a gyülekezetet arra, hogy ez ősi, közös kincs, amit Luther maga is használt – tehát kimondottan lutheránus elemként is kezelhető). Ezt követi a bűnvalló imádság, melyre felszólítás hangzik: „Testvéreim! Isten színe előtt gondoljunk méltatlanságunkra, és imádságban valljuk meg bűneinket!” Az imádság valami módon kapcsolódik a napi témához, s az egyházi év aktuális időszakához. Az imádságot zárja ill. követi a *KYRIE*. Eredete szerint: a szegény nép kiáltotta a megérkező uralkodó fogadásakor, hiszen a bajban egyedül ő tud segíteni. Isten népe egyedül Istenben reménykedik, ezért kiált hozzá. A letisztult gyakorlat hármass könyörgést használ: *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison*. A második, Krisztus irgalmát kérő felkiáltás tkp. a vak Bartímeus mondatának visszhangja (Márk 10, 47). Az Istenhez való kérés megismétlése – Uram irgalmazz, megtalálható a kánaáni asszony történetében (Máté 15,22). [Elgondolkodtató az, hogy itt nem önmagáért könyörög az asszony, hanem lányáért – közbenjáró imádságként]. A kyrie az istentisztelet rendjétől függően mondható, énekelhető, énekesverssel helyettesíthető, vagy egyszerűen az imádság zárásába beépíthető.

Kegyelemhirdetés, Isten dicsőítése. A bűnvallásra halljuk Isten válaszaként a kegyelmi ígét, mely szintén az egyházi évek felel meg, s Jézus Krisztus váltságával kapcsolatos. A legtöbb előkerülő szakasz ezek közül az ún. aranyevangélium (*János 3,16*): „Úgy szerette Isten a világot, hogy az őegyszülött fiát adta, hogy aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen”. Ez a rész mindig állandó szöveggel kezdődik: „Testvéreim, Isten megkönyörült rajtunk”, s ennek kifejtéseként következnek a kegyelmi ige. Tartalmilag, teológiaiilag ezért nem tartom helyesnek az ide bekerült „és” összekötést. Isten kegyelmének szavára hangzik a gyülekezet válasza. Lukács szerint (2,14) egykor az angyalok énekeltek a legnagyobb kegyelem, Jézus megszületésének meghirdetésekor: Dicsőség a magasságban Istennek, és a földön békesség, és az emberekhez jóakarát. Ezt nevezük *nagy glóriának*. Az angyalok ezért visszhangozza Isten népe évszázadok óta. (Itt is a mondott és az énekel forma egyaránt ismert és használatos). A nagy glória kifejtése, részletezése, folytatása lehet a „*Laudamus te*”. Ennek eredeti formája válaszolgtató éneklés (responsorium). Szövege: Dicsőrünk és áldunk téged – imádkunk és hálát adunk neked – a te nagy dicsőségedért, – Az Isten menyeyi Király – mindenható Atya Isten, – Úr Jézus Krisztus – valóságos Isten, – az Atya egyszülöttje, – Isten Báránya – aki elveszed a világ bűnét, irgalmazz nekünk, – aki elveszed a világ bűnét, hallgass meg minket, – aki az Atya jobbán ül, irgalmazz nekünk! – Mert egyedül Te vagy szent, – egyedül Te vagy az Úr, – egyedül Te vagy fennsleges, Jézus Krisztus, – a Szentlélekkel együtt – az Atya dicsőségében. – Ámen. (A gondolatjelek a váltást jelentik a válaszolgtatásban, ill. a közös éneklésben).

Rövid imádság: ógyházi kollekták. A kollekták szó eredeti jelentése: gyűjtés. Kettős értelemben is igaz: hálaadás az összegyűjtött adományokért, és az imádságban való összegyűlekezés. Az ősi forrásból merített rövid imádság szintén kapcsolódik a napmottájához. Befejezésé állandó: „... az Úr Jézus Krisztus által, aki veled és a Szentlélekkel él és uralkodik örökkön örökké. Ámen.” Helyes, ha ez az ámen nem a lelkész szájából hangzik el, hanem a gyülekezet mondja.

Igeolvasás: lekciónk. Kezdetől fogva szerves része ez az istentiszteletnek. Az olvasmányok száma a történelem folyamán változott. Volt, amikor csak egy lekciónk volt, volt amikor kettő, de négyeszes lekciónvasásról is tudunk. Elterjedt gyakorlat volt az, ami a római katolikus egyházban ma is szokás az ünnepi miséken: hogy ószövetségi és levélbeli ige követte egymást. Ebben az esetben természetesen az igehirdetés alapja evangéliumi szakasz

volt. A számunkra talán szokatlan négyszeres gyakorlat idején ez volt a képlet: törvény (Mózes könyveiből), próféták, epistola (levélbeli ige) és evangélium. A magyar evangélikus rend szerint két igeszakaszt olvasunk fel az istentiszteleten: egyet lekciónként (ez lehet levélbeli ige, vagy evangélium) és egyet az igehirdetés előtt (amennyiben a lekciónem evangélium volt, akkor itt föltétlen annak kell lennie – hiszen minden istentiszteleten el kell, hogy hangozzék evangéliumi szakasz).

Egyházunk – Luther gyakorlata nyomán használja az ún. ógyházi rendet, amely az év minden vasárnapjára és ünnepnapjára tartalmaz előírt szakaszokat. (Megjegyzendő, hogy *Kálvin* ezt a rendet elvetette, a katolikus egyház a II. Vatikáni zsinat után átalakította, így az evangélikus egyház őrzi, s használja egyedül az eredeti formában!). Ez a rend megtalálható énekeskönyvünk 776. oldalán! Emellett az *Ágenda* tartalmaz A–B–C sorozatot, (minden betűhöz ószövetségi, levélbeli és evangéliumi ige tartozik), és ezen felül egy zoltárt minden vasárnapra. [A jelen egyházi évben (1991 ádventjével kezdődően) az A-sorozat epistolái az olvasmányok, evangéliumai a prédikációs alapigék.]

Az olvasmányt mindig Jézus szavával zárjuk: boldogok akik hallgatják és megtartják Isten beszédét.

Hitvallás Az istentisztelet egyik legrégebbi alkotóeleme a hitvallás (Credo). Ma használatos hitvallásaink elsősorban tanítási vitákból keletkeztek. Szövegeik egyszerre jelentették a tiszta tan megfogalmazását a két tanítókkel szemben, ugyanakkor az Isten dicséretét. Jelenleg két hitvallást használunk magyar evangélikus viszonylatban: 1. *Apostoli hitvallás* (Apostolicum – a legenda szerint a 12 tanítvány egy-egy mondatából állt össze, valójában jóval későbbi anyag), 2. *Niceai hitvallás* (Niceanum). Az evangélikus reformáció egyházaiban egyértelmű, hogy ezek egyikét a gyülekezet a vasárnapi istentiszteleten mondja. Német nyelvtérületen szokás, de nálunk is lehetséges a hitvallás éneklése. Erre szolgál Luther credo-éneke, a 247-es ének. Ma újra kísérleteznek hitvallás szövegezésével, ennek tanúi lehetünk hazánkban is családi vagy ifjúsági istentiszteleteken.

Igehirdetés: Isten szavának, üzenetének a mai ember számára érthető, s aktualizálható meghirdetése. Emberi szó, amelyet Isten Lelke által felhasznál, megerősít, megelevenít. Kezdetlő fogva fontos eleme ez az istentiszteletnek (1Timóteus 4,13; 2Timóteus 4 1-). A prédikáció akkor válik igazán igehirdetéssé, ha Krisztust, az evangéliumot hirdeti (1Korintus 1,18-25, 2,1-5). Az igehirdetést az apostoli üdvözlés vezeti be (Kegyelem nektek és békesség...), és rövid imádság zárja. Az ezt követő hirdetés után a „szószéki szolgálat” a szószéki áldással fejeződik be: Istennek békessége, amely minden értelmet meghalad, őrizze meg szíveteket és gondolataitokat a Krisztus Jézusban.

Általános könyörgő imádság (A katolikus egyházban hívek könyörgésének nevezik, nemzetközi gyakorlatban általánosan használt elnevezése: oratio eucumenica). Ez az imádság fejezi ki, hogy Isten népéhez tartozunk, s Isten népe az emberiség része. Az az imádság nyújt lehetőséget arra, hogy Isten elé vigyük gondjainkat. Mindig aktuális kell, hogy legyen, ezért az agenda-beli imádságok elsősorban mintát, ill. keretet jelentenek, amelyek alapján az adott gyülekezet, adott helyzetben megfogalmazhatja kéréseit. Hagyományos elemei: egyházért, világért, felsőbbségért, szenvedőkért mondott könyörgések. Formailag lehet egyszerűen elmondott imádság, gyülekezet által közösen hangzó könyörgés, válaszolatos imádság, és ezekhez csatlakozóan csendes imádság. Jézusi, újszövetségi, apostoli példák éppen úgy rendelkezésünkre állnak, mint az egyháztörténet példatárai. Ugyanakkor ez az a pont, ahol a gyülekezetnek, vagy vezetőinek hétről hétre újra meg kell fogalmazni az aktuális kéréseket.

Gyónás. Jóllehet, az istentisztelet elején hangzik bűnvallás és kegyelemhirdetés, mégis szükséges, hogy a Jézussal való személyes találkozás előtt letegyük bűneink terhét, s tiszta lappal kezdhesünk. Erre szólít fel Keresztelő János is, Isten országának bejelentésekor (Márk 1,1-4). A gyónás *lekcióval* kezdődik, ahol Isten törvényének tükrébe nézhet a gyülekezet, majd azt követően *kérheti a feloldozást*. A lekción három részből áll: tízparancsolat, a jézusi parancsolat-összefoglalás, és az őszinte önvizsgálatra

bíztató apostoli szó. Jelenlegi rendünk szerint az úrvacsorát *közösségi* gyónás előzi meg. Az öt gyónási kérdés, amelyre a gyülekezet felel, összefogja egész életünket. Ennek veszélye lehet az általános fogalmazásból következő személytelenség. Az esetleges gyónási igehirdetés, és a lekciónk segíthetnek e veszély elkerülésére. A gyónást feloldozás követi, amely ismét krisztusi parancsból indul ki, s hangzik az Atya, Fiú Szentlélek Isten nevében. (Meg kell jegyeznünk, hogy Luther számára a gyónás csaknem 3. szentség volt a keresztség és az úrvacsora mellett. Fontosnak tartotta és gyakorolta a magánygyónást. Ez sajnos egyházunkban igen ritka gyakorlat, ami ismét csak a tévesen r. katolikusnak tartott cselekedetnek tulajdonítható).

Az *úrvacsora*. (eucharistia) magyarországi evangélikus gyakorlatunkban a gyónáshoz kapcsolódik. Ágendaünk rendje szerint az istentisztelet keretében tartjuk, de sajnos elterjedt az a nagyon hibás gyakorlat, amely az istentisztelet utáni időre teszi. Az *úrvacsora az istentisztelet szerves része*, második középpontja, *fókusz*. Részei: praefatio, sanctus, Miatyánk, szerzési igék, agnus Dei, Pax, communio, befejezés, elbocsátás.

A bevezetés ismét köszöntéssel kezdődik (Az Úr legyen veletek), s ehhez szorosan kapcsolódik a felhívás: emeljük fel szívünket - „fölemeljük az úrhoz” válasszal (sursum corda). Ezt követi a praefatio, vagyis *nagy hálaadó* imádság: „Méltó és igaz, illő és üdvösséges, hogy hálát adjunk”. Ez az imádság megmutatja az úrvacsora lényegét: Krisztus üdvösségszerző ónatadását. Az egyházi esztendő idejének megfelelően kerül ebbe az imádságba Jézus életének üdvösséget jelentő mozzanata. (Pl.: karácsonykor: „mert emberi testedbe öltöztetted egyszülött Fiadat” stb.) Erre az örömhírre válasz: boldogan áldunk. Itt hangzik a felhívás Isten magasztalására, a *sanctus*-ra. Ez az ősi istentiszteleti elem, amely Ézsaiás 6,3 alapján háromszor nevezi Istent Szentnek, kiegészül a *benedictus*-szal, amely idézet Máté 21,9-ből: „áldott, aki jön az Úr nevében”, majd a *hosanna*-val, a Hozsánna a magasságban felkiáltással. A liturgikus rend szerint erre külön ének van, az énekverses rend itt egy Istent dicséző korált jelez. Az énekhez a sanctus témáját folytató imádság kapcsolódik (postsanctus és *epiklesis*) amely átvezet a Miatyánkhoz és az azt követő szerzési igékhez. Ez az imádság utalva Isten gondviselő szeretetére (étel, ital, lelki táplálék), könyörög azért, hogy *Isten küldje el Szentlelkét*, szentelje meg gyülekezetét. A *Miatyánk* az úrvacsorának kezdetlő fogva alkotóeleme, bár egyes kutatók szerint eleinte az istentisztelet ezen részén csak a 4. kérés, (a mindennapi kenyérért) hangzott el. Imádságként folytatódik a *szerzési igék* elmondása: „hallgasd meg imádságunkat Jézus Krisztusért, aki...” bevezetővel. Az otyát és a bort *Jézus szava és ígérete* teszi az Ő testévé és vérévé. *Ezért nincs úrvacsorai istentisztelet szerzési igék nélkül!!!* (A római egyház tanítása szerint a kenyeret és bort a pap változtatja át [transsubstantiatio], a *református* tanítás szerint az úrvacsora csupán emlékvacsora, (Zwingli), tehát Jézus valósággal nincs jelen. Az evangélikus egyház Jézus ígéretére alapoz, akkor is, ha ez értelmünk számára nem felfogható; Ő mondja: ez az én testem... A ma használt szöveg – formula az evangéliumok anyagának és Pál leírásának (1Korintus 11,23) egybevetésével készült. A szerzési ígét követő zárómondatok (anamnesis) utalás a páli lejegyzés mondataira: az Úr halálát hirdetjük...

Erre válaszol a gyülekezet könyörgése: *Isten Báránya*, aki hordozza a világ bűneit, irgalmaz nekünk, add nekünk békédet. Ez az *Agnus Dei*, ami ismét csak az úrvacsora lényegét mondja el: Krisztus önmagát adja értünk és nekünk. Tartalma Keresztelő János mondataira épül (János 1, 29.). Az Agnus Dei-t követi a pax imádsággal. A *PAX* a megbékélés és kiengesztelődés gondolata és mozdulata, amelynek nincs előírt formája, vagy kötöttsége. A liturgikus formában találunk csak konkrét pax-mondatot. Az Úr békéje legyen mindenkor veletek. Erre feleli a gyülekezet: és a te lelkeddel. (Az énekverses és a rövidített rend pax-részt nem jelez vagy ír elő. A „békecsók” és a kézfogás a két legismertebb kifejezési forma.) Ehhez szorosan kapcsolódik az úrvacsoraosztást megelőző imádság, amely kéri Krisztus váltságának személyes átélését. Egyházunkban két imádságot használunk az *Ágenda* előírása szerint. Ezek közül a második, a kapernaumi százados

szavát idéző mondat – az ökumenikus vonás miatt (katolikus egyház is használja), külön is említésre méltó.

Úrvacsoravétel (communio-közösség) A lelkész (szükség esetén laikusok segítségével) kiosztja az ostyában és a borbán Krisztus testét és véré. A magyar gyakorlat szerint oltár előtt, térdelve vesszük az úrvacsorát. E gyakorlat azonban nem előírás. (Nem lehet kötelező idők, mozgáskorlátozottak számára, de olyan gyülekezetekben sem, ahol ez sohasem volt szokás). Elterjedőben van – praktikus okok miatt – az egymás mögött sorban állás. Ezt szükségmegoldásnak látom. Az ostyát és a bort közvetlen, szájba adja a lelkész. (Nincs tiltás a kézbeadásra vonatkozóan! A közös kehely, ha a lelkész megfelelően, minden személy után kívül-belül törli, nem lehet higiénikus akadály a úrvacsorának). A kiosztáshoz ezek a mondatok találhatók az Ágendában, előírásként: Vegyétek, egyétek, ez a mi Urunk Jézus Krisztus teste, mely értetek adatott: ezt cselekedjétek az ő emlékezetére. Igyatok ebből mindnyájan, ez a mi Urunk Jézus Krisztus vére, mely értetek kiontatott bűnök bocsánatára. Ezt cselekedjétek, valamennyiszer isszátok az ő emlékezetére. Az elbocsátásnál ez hangzik: (Jézus Krisztus teste és vére tartson meg titeket az igaz hitben és szeretetben az örök élet reménységére) Menjetek el békességgel!

Az úrvacsora befejezése (postcommunio). Liturgikus forma szerint ez ismét üdvözléssel kezdődik, majd felszólítás hangzik hálaadásra. A hálaadó imádságot az elbocsátás követi. A megújult Ágendában itt történt jelentős változás: frappáns, lényegyet összefoglaló mondat hangzik elbocsátásként: Menjetek el, és hirdessétek az Úr halálát és feltámadását, tegyetek biznyságot szeretetéről. Ti, akik megtapasztaltátok a bűnbocsánat örömet, építsétek a testvéri közösséget az emberek között megbocsátással és önfeláldozó szeretettel.

Áldás Nem kívánásról van szó (ezért helytelen, ha a lelkész többszám első személyben mondja), hanem Isten titokzatosan működő erejének megnyilvánulásáról. Helyes forma tehát az egyes-, vagy többszám második személy. A lelkész Isten áldását közvetíti, s így Isten indít útra az istentiszteletről, a feltöltekezés helyéről. Számatlan bibliai rész beszél áldásról, és mutat be áldásformákat. Ezek közül általános használatba került az ún. *Aroni áldás*: „Az Úr áldjon meg és őrizzen meg téged! Az Úr világosítsa meg az ő arcát terajta, és könyörüljön rajta! Az Úr fordítsa az ő arcát tefeled, és adjon neked békességet!” Az istentiszteleten használt másik áldás-formula az ún. Szentháromsági áldás: „Áldjon meg titeket a mindenható Isten: az Atya, a Fiú és a Szentlélek!” Az áldás keresztvetéssel fejeződik be. A keresztvetés általános gyakorlata szintén református hatásra szűnt meg. Luther maga használta, sőt kátéinak tanúsága szerint biztatta az embereket erre a gyakorlatra. A keresztvetés azt jelenti: a kereszt jelével vagyunk megjelölve, Krisztushoz tartozunk.

Ahogy az istentisztelet a Szentháromság nevében kezdődik, úgy az áldásban a Szentháromság nevével fejeződik is be. Ez is jelzi, hogy az istentiszteletben döntő az, amit Isten cselekszik.

A gyülekezet erre is mondja, vagy énekliz az AMEN-t (úgy legyen). Helyes rászoktatni a gyülekezetet az egyes imádságok és más formulák végén a lelkész helyett: közös Amen-mondásra.

Az istentisztelet állandó és szerves része az egyházi ének és zene. Az ének – mint ősi emberi megnyilvánulás – magasabbfokú, gazdagabb lehetőséget kínál sok esetben, mint a beszéd, vagy más kifejezési eszköz. Így vált az istentisztelet természetes részévé a gyülekezet éneke, a lelkész éneke, s a kórus éneke. Az egyháztörténet bizonyos időszakában ez is a lelkész privilégiuma lett. A reformáció nagyon hangsúlyozta a közös éneket – amellet, hogy a lelkész is sokat énekel az istentiszteleten (Luther korában szinte az összes liturgikus részt énekelte a lelkész – még a lekiót, sőt az evangéliumot is énekbeszédben mondta el.)

Az ének ige-hordozó lehet, imádsággá válhat, s érzést fejez ki. Igehordozó: ez evangélikus specialitás. A reformáció minden eszközt megragadott arra, hogy az evangélium hangozzék, s szívekgig találgjon. Az evangélikus ének – gyülekezeti ének (korál) – szó szerint vagy parafrázisszerűen ige-hirdetés lehet. Nem

véletlenül alakult ki egy olyan motettaműfaj is a reformáció idején, amely tisztán bibliai mondatokat zenésített meg. De ige-hirdetés hangzik a passiókban, oratóriumokban, kantátákban is. Az ének imádság is az egyház használatában. Legnagyobb példája a Miatyánk-énekünk. De számtalan példa utal arra, hogy az imádságnak szárnyakat ad a dallam, s az ének segítségével gazdagabb lehet imádságos életünk, Istennel való párbeszédünk. Érzés-kifejezés az ének. Bűnbánatunkat éppen úgy énekebe önthetjük, mint hálaadásunkat, örömeinket, Isten-dicséretünket. Az Újszövetség sok helyen szól éneklésről (pl.: Efezusi levél 5, 18) Jézus maga is énekel tanítványaiával (Máté 26, 30). A Biblia az örök élettel, Isten országával kapcsolatban is beszél énekről: a Bárány éneke, s a megváltottak éneke (Jelenések könyve – több helyen is). Az egyház története hihetetlen gazdag énekkincsrel ajándékozott meg, aminek csak keresztmetszete az énekeskönyv. Ma is készülnek új énekek, melyek közül az idő szűrőjén keresztül jutva, sok dal lesz használható a jövő nemzedékek számára is. Az egyházi ének nem műfajhoz, korhoz, stílushoz kötött. A mércét nem lehet könnyen megállapítani. Talán így fogalmazhatunk: Istennek csak az értékeset, s a legszebbet szabad adni – énekekben is.

Végezetül néhány szó a hangszerekről. Az istentiszteleti élet lehetővé teszi mindenféle hangszer használatát. A szokás, hogy a templomban elsősorban az orgona szól, nagyon egyoldalúvá teszi az egyházzeneét. (Az orgona istentiszteleti használata csak a 9. század után terjedt el.) Különösen is érezzük ezt az egyoldalúságot akkor, ha végigolvassuk a zsolnárok hangszer-listáit. Minden hangszer szolgálhatja Istent. (Itt azonban jó megjegyeznünk, hogy a hangszer természetes hangkeltő eszköz, és nem gép!!! Csak végszükségben használjunk olyan eszközt, amely mesterséges hangkeltésű. Ahogy a templomba nem való a művirág, s nem lehet állandó eszköz a lemezjátszó, magnó, tehát a gépzene, úgy idegen az istentisztelettől az elektromos hangszer is – a nem természetes hanggal.) Ma újra megszólalnak más hangszerek az istentiszteleten (fúvósok, pengetősök, ritmushangszerek). Használjuk bátran, igényesen ezeket, de mindig a gazdagítás vágyával, s vigyázva az új, szokatlan (s ezért talán némelyeket botránkoztató) jellegére. Hihetetlenül gazdag egyházzenei örökségünk. Erre építve lehet az újat keresni, s az értékeset felhasználni.

ifj. Hafenseher Károly

J. GAJÁRSZKY MAGDOLNA:

Taníts minket!

Úgy számlálni napjainkat,
hogy elfogynak.

Miénk a ma, ám nem tudni,
lesz holnap?

Ajándékunk, ez az élet
mivé tett?

áldás lettünk, avagy szívünk
kérges lett?

Nyomdokunkban, merre jártunk,
lesz-e jel,

vagy eloszlunk szürke füstként
ködben el?

Sáfárkodjunk napjainkkal,
mert fogynak,

ha szétszórjuk, mi még miénk,
üres kézzel búcsúzunk,

– tán holnap.

1992.

Evangélikusok a nagyvilágban

EURÓPA ÁTALAKULÁSA – LUTERÁNUS HOZZÁJÁRULÁSUNK

Dr. Gunnar Stålssett főtítokár beszámolója az európai lutheránus egyházak konferenciáján
1992. november 4-9., Rigában

Az LVSz nevében köszönöm a meghívást ide Lettországra. Örömet jelent, hogy éppen itt lehetünk, hiszen ez is egy jele az átalakulásnak. Jelenlétünkkel szeretnénk elősegíteni a balti államok demokratizálódását, az emberi jogokért, szabadságért, igazságosságért tett fáradozásukat

Talán beképzeltségnek tűnik egy lutheránus hozzájárulásról beszélni Európa átalakulási folyamatában, mégis erre készülünk most ezen a konferencián. Az almákban kitűnik, hogy párbeszédre van szó a politikai stratégia és a teológiai gondolkodás között. Hogyan köthetjük össze a „közös európai ház” elképzelését az Úrtól tanult imádság első kérésével: Jöjjön el a te országod? Van-e egyáltalán összefüggés? Vagy mi az összefüggés a mindennapi kenyérért való imádság és az európai közösség között? Vagy a bűnbocsánat és az európai ökumenikus helyzet között? Mindezekben a kérdésekben érezzük a feszültséget politikai és szellemi erők között, melyek nemzetek és egyének történelmét formálják és egy új Európa felé vezetnek.

Amikor lutheránus hozzájárulásról beszélünk Európa átalakulásában, akkor beszélhetnénk az evangélikus kegyességről, erkölcsi és társadalmi elgondolásokról a reformáció ideje óta. Bemutathatnánk a természettudományra és kultúrára gyakorolt befolyást. Érdekes lenne összehasonlítani a lutheránus egyházak szerepét ott, ahol többségi helyzetben vannak és államegyházat alakítottak és ott, ahol kisebbségekben vannak.

Talán ellentmondásos kijelentésekkel találkozunk, ha azoknak a személyeknek vallási hovatartozásával foglalkozunk, akik az újabb európai történelemben szerepet játszottak. Jelentett-e valamit, hogy evangélikusok voltak? A szervezetekre vonatkozólag érdekes lenne megnézni, hogy egyes evangélikus egyházak milyen szerepet vállaltak humanitárius segélyekben, menekültügyben, békemozgásban. Úgy gondolom, mindezt nem mint „ecclesia triumphans” kellene tenni, hanem mint „ecclesia viatorum”, a bűnbocsánat szükségességének érzésével.

A szóhasználat kérdéses: Európa átalakulása. Ezt jelenthet egy termékeny folyamatot egy meghatározott cél felé. De a valóságban nem úgy van-e, hogy ellentétes erők között szakad szét Európa? Közös felelősség és egyéni önzés, szövetség és nemzeti önállóság, demokrácia és fasizmus, sőt, ökumenikus törekvések és felekezeti ellentétek közötti feszültségben. És miért foglalkozunk Európával, amely kiváltságos emberek kontinense egy éhez, pusztuló, igazságtalanságtól szenvedő világban?

Érdekes arra figyelni, hogy az egyesült Európa gondolata – az Uraltól az Atlanti Óceánig és Grönlandtól Görögorszáig – még a hidegháború idején született meg. Meg kellett akadályozni, hogy a kontinens két egymás ellen forduló rész-

re bomoljon. A kommunizmus bukásával megkezdődött Európa átalakulása. A NATO új szerepet keres. A Helsinki folyamat egy biztonságos helyzet feltételeit igyekszik megteremteni. De mi töltötte ki az űrt, ami a kommunista ideológia bukása után keletkezett? A kapitalizmus? Az új liberalizmus mint piacrendszer? Milyen értékek határozzák meg az átalakulást? Ezekkel a kérdésekkel egyben az egyházak és a keresztény hit szerepét is keressük.

Kellemetlenül hathat ránk a kérdés. Vajon az egyházak olyan szerves részei voltak a tegnapi Európának, hogy most nekik is változniuk kell? Egyáltalán lehet a nyugati kapitalizmust és a keleti kommunizmust kritikai vizsgálat alá vetni anélkül, hogy ez ne érné az egyházakat is? Lehet ezen a téren a felekezetek között különbséget tenni? Aligha. Lehetnek azonban tényezők, melyek felekezeti tanítás alapján alakultak ki és egy különleges magatartást megmagyaráznak.

Ha komolyan akarjuk venni a kereszténység szerepének kérdését Európa átalakulásában, akkor ökumenikus párbeszédre és cselekvésre vagyunk elkötelezve. Ebben a folyamatban a különböző magatartások egymást kiegészítik és az ismereteket módosíthatják. A régi elképzelést egy „keresztény Európáról” nemcsak az elvilágiasodás miatt kell megváltoztatni, hanem mert egy az Uraltól az Atlanti Óceánig és Grönlandtól Görögorszáig terjedő Európában sokféle vallás van jelen. Egy kereszties háború jellegű mozgalom Európa megmentésére csak több szakadást okozna. A háború az egykori Jugoszláviában világosan megmutatta, hogy milyen következményei vannak annak, ha elhanyagoljuk az ökumenikus kapcsolatokat és elutasítjuk a más vallásokhoz való viszony tisztázását. Az újnácizmus növekvő áradata, az idegengyűlölet, mely mindenekelőtt a zsidóság ellen fordul, arra emlékeztet, hogy a keresztény hit Európában ma nem sokkal erősebb, mint Hitler idejében volt, aki még a keresztény múltat is kihasználta a holocaust végrehajtására. Az antiszemitizmus terjedése Európában annak a jele, hogy ez a rákos daganat még, minden kezelés ellenére, a testben van s veszélyezteti Európát, mert az átalakulásból pusztulás lehet.

Nagyobb történelmi távlatból egy ökumenikus mintát ismerhetünk fel, mely ma is jelentős lehet számunkra. A reneszánsz, a reformáció és felvilágosodás az egyén társadalmi helyét, az emberi jogok jelentőségét határozták meg és így megteremtették a nyugati demokráciákat. A bizánci keleti hagyomány az emberi lét közösségi vonatkozásai iránt mutatott nagyobb megértést, kritikusan vizsgálta az emberi jogok és szabadság gondolatát, mely az egyén bálványozásához vezet. Mai felfogásunk mindkét forrásból táplálkozik.

Ahol ezek a kulturális és szellemi hagyományok össze-

nőttek, ott az egyéni szabadságnak és társadalmi felelősségnek lelke uralkodik. Ez fontos tényező, amikor Európa újraevangelizálásáról beszélünk. A római egyház és a protestánsok, ugyanúgy mint az ortodoxok – talán tartózkodóbban – beszélnek újraevangelizálásról. Mindhármuk számára ugyanaz a cél, de a módszerek mások. Ez az egyénnek az egyházzal való viszonyában és az egyháznak az államhoz és néphez való viszonyában mutatkozik meg. Csak ha elismerjük minden keresztény közösség célját, a hit erősítését Európában, akkor láthatjuk meg a felekezeti különbségeket, melyek a teológiai örökséget tükrözik és az ökumené területén jelentősek lehetnek.

Nem úgy van-e, hogy a római egyház az újraevangelizálás közben nagyobb súlyt fektet az egyházra mint intézményre, mint az egyénre? Nem úgy van-e, hogy a protestánsok az egyént hangsúlyozzák, ami szélsőséges evangelizációs kampányoknál zavarokat okozhat? Nem úgy van-e, hogy az ortodoxok összekötik az intézményt és nemzetet úgy, hogy egy „kanonikus területről” beszélnek, ahol más felekezet korlátozva van?

1992. november 9-én tartjuk Eisenachban a római katolikus egyházzal folytatott teológiai párbeszéd 25 éves évfordulóját. Jelentős célokot tűztünk magunk elé, azonban meg kell állapítanunk, hogy az ökumenikus egység látható jelei csökkentek. Megtorpanunk azonban nem szabad, hanem új erőfeszítéseket kell tennünk a világméretű egység felé az anglikánokkal, római katolikusokkal, ortodoxokkal és reformátusokkal.

Világosan rá kell mutatni arra, hogy az ökumene nem egy szabadon választott érdeklődési terület, hanem az egyház számára lényeges. Nem szabad megengedni, hogy elképzeléseink a pillanatnyi nehézségek miatt elhalványuljanak, hanem határozottan kell törekednünk arra, hogy ezek minden hívőben meggyökerezzenek. Ez pozitív lépés lenne Európa gyógyulása felé.

*

Lehetséges Európa jövőjéhez lényegbevágóan hozzájárulni luteránus szemszögből? Megpróbálok néhány távlatot megmutatni.

Ha van egy olyan luteránus távlat, melyet ökumenikus keretben ajánlhatunk, akkor javasolnám Luther Márton 95. születésnapjának kezdetét: „Amikor mesterünk Jézus Krisztus azt mondja: térjetek meg, akkor azt akarja, hogy a hívők egész élete megtérés legyen.” Ez a felhívás egyéneknek és csoportoknak szól. Lukács evangéliumában azt mondja Jézus (24,47) hogy „hirdetni kell az Ő nevében a megtérést és a bűnbocsánatot minden nép között, kezdve Jeruzsálemtől” Ez Jézusnak minden kihirdetésében az igazsággal függ össze: „Az igazság szabadá teszi titeket” (Jn. 8,32)

Európa esetében nem Jeruzsálemben, hanem a különböző fővárosokban kell kezdenünk az igazságra mint a bűnbánat és bűnbocsánat alapjára felszólítanunk minden népet. A megtérésnek azonban Isten népével kell kezdődnie. Mit tétünk mi, vagy mit mulasztottunk el megtenni, ami Európát ide vezette? Ez nem boszorkányüldözésre való felhívás, de nem is egy olcsó, általános „mea culpa”. Szükséges megvizsgálni az egyház szerepét az utóbbi években, mind a kommunizmusban, mind a kapitalizmusban. Ha ezt megtesszük a múltira vonatkoztatva, akkor fogunk tudni termékeny szerepet játszani Európa jövőjének alakításában.

Amikor az LVSZ megkezdte 50 éves történetét megírtam 1997-ben, akkor majd világhírű válik, hogy tagegyházaink milyen mértékben voltak a kommunista vagy kapitalista rendszer befolyása alatt. Fel kell tennünk a kérdést: Határozottabban kellett volna hangunkat hallatni az ideológiák ellen? Bátorabbnak kellett volna lennünk, amikor az emberi jogok megsértése ellen tiltakoztunk? Ki kellett volna állnunk a balti államok függetlenségi törekvései mellett korábban,

mint ahogy ez megtörtént? Hol volt a LVSZ és az Egyházak Világtanácsa, amikor a kelet-európai milliók az új szabadságról küzdöttek?

A választ azoknak kell megadniuk, akik a felelősséget vállalták egy bizonyos helyzetben és az egyház létét akarták biztosítani, és azoknak is, akik élete koncentrációs táborokban telt. Ha bűnbocsánatot akarunk, meg kell hallanunk a bűnbánatra való felszólítást.

*

Van egy talán még inkább lutheri téma, melynek szellemi és társadalmi jelentőségét Európa átalakulására vonatkoztatva megvizsgálhatjuk. A reformáció lényegbevágó mondanivalója így szól: Megigazulás hit által kegyelemből. Ez a központi bibliai téma egy olyan helyzetben hangzott el, melyben mindenkinek azt a herkulési feladatot kellett véghezvinnie, hogy Isten kegyelmét jócselekedetei által nyerje el. Ez a tantermészetesen, mint minden szólam vagy jelszó, tág megfogalmazást jelent, de mai megbeszélésünkhez elég egy pontra rámutatni. A hit által való megigazulás döntő lelki hatása az lehetne, hogy az ember lelki érdeklődése és minden törekvése egy olyan kegyességi forma, melynek tárgya Isten és nem a felebarát vagy politikai megnyilvánulások. De ezen a ponton is vannak különbségek. Gondoljunk arra az áldozatkész szolgálatra, melyet a reformáció előtti társadalmakban szerzetesek és apácák, papok és laikusok végeztek, és melyet ma is megtalálunk a legkülönbözőbb keresztény közösségekben.

Amikor Luther a „megigazulással” foglalkozott, akkor ő elsősorban nem ennek társadalmi vetületére és következményeire gondolt. Neki is az volt a legfontosabb, hogy megtalálja a kegyelmes Istent. Csak ezután került sor a felebarátára és a társadalomra.

Amikor mi ma feltesszük a kérdést, hogy mi a kapcsolat „megigazulás és igazságosság” között, talán sokat várunk a reformációtól. Korunk kérdéseit társadalmi etikára, emberi jogokra, a föld jövőjére vonatkozóan a reformatori tanítás, a hitből megigazulás, csak közvetve érinti. Mégis van jelentősége ebben a kérdésben. Amikor ugyanis erőnk nem arra kell összpontosítanunk, hogy Istennek tetszését valamilyen szűk területen megfogalmazott lelki gyakorlatban nyerjük el, akkor szabadá válnunk arra, hogy energiánkat, odaadásunkat a felebarát felé fordítsuk. Amikor hit által szabadok vagyunk, akkor hátsó gondolatok nélkül, feltétel nélkül szolgálhatjuk az emberiséget. A szolgálat tartalmáról nem beszél a megigazulástan. Annak alapján nem lehet megfogalmazni, hogy ma mi tesz igazzá bennünket, de szabadok leszünk ökumenikus megfogalmazásban az „igazságosság, béke és a teremtés megőrzése” érdekében fáradozni. Ha a legjobb utat keressük egy igazságos társadalomhoz, ahol az elnyomottakat, éhezőket, kiszorítottakat figyelembe vesszük, akkor nemcsak szabadok, de kötelesek is vagyunk józan eszünkkel, szellemi képességeinkkel, filozófiai, erkölcsi és teológiai hagyományainkkal ennek megvalósításáért fáradoznunk felekezeti és vallási különbség nélkül.

Ennek a szemléletnek hatása abban van, hogy az egyház a társadalomban valóban szolgálatot teljesít és nem uralkodik. Ez egy alázatosabb szerep, mintha az egyház mint intézmény magát arra érezné hivatottnak, hogy egy tévedhetetlen tanításon és a napi politikában való részvételen keresztül Isten akaratát nyilvánítsa ki.

Így a hit által való megigazulás tana az egyént az egyház fennhatósága alól felszabadítja és a társadalmi szabadság Magna Charta-ja lesz.

Ha a keresztény ember szabadon az emberiség szolgálatába áll, át fogja őt hatni a Biblia erkölcsi tanítása és az egyház hagyománya. De itt is szükséges a szabadság, hogy az erkölcsi normákat a mai viszonyokhoz alkalmazva fogalmazzuk meg, olyan kérdésekre keressük a feleletet, melyeket az egyház korábban nem tett fel. Ez a gondolatmenet megerősíti azt

az erkölcsi alapállást, melyet Jézus hirdetett a szeretet kettős parancsolatában. (Mt 22, 37-40)

Ugyanezt mondja Pál is: Mert ti testvéreim, szabadságra vagytok elhíva; csakhogy a szabadság ne legyen alkalom a testnek a bűnre, hanem szeretetben szolgáljatok egymásnak. Mert az egész törvény ebben az egy igében teljesedik be: „Szeresd felebarátodat, mint magadat.” Ha pedig egymást marjátok és faljátok, vigyázatok: el ne pusztítsátok egymást.

Egy másik reformátori elv, melynek Európa átalakulásánál jelentősége lehet az „egyedül kegyelemből” – sola gratia. Az egyház, melynek alapja a kegyelem, más értékrendet kell hogy hangoztasson, mint azt, hogy „mit csinálsz”, „mit keresel” vagy „mit fogyasztsz”. A kegyelem olyan elv, amely a mai értékrendszert megkérdőjelezi. Nem mintha ez által megszervezhetnénk és vezethetnénk a társadalmat, de minden rendszerrel szemben megmarad kihívásnak, amely az emberi méltóságot és egyenlőséget, mint Isten által teremtett valóságot hangsúlyozza.

Az „egyedül kegyelemből” elv ma az egyház felé is fordul. Ha az egyház túlságosan hasonlít a társadalmi berendezkedés más intézményeire, hasonló törvényekkel, rendeletekkel és tekintéllyel, akkor elhalványul a kegyelem és szeretet. Másra kell törekedni, minthogy a társadalom „vallásos oldala” legyen az egyház, másra, mint a „ceremóniamester” szerepére. Egy olyan időben, amikor az embert társadalmi helyzete, termelékenység és fogyasztási készsége szerint osztályozzák, szükség van egy másfajta térre, ahol az ember valódi értékét megtalálja és belső, emberi méltóságát kifejezheti. A fájdalomakkal változó Európában az egyháznak az egymásért felelősséget érzők közösségének kell lennie. Nyílnak kell lennie, minden ember befogadására és minden embernek kifejezésére. Az egyháznak kegyelem-adóanyagúnak kellene lennie, mely lerontja a határokat egyének és csoportok között és az embereket a szentségek, a liturgia és istentisztelet titka által segíti saját magukat megtalálni mint Isten teremtményét. A hatalmon levőknek és kismimizetteknek egyaránt szól: kegyelemből van üdvösségetek hit által és ez nem töletek van: Isten ajándéka ez, nem cselekedetekért, hogy senki ne dicsekedjék (Ef 2,8-9). A kegyelem tanítása felhívás egy nyitott társadalomra, ahol nincs kizárás és megkülönböztetés. Az egyház mint kegyelmi közösség azonban nem lehet egy állami és politikai szerkezet helyettesítője, nem lehet egy más államforma alapja, hanem egy szabad tér azon belül, melyben a gyengék, kiközösítettek segítséget kapnak emberi méltóságuk felfedezésére, ellenállóképeséget szerezhetnek a versenyen kívüli életre.

*

A megigazulás tana és a kegyelem értelmezése közvetlenül hatnak az egyház lényegének és feladatának megértésére. Megnyitják az utat a laikusok részvételére és szabaddá teszi őket mindennapi munkájukban a világot szolgáló. Az egyházi közösség, melyben a keresztség által Krisztus testének tagjai leszünk, egy mindenkit magába foglaló közösség. „Nincs többé sem zsidó, sem görög, sem rabszolga sem szabad, sem férfi sem nő, mert ti mindnyájan egyek vagytok a Krisztusban”. (Gal 3,28) Az általános papság elve a reformáció központi tanításából ered és fontos szerepe van a keresztség ember feladatának meghatározásában az egyházban és társadalomban.

Ez az egyház pasztorális feladatáról tesz fel nekünk egy kérdést. Lehet, hogy az egyház Európában ma beteg, akinek pásztori szívével van baj? Nem kellene őt feléleszteni az életet adó Lélekkel? Egy egyház, amely a Jó Pásztor szívverését hallja, inkább felvesz, mint kitaszít, jobban érezné magát a bűnössel mint az önteltekkel, inkább a tehetetlenekkel, mint a hatalmasokkal. Gondoljunk a munkanélküli fiatalokra, akik idegenek ellen fordulnak. Az ő haragjuk vajon nem kiáltás-e szeretetért, gondoskodásért, befogadásért? Nem felhívás ez

az egyház felé, hogy Európa lelkével törődjön? A jelen lelki válság kihívás minden keresztség közösség felé, hogy félretegyünk mindent, ami elválaszt és Európa szívében pasztorális feladatot végezzünk. Ez a feladat a helyi gyülekezetekben jut kifejezésre és az igehirdetés által, a hívők imádsága által és a szentségek által lesz megfogható. A materializmus által előidézett úr egy Krisztus-központú apostoli bizonyosságtétellel hív, ahol a hit titka az élet valóságának része, ahol az istentiszteleten, a helyi gyülekezet szolgálatában a Lélek friss szele fúj. Egy ilyen egyház más, mint az intézmények, de küldetése van arra, hogy a szív és lelkület átalakításával rendszereket és szerkezeteket változtasson meg. Hogy ezt megvalósítsuk, erősebb pasztorális elkötelezettségre van szükségünk, melyben lelkészek és laikusok igehirdetése és cselekvése jut kifejezésre.

Megpróbáltam Európa átalakításához néhány lutheránus szempontot felvázolni, de amellett szélesebb, ökumenikus értékekre is rámutatni, amelyek a felekezeteket egyesíthetik. Ebben látjuk meg az ökumenikus párbeszéd gyümölcsét. Amit ma mint lutheránus hozzájárulást ajánlunk, azt római katolikusok, ortodoxok, anglikánok és reformátusok is méltányolni tudják.

Elkerültem olyan központi reformációi fogalmakat, mint a két birodalom, törvény és evangélium, „coram deo” és „coram hominibus”, teremtés és megváltás. A közösségnek – ekklesiológiának ígéretes értelmezését csak érintettem. Szerepem csak az volt, hogy egy párbeszédet megindítsak. Az Önök szerepe erre válaszolni, valami újat megfogalmazni és egy ökumenikus párbeszédben egy lutheránus hozzájárulást kialakítani.

Ha Önök közül valaki az én fejtegetéseimből egy másik kérdést is megérezett, akkor befejezésül ezt mondanám: Lehetett volna a téma fordított megfogalmazásban? A lutheránus egyház átalakulása – egy európai hozzájárulás? Beismerjük-e, hogy a helyzet ma Európában az egyház átalakulását igényli? Tudjuk-e értékelni azt, hogy az emberek történelmi tapasztalatai és hétköznapi élete az egyház számára is üzenetet jelent? Készek vagyunk-e a fájdalmas átalakulásért, a misszióért és az egyház egységéért kiállni? Úgy hiszem, ebben van válaszunk arra a kérdésre, hogy mi az egyház szerepe Európa átalakulásában, – és a világ átalakulásában.

Fordította: Szilas Attila

Csökken a finn egyház alkalmazottainak létszáma

Az evangélikus egyház személyzetének létszáma egy év alatt 850-nel fogyott, ami az összes alkalmazottak több mint 4%-át jelenti. Ez idő szerint a gyülekezetekben dolgozók létszáma kb. 18 000. A csökkenés természetes úton ment végbe azáltal, hogy a megüresedett munkaköröket nem töltötték be. Felmondás vagy elbocsátás nem történt.

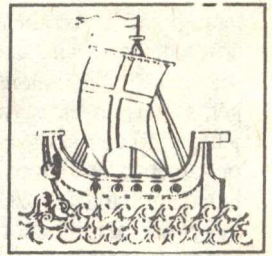
Az óradíjas munkások száma mintegy egyötödével fogyott, de a hivatali beosztásúak száma kevésbé emelkedett. A munkavégzők többsége gyermek-, ifjúsági- és diakoniai munkában szolgál (kb. 200), a gyülekezetet működtetése terén: gondnok, pénztáros, egyházi, harangozó, takarító (kb. 4500), kormányzati és hivatali körben (2500), temetők fenntartásában 3400-an, akik nagyrészt időszaki- és nyári-munkások. A lelkészek és lektorok (hitoktatók) száma 1700, a kántoroké 750. A lelkészi és hitoktatói munkát végzők száma az összmunkaerőnek kb. 12%-át teszik ki. Személyi kiadások a gyülekezeti összkidadásoknak mintegy 60%-át haladták meg az elmúlt évben.

Ezek az adatok az egyház egyeztető bizottságának a jelentéséből tűnnek ki.

Rauhan Tervehdys, Oulu, 1992. nov. 12.

Közi: Csepregi Béla

KITEKINTÉS AZ ÖKUMENÉ VILÁGÁBA

EGYHÁZI VILÁGHÍRADÓ

1992. november

VILÁG – ÖKUMENÉ

A *Keresztény Világközösségek* képviselői ez év őszén Washingtonban tartották szokásos évi találkozójukat. Ezen az Egyházak Világtanácsa, a római katolikus egyház, az evangélikus, református, anglikán, keleti-ortodox, baptista, metodista, adventista egyházak és az Údvhadsereg delegátusai tanácskoztak az egyházak világméretű, közös gondjairól és feladatairól. A kiadott rövid közlemény szerint a sok világprobléma között is külön hangsúlyt kapott a kelet-európai helyzet sok egyházi vonatkozása. A következő két évre *Gunnar Stålsett* LVSZ-főtítkárt választották meg az évenként megrendezett találkozók elnökének.

*

Az Egyesült Nemzetek főtítkára Genfben felhívást intézett a világ népeihez és egyházaihoz, vallási és más közösségeihez: mindent tegyenek meg a mai világunkban élő 500 millió *testileg-lelkileg sérült ember-testvérünk* segítségéért és egyenjogú részvételéért a közösségek életében. Ma minden tizedik ember közéjük tartozik és számuk egyre növekszik a világban.

A másik megrázó felhívást a „Kenyeret a világnak” egyházi segélyszervezet tette közzé: ma a Földön *naponta 40.000 ember hal*

Az elmúlt hónapokban számos jelentős ökumenikus eseményről adhattunk hírt. Így többek között az Egyházak Világtanácsa fontos nyárvégi üléséről, a Lutheránus Világszövetség Tanácsa döntéseiről Indiában, valamint az Európai Egyházak X. nagygyűléséről Prágában. Ezt a sort zárja most híradásunk az Anglikán Egyház „évszázados jelentőségű” döntéséről Londonban a nők lelkesi ordinációja mellett.

Sajnos, nem szűnnek meg az egyre riasztóbb hírek súlyos krízisekről Európában és a világ más részeiben. Karácsony világhosszága ma is a sötétségben fénylik. Világunk krízisei, félelmek és szenvedések között Karácsony kegyelmére, fényére kell tekintenünk, a hit erős bizodalomával, a segítő, krisztusi szeretet felelősségével – erre hívják a világ egyházait az egyházak és világszervezeteik most közzétett karácsonyi üzeneteikben –

(A híryanag lezárása: 1992. november 30.)

éhen és több mint 700 millió ember vegetál kétségbeejtő nyomorúságban. A világ egyházai és keresztyénei Isten előtti felelősséget hordoznak a szenvedők sorsáért, körülöttük és az egész világon!

LUTHERÁNUS VILÁGSZÖVETSÉG

Lettország fővárosában, Rigában tartotta Európa-konferenciáját a Lutheránus Világszövetség ezzel a főtémával: „*Európa átalakítása – evangélikus hozzájárulásunk*”. A 38 európai evangélikus egyházat képviselő delegátusok november 4-9. között foglalkoztak a kontinensünket fenyegető mai kelet-európai politikai krízissel, az egységes Európa terével és annak akadályaival, az ökumenikus mozgalom mai európai nehézségeivel és az állam-egyház közötti vi-

szony időszerű kérdéseivel. Kiemelt szerepe volt az egyházak diakóniai munkája mai, konkrét feladatainak kontinensünkön.

A tagegyházak konferenciája előtt 20 országból érkezett evangélikus fiatalok tanácskoztak ugyanerről a témáról.

*

A rigai Európa-konferencia után érkezett a szomorú hír arról, hogy a konferencia házigazdája, a Lett Evangélikus Egyház érseke, *Karlis Gailitis*, útban vasárnapi istentiszteleti szolgálatra, halálos autóbaleset áldozata lett. Gailitis érsek 1989-ben vette át 350 ezres lélekszámú egyháza vezetését és a múlt évben választották meg a LVSZ Kelet-Európa evangélikus egyházait képviselő egyik alelnökévé. Temetése Rigában történt meg nagy részvétel mellett.

*

A Vatikán és a Lutheránus Világszövetség Dialógus-Bizottsága Eisenachban, a Luther-városban, tartott ülésén emlékezett meg a két világegyház teológiai párbeszédének 25 éves évfordulójáról. Mind *Stålsett* főtítkár, mind *Cassidy* bíboros, a vatikáni Keresztyén Egység Titkárságának vezetője, méltatták a közös bizottság negyedszázados munkásságának fontos eredményeit. Mindketten kifejezték, hogy az eddig elért „igen fontos haladást” a legújabbban felmerült nehézségek sem hiúsíthatják meg. Ezek inkább új kihívást jelentenek a további közös erőfeszítésre az ökumenikus közeledésért. *Stålsett* főtítkár szerint az ökumenikus mozgalom ma zsákutcába jutott, ezért lényeges, „*hogy megújítsuk elkötelezettségünket az ökumenikus mozgalomban*”. S ez a teológiai párbeszéd folytatása mellett az etikai, szociális és kulturális területeken való együttműködés erősítését is magában foglalja.

VATIKÁN

II. János Pál pápa legutóbbi latin-amerikai útjának és a Santo Domingóban tartott *Latin-amerikai Püspöki Konferenciának* az eredményeit úgy értékelték a világ-ökumenében, hogy azok elérték a „teológiai pluralizmust” (így a „felszabadulás

teológiáját”), viszont meg-erősítették a római katolikusok szociális elkötelezettségét, a „szegények egyháza” jellegét, főleg a szegény Dél országaiiban, és új, fontos feladatként hangsúlyozták az „egyházi inkulturációt”, az indiánok és feketék saját ősi kultúrájának nagyobb megbecsülését az egyház szolgálataiban.

*

A Pápai Tudományos Akadémia ülésén II. János Pál pápa, halála 350 éves évfordulóján, megemlékezett Galileo Galilei munkásságáról és őt a „katolikus egyház saját fiának” nevezte. Nyilván ezzel kívánta jóvátenni az inkvizíció kegyetlenségét a nagy tudóssal szemben, akit heliocentrikus felfedezése visszavonására kényszerítettek. Galilei felfedezésének elismerésében a protestáns egyházak egészen más álláspontot foglaltak el az újkorban, és ez a protestáns országok vezetőszeréhez jutásában (Anglia, Hollandia, Németország) is nagy szerepet játszott a tudományos fejlődés területén. A pápai nyilatkozat azért is jelentős, mert nyílt állásfoglalás a Szentírás, így a teremtéstörténet, fundamentalista értelmezésével szemben.

NAGY-BRITANNIA

Tizenhét éves nehéz vita után megtörtént „az évszázad döntése” a 27 milliós nagy-britanniai Anglikán Egyház novemberi zsinatán Londonban. A zsinat három testületében – a püspökök kamarájában 39:13, a klérus kamarájában 176:74 és a laikusok kamarájában 169:89 arányban – a megkívánt két-harmados többséggel a nők lelkésszé szentelése mellett döntöttek. Mindenesetre az a feltétellel, hogy egyes püspökök lelkiismereti okokból megtagadhatják egyházkerületükben a nők lelkészi ordinációját, illetve a lelkésszé szentelt nők gyülekezeti szolgálatba állítását.

Jelenleg mintegy 1400 női diakónus várja lelkészi felszentelését Angliában.

Az Amerikai Egyesült Államokban és Újzélndban az anglikán (episzkopális) egyházak már előzőleg elismerték a nők lelkészi szolgálatát. Most Carey, Canterbury érseke, az Anglikán Egyház lelki vezetője, is erőteljesen kiállt a zsinaton a nők lelkésszé szentelése mellett. A döntés ellenfelei már bejelentették szakításukat egyházukkal és részben egy „tradicionalista” anglikán egyház alakítását, részben a római katolikus egyházba való áttérésüket fontolgatják. Az ökumenikus világ-szervezetek és a világ protestáns egyházainak nagyrésze viszont üdvözölte az Anglikán Egyház döntését.

NÉMETORSZÁG

Két jelentős zsinati tanácskozás történt novemberben Németországban. Egyfelől az Egyesült Németországi Evangélikus Egyház (VELD) tartotta ülését Drezdában. Ezen Johannes Hanselmann bajor püspök erős kritikát gyakorolt a Szentírás Drewermann-féle pszichológiai magyarázati módszerén. A tanítása miatt felfüggesztett római katolikus teológus, akinek könyvei nagy feltűnést keltenek Németországban, lényeges ellentétben áll az egész kereszténység közös hitvallásával, amikor kétségbevonja Jézus istenfiúságát – állapította meg a zsinat egyetértésével München püspöke.

A Németországi Protestáns Egyház (EKD) 24 tartományi egyháza a thüringiai Suhl városában ülésezett. A zsinat első főtémája az egyház és a média sokat vitatott kérdése volt. Jórészt erősen negatív kritika hangzott el: a sajtó, a rádió és a televízió sok előnye mellett sok kárt is okoz egyoldalú szenzációhajszolása, az alapvető erkölcsi normák semmibevétele, csoportérdekek szolgálata miatt.

Fokozza a romlást a közszolgálati és magán-televíziók közötti gátlástalan konkurencia-harc, amely a negatív értékek, az erőszak, szex és bűnözés előtérbe helyezését is előidézi a népszerűség érdekében. A tömegtájékoztató eszközök fontossága miatt az EKD Tanácsa a jövőben kiemelten kíván foglalkozni a média etikai színvonalának kérdéseivel.

A zsinat másik fontos témája volt az NDK egyházának múltbeli szerepe a társadalomban. A legtöbb felszólaló hangsúlyozta a közelmúlt egyházi élete elfogulatlan, igazságos kritikájának fontosságát. Ugyanakkor élesen elítélték a média, a világi sajtó szenzációhajszoló, általánosító módszereit. Engelhardt püspök, az EKD Tanácsának elnöke állásfoglalásával egyetértve, a zsinat végül is elutasította egy „kollektív bűnvallás” javaslatát. Ugyancsak foglalkozott a zsinat a német társadalom alapjait veszélyeztető, fokozódó idegengyűlölet, antiszemizmus, a menekültek és menedékkérelmezők elleni megdöbbségtámadások ügyével. Az egyházaknak a leghatározottabban küzdeniük kell a faji gondolkodás és a társadalmi radikalizmus mai terjedése ellen – hangzott a zsinat állásfoglalása.

*

A szász tartomány kormányja visszaadta az evangélikus egyháznak az 1946-ban elvett, világhírű „Franke-intézményeket”. Francke volt a XVII. századi „hallei pietizmus” vezéralakja. Árvaháza, iskolái, szeretet-intézményei Halléban a keresztény kegyesség és a krisztusi szeretet megtestesítői voltak. Világhírű az intézmények könyvtára ér archívuma is. A jövőben ezek az egyházi intézmények újra a keresztény nevelés, a szegények és betegek gondozása és a pietizmus-kutatás céljait szolgálják, az alapító szándéka szerint.

JUGOSZLÁV UTÓDÁLLAMOK

A semleges Svájc területén első alkalommal találkoztak egymással a volt Jugoszlávia legfőbb vallásainak képviselői: a boszniai muzulmánok feje, a szerb ortodox pátriárka és a szarajevói római katolikus érsek. Közös felhívást adtak ki a gyilkos testvérharc azonnali megszüntetésére, a menekültek befogadására, a foglyok szabadon bocsátására és az „etnikai tisztogatások” megállítására. A vallási vezetők Isten parancsolatainak megtartására, az emberi lelkiismeretre appelláltak és kérték a világ vallási közösségeit, Karácsony ünnepén külön is imádkozzanak a tragikus testvérharc áldozataiért, szenvedőiért. Butrosz Gali ENSZ-főtárgyaló és Bush elnök köszöntötték a vallási vezetők találkozáját.

SPANYOLORSZÁG

Ötévi küzdelem és tárgyalások után a spanyol parlament, a Cortez, jóváhagyta azt a megegyezést, amely szabályozza a Spanyol Köztársaság és a protestáns egyházak viszonyát. A jövőben a protestáns egyházak ugyanazt a jogi státust kapják, ami a római katolikus egyházat megilleti. Az új törvény ötszázéves diszkriminációt szüntet meg a volt államvallás és a reformáció egyházai között.

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

Az amerikai elnökválasztás elemzői megállapították, hogy Clinton kormányzó, a megválasztott új elnök, valamennyi egyház és vallás szavazóitól nagyobb támogatást kapott, mint a távozó Bush elnök. Az egyedüli vereséget a baptista új elnök egyedül a déli államok fehér és baptista többségű szavazói közt szenvedte el, akik funda-

mentalista beállítottságúak.

*

„Magyar evangélikus templom ajtaja zárult be Buffalóban” – ezzel a szomorú címmel számol be az amerikai magyar evangélikusok lapja, az „Erős vár”, az utolsó magyarnyelvű istentiszteletről a „Megváltónk” templomban, a Niagara melletti nagyvárosban. *Buthi Dénes* esperes halála után a nagyon megfogyatkozott lélekszámú, kis magyar gyülekezet úgy döntött, hogy 78 évi önállóság után megszünteti a magyar egyházközséget és beolvad a helyi amerikai evangélikus gyülekezetekbe. A búcsúistentiszteleten *dr. Bernhardt Béla* esperes és *Mertzluffi* niagara-körzeti esperes végeztek szolgálatot.

úrvacsora vételével, könyvek között búcsúzott el a maroknyi gyülekezet szép és nagyon szeretett kis templomától.

AUSZTRÁLIA

Az Ausztráliai Evangélikus Egyház elnöke, *dr. Lance Steicke* lelkész, bejelentette, hogy egy szakadár csoport kivált egyházukból és különálló evangélikus egyházat alakított. Az egyházelnök visszautasította a különvált csoport fundamentalista jellegű vádjait, hogy az Ausztráliai Evangélikus Egyház megsérti a Szentírás tanítását, a gyülekezetek önállóságát, az úrvacsorai közösséget és a nők egyházi szolgálata határait. Ausztrália evangélikus egy-

házának a lélekszáma 110 ezer hívő. Középpontjuk Adelaide városa Dél-Ausztráliában.

SZEMÉLYI HÍREK

Az idei Nobel-békedíjat *Rigoberta Manchu*, egy egyszerű származású guatemalai indián asszony nyerte el, aki 1981 óta száműzetésben küzd hazája és Latin-amerika indián őslakossága jogaiért. Édesanyját és legkisebb testvérét a katonai junta rabolta el és gyilkolta meg. *Rigoberta Manchu* jelképe azoknak a latin-amerikai asszonyoknak, akik Argentinától El Salvadorig félelem nélkül fáradoztak népiük védelmében. –

Gyászhr érkezett Afrikából: október végén elhunyt

Sebastian Kolowa püspök, Afrika legnagyobb evangélikus egyházának a Tanzániai Evangélikus Egyháznak a lelki vezetője. Közismert személyisége volt a nemzetközi ökumenikus életnek és a Lutheránus Világszövetségnek. –

A Német Evangélikus Uniót Barth Károlydíjjal tüntette ki a svájci származású *Hans Küng* teológiai professzort. Bár a Vatikán reformációi jellegű tanítása miatt tilalom alá helyezte, ma is a németországi Tübingen egyetemén tanít. Számos könyve nemzetközi elismerést szerzett. Legismertebb könyvét, disszertációját, a kegyelemből hit által való megigazulásról írta (1961).

D. Dr. Nagy Gyula

Protestáns Egyházi Napok 1993

A Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa elnökségének döntése szerint hazai egyházaink fölelevenítik a két világháború közötti tradíciónak megfelelően az Országos Protestáns Napok rendezvénysorozatát a reformáció ünnepe, október 31. előtti héten. 1993-ban ez a rendezvénysorozat október 24-31 között lenne.

Többfelé szokás volt az elmúlt években is, hogy a januári ökumenikus imahét együttes és egymás templomaiban sorra kerülő istentiszteletei mellett a reformáció ünnepére készülve gyülekezeti alkalmakon előadássorozatokot és istentiszteleteket tartottak. Ezek annyiban különböztek a januári alkalmaktól, hogy a mfg az ökumenikus imahétén többször került sor a római katolikus gyülekezetekkel való együttműködésre, a reformáció jellegére való tekintettel az októberi alkalmak protestáns ökumenénken belül maradtak.

Az Országos Protestáns Napokat kísérhetik központi, budapesti és helyi rendezvények is. Valahogyan úgy kellene mindezt megrendezni, mint a német Kirchentag alkalmait. Ha nem is gondolhatunk olyan nagyszabású találkozóra, mint június 9-13 között az idén Münchenben, ahol százezrek fordulnak majd meg, mindenesetre megtanulhatjuk tőlük a sokszínűséget, a különböző egyházi csoportok bemutatkozási lehetőségeit és a korosztályi elosztásban is

előkészíthetünk gyermekeink, ifjúsági csoportjaink, felnőttek és idősebbek számára valamit. Kitűnő ötletnek tartom a német egyházi napok tapasztalatcseréjét a „Lehetőségek piacát” (Markt der Möglichkeiten), ahol bárki kiállíthatja, megmutathatja, rajzban, képben, zenében, párbeszédben a széles egyházi közönség elé tárhatja, milyen módszereket, programokat alkalmaz a gyülekezeti munkában.

Gyülekezeteinket járva, sokszor tapasztalom, hogy vannak kezdeményező, szervező, újat kitaláló ifjúsági csoportok, lelkészek és nem-lelkészek, akikről alig-alig tudnak még a szomszédos gyülekezetek is. Országosan most megmutathatják eredményeiket vagy kérdéseiket, nemcsak egy-egy felekezeten belül, hanem ökumenikus közönségben.

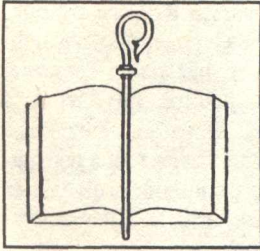
Erre a hétre készülhetnek a gyülekezeti énekkarok, szervezhetünk protestáns nagygyűlést országosan, mint záróesemény, szóba jöhetnek teológiai vagy társadalmi kérdésekkel foglalkozó előadások és párbeszédok, viták. Egyes gyülekezetek helyi ünnepei, évfordulói kapcsolódhatnak az eseményhez, így például Békéscsaba éppen ebben az évben ünnepli a város alapításának 275 éves fordulóját. Miért ne hívhatnánk meg erre az alkalomra a külföldi testvérgyülekezeteket is, különösen Erdélyből vagy a Felvidékről? Protec-

táns iskoláink tanulói számára külön kell majd gondoskodni programról és a tanárok bekapcsolása szélesítheti a rendezői és előadói gárdát. A Tamási Áron művével olyan szép sikereket elért Evangélium Színház ezen a héten a főváros mellett fölkereshetné Debrecen vagy Győr, Pécs vagy Nyíregyháza is. Az előkészítést mindenesetre már januárban el kell kezdeni. Fontosnak tartom, hogy a Protestáns Egyházi Napok tükrözzék azt a missziói spiritualitást, amelyik jelen van a reformáció egyházaiban múltunk komolyan vételében, de a bibliai örökös, állandó reformáció követelményének megfelelően képes a maga életét, szervezetét, szolgálatait újragondolni és átforgálni is.

Felelünk kell a megrendezéssel arra a kihívásra is, amelyik a média területéről ér minket, mi a sajátos mondani-valónk 1993-ban a magyar társadalom számára, amit reánk bízott az Isten és hogyan teljesítjük ezt, mennyire tudjuk megélni és hétköznapi békeességgé, szeretetté és megbocsátássá is lebontani békétlen és gyűlölködő világunkban.

Kérjük gyülekezeteinket, egyházmegyéinket, különböző egyházi szervezeteinket és egyesületeinket, hogy vegyenek részt az Országos Protestáns Napok előkészítésében és megrendezésében!

Dr. Harmati Béla

Lelkész-szemmel

Egy vélemény a sok közül

Megjegyzéseim a budapesti Ráday Kollégiumban 1992. október 24-én A MISSZIÓ ÉS ÖKUMENÉ KÉRDÉSEIRŐL rendezett FÓRUM-mal kapcsolatban

A délelőtti két előadást *dr. Pásztor János* „Misszió és ökumené”, *dr. Reuss András* „Ökumenicitás és konfesszionálisizmus” címmel tartotta. Mindkét előadás színvonalas és gondolatébresztő volt. A hozzászólások között kiemelkedett *dr. Harmati Béla* hozzászólása. – A résztvevők száma kb. 70 lehetett. Viszonylag szép számmal vettek részt evangélikusok. Meglepően csekély volt a reformátusok és a szabad egyházak részvétele. Hiányoztak a különböző egyházi mozgalmak és irányzatok képviselői is.

A délutáni paneldiskusszió a Magyarországi Ökumenikus Tanács tag-egyházainak képviselői és vendégként a rk. egyház részéről *Nagy Imre érseki helynök* szólalt fel. Közös témájuk: a jövő egyháza és a jövő missziója. A felszólalások nem kapcsolódtak egymáshoz. Olyan párhuzamosok benyomását keltették, amelyek a végtelenben sem metszik egymást. *Dr. Hafenscher Károly* összefoglalója számára nem szolgáltatott igazán használható anyagot. Így a Fórum után is megmaradhatott a résztvevőkben az a *nyugtalanító benyomás*, hogy a magyar (csak a magyarországi?) ökumené hullámvölgybe került.

Magam részéről három nyugtalanító kérdést próbálok felvetni. Mint a három az egység és a közösség kapcsolatával foglalkozik.

1. Az első megjegyzésemre *Barth egy pompás kis tanulmánya készlet*. A tanulmány címe: *Gemeinschaft in der Kirche*. „Közösség az egyházban” címen *Jánossy Imre* fordításában magyarul is megjelent a Református Egyház 1950. 6. számában. Az egyházban mint egységben, egy szervezetben élő, vagy egy konfessziót valló egyházon belül is különféle közösségek keletkeznek. Ezek a közösségek egymástól eltérő sajátosságaikkal az egyház egységét gazdagítják, ugyanakkor feszültté is teszik.

sőt veszélyeztetik is. Ezt a veszélyt nem lehet kizárólag az ember bűnével indokolni. Az egységen belül keletkező feszültséget ugyanis maga az egységet munkáló Szentlélek idézi elő. A Szentlélek már kezdettől, az első pünkösdtől fogva sokféle népet vitt egy hitre a Jézus Krisztusban: zsidót és görögöt, férfit és nőt, szolgát és szabadot (Gal 3,28). A különféle emberek, embertípusok, embercsoportok a maguk sajátosságaikkal különböző helyeken, különböző időkben különféleképpen, különböző módon élik meg Krisztus követését az egyházban. A Szentlélek nem személyválogató. Non tollit sed perficit naturam. A hiábavalóság alá vetett teremtes sokféleségéből szabadon válogat, hív, gyűjt, megszentel és ezzel az egyház egységén belül sokféle közösség létrejöttét idézi elő. – A Szentlélek különböző időkben, különböző helyeken ajándékainak gazdagságából különféleképpen részesíti azokat, akik Jézus Krisztus követői. Ez ismét sajátos közösségek létrejöttét idézi elő az egyház egységén belül. Mozgalmak, irányzatok, teológiai iskolák létesülnek. Jézus Krisztus személyének és művének gazdagságából az egyik ezt, a másik azt tekinti kiemelkedőnek és így ismét sajátos kegyességet képviselő közösségek jelennek meg az egyház egységén belül. Az egymástól felismerhetően különböző közösségek éppen különbözőségeik következtében azért idéznek elő feszültséget az egyház egységén belül, sőt azért veszélyeztetik az egyház egységét, mert a Szentlélek által kiválasztottak és megajándékozottak egyaránt Isten ítélete alatt élő és irtalmára szoruló emberek.

Mindebből a mai ökumenikus hullámvölgyben kétót kell figyelembe vennünk. – Az európai keresztyénség – és etekintetben nem kivétel a magyarországi sem – mind nagyobb mértékben

találkozik (most más saját földrajzi területén belül) más, főleg keleti kutúrák és vallások rítusaival, tanaival, világszemléletével és életvitelével. Nem régen, rövid kététhes svájci tartózkodásom idején, sebtiben tudtam csak átlapozni három könyvet; mindegyik katolikus szerzetes munkája. Teológiaiag mindhárom jellemezte, hogy a Harmadik Hitágazat és az Első Hitágazat, a megszentelődés és a teremtés kapcsolatát kutatták. A reformátori teológia hatása alatt meglehetősen diszkvalifikált ilyen fogalmak, mint: misztika, kontempláció, aszkézis, vallás, erősen homloktérbe kerültek. Mélyen hívő protestánssal beszéltem (tőle kaptam kölcsön a könyveket), aki egy fiatal jezsuita vezetése alatt álló csoport zennbuddhista gyakorlatain és meditációin vesz részt. „Kinetológiának” nevezik módszerüket, mert a különféle mozgási, légzési, böjtöléssel is egybekötött meditációs gyakorlatok segítségével testi-lelki egészségüket akarják óvni és pszichés eredetű betegségeiktől igyekeznek szabadulni. Hangoztatják, hogy csupán ősi tapasztalatokon alapuló gyakorlatokat vesznek át Keletről és nem vallást, világnézetet. Az elolvasásra ajánlott könyvekből mégis a gnózis és a szinkrétizmus szele csapott meg. Hasonló jelenségekkel hazánkban is találkozunk. A dalai láma találkozott Paskai bíboros érsekkel. Milyen teológiai és lelkipásztori feladatok elé állítanak az új tapasztalatok? A posztmodern kor újszerű kihívásai? Miként lehetünk egymás segítségére? – A másik dolog a történelmi egyházakon és a szabad egyházakon belül is megjelenő fundamentalista irányok és mozgalmak, valamint a magukat az egyházi közösségtől tudatosan elhatároló, karizmatikus kis közösségek terjedése. Nem könnyű párbeszédet kezdeményezni velük, de elkerülhetetlen ökumenikus feladat.

2. *Másik nyugtalanító megjegyzésem az egyház prófétai szolgálatával, közéleti felelősségével és annak mikéntjével kapcsolatos.* Küldetésünk, misszióink a keresztről szóló evangélium megterésére hívó és Istennel megbékítő hirdetése a jelenvaló világban, egyben bizonyágtétel, hitvallás Isten szeretetének diadaláról, a feltámadásról s ugyanakkor Isten eljövendő, rejtetten máris érvényes királyságának proklamálása, az adott történelmi helyzet reménység fényével történő átvilágítása. A második világháború idején alakulóban lévő, majd Amszterdamban 1948-ban szervezeten porondra lépő Egyházak Világtanácsa összpontosított figyelemmel fordult Krisztus királysága aktuális és helyes megértésének és proklamálásának feladata felé. Éppen az ökuménicitás, az egyház egysége érdekében fontosnak tartották, hogy az egyházak figyeljenek egymásra, figyeljenek különösen az Európa keleti részében, majd a földkerekség déli féltékében saját társadalmi változások közé került egyházak prófétai szolgálatára. Figyelmet kellett az ökumenében és vitát is váltott ki Bereczky Albert Jeremiás könyvére alapozott prófétai igehirdetése, amikor az adott történelmi helyzetben Isten kegyelmes ítéletére és ítéletes kegyelmére irányította tekintetünket és az egész magyarországi keresztyénséget bűnbánatra és hálaadásra szólította fel. Bátorította a reménységüket veszítőket: az új és szokatlan körülmények között is van útja az egyháznak, noha keskeny az út, de életre vezet. Később tévedések, mulasztások és vétkek közepette is, a „szolgáló egyház” és a „diakóniai teológia” kísérlet volt a prófétai szó megfogalmazására. A közelmúlt egyháztörténetének józan felmérését akadályozza, ha szégyeljük és alázatosan nem vállaljuk mindazt, amit a háború után ajándékképpen kaptunk Istentől, mindazt, ami ébresztette, mozgósította gyülekezeteinket, odaadó munkára serkentette teológusainkat és – ha nem is mindig helyesen vitázva – az ökumené, a „szentek közösségébe” tartozásunkat tette lehetővé. Az ökuménikus hullámvölgyből való kikerülésünket, a holtpontról való elmozdulásunkat segítené Bereczky Albert szolgálatának megértőbb és Mindszenty hercegprímás szerepének kritikusabb értékelése. Ehhez természetesen a közhangulattól nem féltő bátorságra, parrésziára van szükségünk.

3. *Harmadik nyugtalanító megjegyzésem Európa „re-evangelizálása” szándékával kapcsolatos.* Ez a római

katolikus egyházzal együtt közös, ökuménikus feladat, amennyiben nem a „keresztyén Európa”, a középkori értelemben vett „corpus christianum” restaurálását, vagy éppen Európa rekatolizálását, valamiféle „keresztyén kurzus” kezdeményezését jelenti. Elhangzottak az ilyen és ezekhez hasonló elképzeléseket visszautasító megnyilatkozások. Azonban a vatikáni püspöki szinódus után Ratzinger bíboros által fogalmazott vatikáni körlevél ökuménikus szomorúságot idézett elő többek között a Lutheránus Világszövetség tagegyházai körében is, amint ez Stálet főtítkári jelentéséből is kitűnt. Hazánkban római katolikus testvéreink hivatalosan nem értesültek a körlevélről. Tulajdonképpen – amint mondják – Hafenschner Károlynak az Evangélikus Életben közölt cikkéből értesültek szélesebb körben róla, s egyben a nem Rómához tartozó egyházak körében kiváltott kedvezőtlen visszhangjáról is. Szerintük nem szabad túlértékelni a körlevelet. Belügy, egy belső vita terméke. Kifejezéseit a protestánsok tévesen értelmezik, szándékát félreértik. Úgy tűnik azonban, mégsem lehet a körlevél szerepét lekicsinyelni. Említett svájci utam alkalmával, Zürichben értesültem a Svájcban élő, ökuménikus kapcsolatokat ápoló magyar származású keresztyének megdöbbenéséről. Rendszeresen tartottak egy helyiségben, vagy templomban közös ökuménikus istentiszteletet úgy, hogy az eukharisziát is közösen ünnepelték kü-

lön, külön oltár mellett a római katolikus egyház és a protestáns egyházak rendje szerint, de egy helyiségben, közösen. A bonni nuncius Zürichbe utazott és az ilyen ökuménikus istentiszteleteken való részvételtől egyháza híveit eltiltotta. Elgondolkoztató eset. Hazánkban is találkoztunk olykor az ökuménizmustól elzárkózó római katolikus lelkészekkel, de ennek inkább az ellenkezője általános. Olykor inkább az ökuménikus szónak mint jelzőnek devalválódásától kell tartani. A Fórum egyik felszólalója említette, hogy községükben „ökuménikus szüreti mulatságot” rendeztek. Kérdés, hogy a nemzeti ünnepek, vagy emlékművek leleplezése alkalmával tartott szabadtéri „ökuménikus istentiszteleteken” való közreműködésünk evangelizáció jellegű egyházi szolgálat-e, vagy inkább egy, a két világháború közötti időben elterjedt szokás felelevenítése? Az ilyen „ökuménikus istentiszteleteket” jó lenne tartalmi és formai szempontból egyaránt vizsgálat tárgyává tennünk. Ha katolikus testvéreink körében, a II. Vatikáni Zsinat intenciójának ellenére, az ökuménizmust Róma-centrikusan értelmeznék az elkövetkező időben mégis, az ökuménikus párbeszédet továbbra is folytatni kell, a szűkebb lehetőségek közé szorult alkalmakat is meg kell ragadnunk, mert az ökuménizmus nemcsak felülről építhető.

Benczur László
ny. lelkész

KALME – lelkészi szemmel

Alapszabálya szerint háromévenként tartandó közgyűlést tartotta Rómában október 18-25. között a KALME (Kommunikations-ausschuss Lutherischer Minderheitskirchen in Europa), az európai kisebbségi evangélikus egyházak sajtósainak, mediaszakembereinek csapata. Előző ülését nálunk tartotta, Dobogókőn 1989-ben. Azóta változott a világ Európában és ez érezhető volt a gyűlés összetételén is.

Húsznál több európai kisebbségi evangélikus egyház küldöttei töltöttek együtt egy hetet a Domus Pacis otthon szállójában és konferenciatermében. A katolikus intézmény falai között testvéri szeretettel fogadták az evangélikus küldötteket. A kisebbségi egyházak számának növekedése az utóbbi évek politikai változásainak következménye. A volt Szovjetunió utódállamaiban, a FÁK határain belül számos – addig lap-

pangó – egyháztest vált önálló vagy egymáshoz kapcsolódó evangélikus egyházzá. Az észtek, lettek, litvánok küldöttei mellett ott voltak a különböző köztársaságok német evangélikus egyházainak képviselői is. De ez a közösség nem csupán keleti egyházakat kapcsol össze, mert beletartoznak a holland, francia, angol, – tehát nyugati evangélikus egyházak is. Nagy élmény volt hallani az előre felkért küldöttek beszámolóit az újonnan érkezettek ajkáról. Az észt és lett egyház kommunizmus utáni feltámadásáról, az oroszországi Omszkban épülő evangélikus országos központ alapköveteléről, de az önállósá vá lett Szlavónia vagy Horvátország evangélikusainak egyházi életéről vagy a vajdasági szlovák egyház nehez napjairól. Az önállósuló Szlovákia evangélikus egyházi sajtójáról és a két romániai evangélikus egyház (magyar

és száz) életének alakulásáról. A vendéglátó olaszországi evangélikus egyházzól is többet tudunk meg az eddigieknél, sőt bekapcsolódhattunk a római gyülekezet istentiszteleti életébe.

Az európai migráció helyzetét és ezzel kapcsolatosan az egyházi sajtó feladatait beszélte meg a munkautalásokon a közgyűlés. A migráció kérdései Európában különböző országaiban mások és mások. Nyugaton a bevándorló – főleg közel- és távolkeletről érkezett – vendégmunkások tömege okoz problémákat államnak és egyháznak egyaránt. Ezek a bevándorlók általában nem keresztyének, hanem az iszlám és kisebb részben más keleti vallások követői. Követelik és megszerzik vallási életükhöz szükséges jogait – ez természetes a demokráciában – de gondot jelentenek a vegyes házasságok, a gyermekek nevelése, iskoláztatása és olykor magukkal hozott szokásaik gyakorlása. Az iszlámban megengedett a többnejűség – Európában a keresztyén környezetben ebből problémák adódnak. Ahogy keletre jövünk, változik a migrációs kép. Egyre inkább a romániai és újabban a boszniai menekültek áradata jelent kérdést az egyház számára is. Ezek, akik a nyomorúságból jönnek, szinte csomag nélkül, elsősorban segélyezési, lakás- és munkalehetőség miatt okoznak újabb és újabb problémát a befogadó országoknak. A migrációs kérdés megbeszélésénél állandóan kísért a felszólalásokat egy aggodalom a további keletre várható ukrán, orosz és még távolabbi vándorlók hullámának megindulásáról. Az éhség és testvérháború poklából menekülők áradata még sokáig fogja ostromolni Európa ipari államait és ebben a kérdésben nem hallgathat az egyházi publicisztika sem. Feladata segíteni a dialógus kialakulását és a kiengesztelést, megbékülést létrejötté.

Prioritások az elkövetkező három évre, – ez volt a munkacsoportok külön megbeszélésének témája. A KALME mindig megtervezi a következő három év elsőrendű feladatait. Ezek között most legelső helyen a kiképzés és továbbképzés munkája áll. Szemináriumokat fognak tartani az írott sajtó, a rádió és televízió egyházi művelői számára, különösképpen tekintettel lesznek arra, hogy érdeklődő nőknek ajánlják fel a lehetőséget. Ezeket a szemináriumokat decentralizáltan készülnek megrendezni. 1993. márciusában Budapesten tervez a KALME média-konzultációt az egyházvezetőségek számára, hogy érdeklődésüket és érzékenységüket felkeltsék. Rádió-TV interjú gya-

korlatokat készülnek szervezni a világi médiák bekapcsolásával egyházi személynékeknek. Segíteni akarják a modern technikák, számítógépes rendszerek gyakorlását és bevezetését a kiadói munka menedzselésére.

Mi lesz az IDL sorsa? A korábban Budapesten, most Bécsben megjelenő KALME tudósító lap sorsáról a madrasi LVSZ tanácsülés főként a takarékosági szempontok miatt, de azért is, mert több német nyelvű tudósító lap is van (a LWI német kiadása, az EVT bulletinje) úgy döntött, hogy megszüntetné, ill. beolvasztaná a Genfben megjelenő LWI-be. A közgyűlés megmaradása mellett döntött. Többen, így e sorok írója is amellett szoltunk, hogy a jelenlegi tartalmat meg kellene változtatni főként az újonnan feléledt egyházak miatt, hiszen azok belső, spirituális lélete és szervezeti problémái valamennyi európai evangélikus egyházat

érintik. Tapasztalatok cserélése, egymástól való tanulás lehetősége fontos ebben a korszakban valamennyiünk számára.

Egy működő és egy átalakuló iskola Nápolyban. A konferencia egyik napján kirándultunk Nápolyba, ahol egy működő evangélikus alap-iskolába látogattunk. A száznál több tanuló nagy része nem evangélikus, de nagy felelősséggel folyik a tanítás és a misszió ezen keresztül is. Ugyanakkor elég rugalmasak az intézmények fenntartása terén, mert egy iskolát – mely mellett új állami iskola létesült – megszüntetnek és épületeit szeretetotthon, öregotthon létesítésére használják fel. Nem versenyeznek, hanem keresik szolgálatuk új lehetőségeit, megoldásait.

A KALME munkájából a fentiek ismeretében egyházunk is részt kap az eredményeiből egyházi sajtónk, média-ügyünk is gazdagodhat.

Tóth-Szöllős Mihály

Az új vallásosság veszélyei

A liberális, tartalmas francia hetilap, Le Monde, irányította figyelmét a közelmúltban olyan új vallásosságra, amelynek kebelében sokféle titkos-tanítás, sőt egyenesen pogányság hódít teret. Korunk ideológiai válsága az embereket arra készíti, hogy valami újat keressenek. Ilyet kínál a vallás is. Ez a keresés azonban nem szorítkozik csupán a nagy világvallásokra. Párizsban több tudományos eszmeeserét tartottak a modern jóléti társadalomban jelentkező sátán-imádatról, okkultizmusról és más effélékről. Franciaországban a szociológusok egyetértenek abban, hogy terjedt a vallásosság, de annak konkrét formái elmosódnak és a vallások építő feladataival ellentétesek. A francia fiatalság 56%-a hisz valami felsőbbrendűben, de az nem mindig konkretizálódik a keresztyének Istenében. A jelenség okát a Le Monde a nagy vallások és mindenekelőtt a keresztyénség elvilágiasodásában látja.

Bár a vallások hatása gyengült, az emberek vallási igényei fennmaradtak. Ezek most a korábbinál is merevebb „igazhitűségben”, szektátságban vagy titkos-tanításokban, babonákban és kifejezett pogányságban vélnék utat találni. A kartézianus Franciaországban ma megszámlálhatatlan sokaságban vannak jövendőmondók, önmegvalósítást ígérő titkos tudományok, melyek napilapokban hirdetik igen drága – mégis közkedvelt – szolgálataikat, olykor 8000 finn márkát is elérő heti áron. A vallások értelmi, gyakorlati, kulturális értékei ezeket az újvalóságokat nem érdeklik.

Az ellenőrizhetően vallásosság olykor bűnözésben is megnyilvánul. Párizsban titkos rituális helyek nyomai is fellelhetők. Nizzában egy Krishna-hívó felgyújtott egy könyvesboltot, hogy megszüntesse annak „rontó” hatásait. Montpellierben és Strasbourgban két rituális gyilkosság is történt „istenes” indítékra hivatkozva.

A francia egyházak tudatában is vannak a veszélynek, és belső missziót végeznek. Ennek célpontjai nem elvilágiasodott franciák, hanem pogány rítusok és titkos-tudományok iránt érdeklődők. Mindebben az a veszély, hogy ezekből az új vallások mozgalmakból hiányzik minden oktató és nevelő, társadalomra hasznos törekvés. Ezek nem kínálnak világos és egyetemes értékrendet. Nagy lehetőségeik vannak az emberek manipulálására, kihasználására és félrevezetésére.

Kotimaa, 1992. nov. 3.

Tarmo Kunnas

Finnből fordította

Csepregi Béla

Egészségesebb egyházért

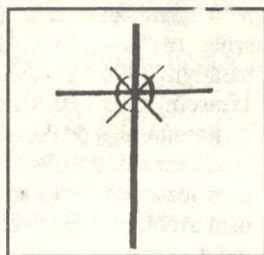
Örömmel olvastam az Evangélikus Élet december 6.-i számában a Bács-Kiskun Egyházmege felhívását és versenykiírását 1993. június 12-ére. Remélhetőleg szép számban lesznek résztvevői ennek az együttlétnek. Van azonban egy ilyen versenynek fontos előzménye, és ez a felkészülés. (1Kor. 9,25) Azt is lehetne mondani, hogy az egész mozgalomnak a lényege a felkészülés, az hogy a lelkesek is gondoljanak testüknek formában tartására. A versenyen való részvétel tréning nélkül veszélyes lehet!

Szeretnék egy lépéssel tovább is menni és kiegészíteni a jelszót: *Egészségesebb népért!* Igaz, nekünk az evangélium erejével kell elsősorban gyógyítanunk, de ma már mindenki tudja, hogy a lélek bajai összefüggenek a test bajaival. Ezért helyénvaló lenne alkalomadtán a *test egészségéről* is beszélni. Ma, amikor a legtöbb ember túlfűtött helységeken tartózkodik, ülő foglalkozást folytat, rohanva kap be valami ennivalót és lassan elfelejti lábát közlekedésre használni, kézenfekvő lenne néha arról is beszélni, hogy az ép lélek ép testben lakik, hiszen a „lélek” eredetileg az egész embert jelentette.

Tehát lelkes testvéreim, járjunk elől jó példával egy *egészségesebb életformáért!* Kevesebb ülés, kevesebb beszéd, több mozgás.

Szilás Attila

Tanít az egyháztörténet

D. Kovács Sándor emlékezete¹

Veleg 1869. május 20 – Budapest 1942 márc. 31.

„Mint a dunáninneri evangélikus egyházkerület püspöke halt meg, de élete javát mint az egyháztörténelem professzora töltötte.” Így kezdte a róla való emlékezését dr. Sólyom Jenő a soproni teológiai fakultáson.

„Ha Kovács Sándorról beszélünk, akkor semmiképpen sem lehet megfedelkezni három dologról: egyháztörténész volt, – olyan püspök, aki szívében hordozta a szórványokat, – és egyházát énekköltészetével gazdagította!” monotta róla egyik tisztelője.

Ki is volt D. Kovács Sándor, Nagyveleg szülötte, ki ötven éve hunyt el? En ma így felelek erre: négyhúrú hegedű volt – az Isten kezében! Hegedű, melynek mind a négy hurján egyformán jól és egyszerre tudott játszani Mestere, a Szentlélek Isten.

a) A hegedű legmélyebb húrja: a tudás volt. Legelőször is ez szólalt meg ezen a hangszeren. Egyszerű jobbágy-szülők – Kovács János és Farkas Éva – gyermekeként látta meg a napvilágot. A családban a legidősebb gyermek: utána még két lány és egy fiú következett. Serdülő gyermek korában már kitűnt éles esze, jó felfogóképessége, és tanítója meg lelkipásztorja tanácsára édesapja a győri algimnáziumba adta. Nagy szó volt ez akkor! Lemondani a legnagyobb fiú segítségéről a gazdaságban, elveszíteni egy munkaerőt. De a szülők vállalták ezt az áldozatot érte. Aztán nehéz viszonyok között folytatta tanulmányait a soproni liceumban. Így emlékezett erről: „sok nélkülözés közepette tanultam, amikor óraadással kerestem meg a zsebpénzt és a legszükségesebbre valót”.

Így volt ez teológus korában is. Három évet töltött Sopronban, majd egy esztendő Pozonyban. Nagyszerű eredményeinek és akaraterjének köszönhető, hogy utána Halleban és Greifswaldban gazdagíthatta ismer-

reteit. Ám a megkezdett úton nem állt meg!

Külföldről hazatérve, a budapesti egyetem bölcsészkarára iratkozott be, úgy hogy mellette újra nevelősködött.

A millénium évében, 1986-ban – 27 évesen – lett helyettes tanár a pozsonyi teológiai akadémián. Tíz esztendő múlva pedig rendes tanár az egyházjog és egyháztörténet tanszékén. És még ötven éves sincs, amikor a debreceni egyetem a világháború kellős közepén díszdoktori címet ajándékoz neki.

Nem csoda, ha a háború után újjászervezett soproni teológiai fakultáson 1923-ban egyetemi rendes tanári címet kap a XVIII. század egyik legnagyobb ismerője, Kovács Sándor.

Előadásait mindig élmény volt hallgatni. Hihetetlen nagyszerű memóriája volt, s rengeteg anyagot rendszerezett, és eközben úgy beszélt egyházunk és hazánk nagyjairól, mintha egytől egyig a legmelegebb baráti viszonyban volna velük. Szavai nyomán megelevenedett a múlt, s benne a történelmi személyek sora.

Az Isten-szólaltatta hegedű eme legmélyebb húrján: a tudás, az ismeretgazdagság húrján bő hangzuhatagban zengett a dallam, mert nemcsak tanított, hanem mellette folyóiratokat (Ev. Óráló; Ev. Családi Lap; Ösvény), könyvsorozatokat szerkesztett (Egyházunk nagyjai; Keresztény hithősök; stb.). Pozsonyban a Protestáns Estéket rendezte, Budapesten a Luther Társaság főtítokáraként, majd később elnökeként tevékenykedett és továbbadta, gyümölcsöztette tudását.

b) Ennek a csodálatos hegedűnek – Kovács Sándornak – másik húrja átszintésítette, átmelegítette a dallamot: ez a mélységes Istenhit húrja volt. Amikor Isten ezt megszólaltatta, érezni lehetett: jó helyen van, a Mester kezében. Biztos kézben, szerető kézben: a Művész kezében. Az igéből élt és az igének

élt: szívesen prédikált. Mert nemcsak tanár volt, hanem igehírdető. Stflusos, szép hangon zengő igehírdető.

Amikor Sopronban a Teológiai Fakultás új épületének – melyet Sándy Gyula tervezett – alapkövetételére került sor, az alapkövő okmányt – fogalmazta meg klasszikus tömörséggel, őszinte, igaz hitvallásként. 1Kor 3,11 igéjét választotta: „Más alapot senki sem vehet a meglévőn kívül: amely a Jézus Krisztus.” Így részletezte: Legyen rajta a mi mennyei Atyánk gazdag áldása, la-kozzék fedele alatt a mi megváltó Krisztusunk szelleme. Munkás oktatóit és tanulóit vezesse Isten szent Lelke. Neveljen önfeláldozó hősöket az evangéliumi tiszta hitnek, a valódi tudománynak, a keresztyén testvériségnek, s a feltámadásra váró magyar hazának. Ámen.”² – Lehet-e tömörebben hitet tenni a teológia feladatáról, a nevelői munkáról, egyház és hazaszeretetről, mint tette Kovács Sándor ebben a szívből fakadó imádságban? Hitéről igehírdetése mellett legzengőbben énekeiben vallott. Lelkiségenek belső megnyilatkozásai ezek. A liberális teológia tetőpontján mert újat kezdeni és 1901-ben KIS ÉNEKESKÖNYVÉbe a reformáció és a kuruckori költészetünkől vett fel jelentős mennyiséget gyűjteményébe. Így a 221 énekből csupán 33 saját költeménye. Értékükről, mélységükről kell-e nagyobb bizonyosság, mint az, hogy a ma használatos – a diakonai teológia szellemiségében született – énekeskönyvünkben is még tíz „Kovács Sándor-ének” található?

A legrégebbi immár lassan száz esztendő: „Kitárom előtted szívem” (147. sz.) D. Koren Emil megható történetet mondott el keletkezéséről „Írgalmatat éneklém” c. (Bp. 1969) himnológiai munkájában. De nem éneklék-e szívesen és visszatérően mindenütt gyülekezeteinkben másik énekét is: „Te vagy

reményem sziklaszála" (66. 1897-ben született!)? Vagy az: „Áldlak Jézus hú barátom" (390.) és „Mindenem vagy Jézusom" (392.) énekeket?

Fordításai is értékesek: „Bűnös lelkem hozzád siet." (74.) és „Készülj lelkem Jézusodhoz" (306.) De sorolhatnám a többit is: 89. 391. 457. 458. számú énekeket.

Kovács Sándor énekeiben megcsendül a komoly bűnbánat, az őszinte kitárulkozás Isten előtt, a reménység hangja, s ugyanakkor a csendes alázaté. És mennyi kép, gondolat, ízes kifejezések, amelyeket kár, hogy „korszerűsítés miatt átfirtak". A 66. énekből kimaradt versszaka: „Magasba tör vágyam merészen, a test alá a porba von. Arasznyi létem terhet érzem. Veríték gyöngyöz arcomon."

A tudás mellett felhangzik finoman, lágyan a hit hurjának melódiája.

c) Kovács Sándornak – ennek az élő hegedűnek harmadik húrja a szeretet volt. Költészete is tanúsítja: mélységes szeretet kapcsolta Istenhez és féltő szeretet embertársaihoz. Velük és nevükben énekelt-dalolt.

A benne élő szeretetről elsősorban családja tudott és tudna igazán beszélni. Még budapesti egyetemi éveit alatt Kéhler Napoleon építész vállalkozónál volt nevelő. Később, amikor a pozsonyi teológiára került tanárnak, feleségül vette a család leányát, Kéhler Idát. Három gyermekük született. A távolság ellenére sem szakadt el azonban szülőfalujától. Az ottani rokonsági kapcsolatokat is szeretettel ápolta. Szívesen kereste fel őket, s időzött körükben. Szeretetét tapasztalták és élvezhették tanítványai is. Mindenkihez volt egy-egy kedves szava. Mint utazó ember, nem egyszer hívott meg étermi vacsorájához egy-egy teológust. „Utas vagyok e világban" – idézte ilyenkor Kis János versét – „Sámsonházától Budapesten át Sopronig." Együttérző, gondoskodó szeretetét – amikor 1935-ben püspökké választották a Dunán innen egyházkerületben – a kis gyülekezetek is tanúsíthatták. Úgy gondolt a szórványokra, hogy a Fehér-Komáromi egyházmegyéjében szórványadót szervezett és rendszeresített támogatásukra. Érd, Tata, Esztergom, Dorog szórványgyülekezeteiben szívesen prédikált és felkarolta gondjait. Az 1941 évi püspöki jelentésében büszke örömmel számolt be az alakuló missziói gyülekezetek szárnypróbálgatásairól és ugyanakkor keményen kritizálja egyházi sajtókat, hogy „hasábokat tölt meg a filmek és az iparcikk számba menő szindarabok

ismertetése", más fontos egyházi feladatokról és munkáról pedig hallgatnak.

Nagyszerű, nagyméretű ember volt Kovács Sándor – mégis inkább a kicsi jelző kapcsolódott hozzá. Kicsi falucskából származott. Kis énekeskönyvet készített. A Zsilinszky-féle protestáns egyháztörténet 18. századi részének megírásán kívül tkp. csak kisebb írásai, értekezései maradtak fenn. Kicsi gyülekezetben, az akkor alig 700 lelket számláló Sámsonházán volt püspöki székhelye. Kicsi egyházkerületben, a Dunán innen csupán 50 gyülekezetnek és 51 lelkésznek a püspöke volt!

Nem csoda, ha hallgatói is „Kavics"-nak nevezték egymás között – mert a kavicsot a gyermek is kézbe tudja venni, a kavics nem bánt, nem zúz agyon, mint a szikla, s a kavicsot nagyon lehet szeretni! Én még az 1938/39. tanévben tartott óráin hallgathattam, amikor püspöki tiszte mellett néhány szeminárium, ill. különórát tartott. Élvezet volt hallgatni ízes szavát. Igaza volt Súlyom Jenőnek, amikor ezt mondta róla: „Stflusának magyarságát, választékoságát és ízségét csak az ő romlatlan kiejtése tudta kifejezni." Első élményem vele kapcsolatban azonban sokkal régebbi, vagy 60 évvel ezelőtről való, amikor teológus nagybátyám látogatott be hozzánk és eseteiről meséltetett. Így mondta el, hogy benézett kedves professzora, Kovács Sándor Üllői úti irodájába. „Foglaljon helyet, Várady úr!" – szölt a professzor búgó hangon. Ő körülnézett, de sehol egy kis üres helyet nem látott. Minden: a szék, asztal, heverő, tán még a padló is tele könyvekkel, iratokkal, dossziékkal, valami nagy „alkotó-rendtelenségben". Nagybátyám ekkor hirtelen elhatározással felajánlotta: „Professzor úr, szívesen jövök segíteni!" Mire Kovács Sándor megrökönyödve: „Hogyisne, hogy aztán semmit se találjak meg!" Akkor, 10-12 éves fejjel az volt az elképzelésem róla, hogy Kovács Sándor bizonyosan agglegény. Mert ahol asszony, feleség van, ott rend és tisztaság szokott lenni. Évtizedek múltán tudtam meg, hogy feltevésem nem állja meg a helyét! Irodáját talán azért tartotta távol lakásuktól, hogy ne tegyék rendbe gondos asszonyi kezek.

d) De ezzel már megpendítettem Kovács Sándornak a negyedik húrját is: a derűt. Mert erről a hegedűről ez a húr sem hiányzott és a Mester nagyszerűen játszott ezen is. Ennek a húmak a tónusa áthatotta a többiekét is: a tudást, a hitet és a szeretetet. Nem egymagában szólt, hanem a többiekkel együtt. „Kavics-

bácsi" bajsza alatt ott ült a mosoly, a huncutkodó szeretet derűje csillogott a szemében, s humora a legnehezebb pillanatokot is átformálta.

Meleg szíve és derűje ötvöződött, amikor az ugyancsak parasztszülők gyermekét, Tóth Sándort különös szeretettel ölelte át, amikor Sopronba került a teológiára, majd megkérdezte: „Tóth úr, maguknál a faluban ölik már az előljárókat?" Az értetlen arckifejezést látva, botjára támaszkodva magyarázta: A falusi ember első sertésvágását így nevezi: „most még csak az előljárót vágjuk le, majd tél közepén a nehezét!"

Más alkalommal így tette fel a kérdést: „Igaz-e, hogy önöknél disznóperzseléskor megfagyott a tűz?" A csodálkozó tekintetre már mondta is a magyarázatot: „Mert nálunk a falun, amikor végeztek a sertés perzselésével, következett a mosása, s a gyermekek feladata volt, hogy élessék a tüzet. S ha ez nem sikerült, úgy az elaludt tűzre mondták: megfagyott!"

Egyszer alapvizsga után több hallgatóját meghívta a „restibe" vacsorára. A pincéretket a különböző borfajtákról nevezte el humorosan és így szólította őket: „Szomorodni!" „Muskotály!" vagy éppen „Sziurkebarát!" – s amikor asztalához jöttek, egy-két kedves szóval mindjárt mosolyt varázsolt. Tojásos galuskát készíttetett egy hatalmas tálban és személyenként egy-egy üveg bort kért melléje. Addig nem engedte haza hallgatóit, míg el nem fogyasztották a bőséges vacsorát. A bor azonban nem akart elfogyni. Egy üveg még érintetlenül maradt. Mire Kovács Sándor elővett a zsebéből egy „Józanság" c. újságot, a Deák János professzor által szerkesztett kétkeresztes mozgalmi lapot és belesomagolta az üveget: „Most legalább van valami tartalma ennek a lapnak!" – fűzte hozzá jókedvűen.

Az elsőévesekkel különösen gyakran tréfálkozott. Kérdezte tőlük: „Urak, járt-e Jézus Urunk Budapesten?" Aztán huncut mosollyal felelt is rá: – Hát hogyne – A Credoban nem ezt mondják-e: „meghala és eltemetteTÉK". A TÉK ugyanis fővárosi temetkezési vállalat volt akkoriban.

A szarvasi születésű Pásztor Pál 1936-ban magyarsított. Kérte is a püspökké lett professzort, hogy támogassa kérésében, mert szeretné megkapni az egyébként „védett" Pásztor nevet. Amikor megjött a hivatalos irat, hálálkodva köszönte meg a segítséget. – Illetékes helyen azzal érveltem, hogy ennek a fiúnak minden őse libapásztor és disznópásztor volt!" – hangzott a magyarázat.³

Fél évszázada már, hogy elhallgatott ez a csodálatos hegedű. Meghalt Kovács Sándor. De itt él mégis közöttünk énekeiben. Egyik, szinte utolsónak mondható „Az énekes Luther” c. előadásában hitvallásaként írta le ezt: „Hogy valaki megtérhessen és újjászülethessen, nincsen szüksége barátcsuhára: megtérhet a király bíborában, a katona páncéljában, a koldus rongyaiban! Csak egy feltétele van: hogy

az evangéliumot ne betűkből, hanem Jézus sebeiből olvassa. E forrásból fakad az énekköltészet és egyházi zene.”¹⁴

Tudása ma is inspirál, több ismeret szerzésre lelkesít. Hite Istenhez térésre, nagyobb bizalomra buzdít ma is. Derűjétől – ma is felderülhet arcunk.

Legyen hála Istennek a zengő húr hegedű muzsikájáért, szolgálataért!

Bencze Imre

¹ Elhangzott a Fehér-Komáromi Egyh. papcsaládok együttletén Nagyvelegen

² Dr. Kiss Jenő: Visszapillantás a M. Kir. Erzsébet Tud. Egyetem Hittudományi Karának húsz éves történetére, Pécs 1943.

³ Itt mondok köszönetet Pásztor Pál és Tóth Sándor lelkészársaim szíves közléseiért.

⁴ Belmissziói Munkaprogram az 1941/42 évre. Győr 1941.

AMSTERDAMI HAGYATÉK

– Lappangó kéziratok –

A „hagyaték” szót most szó szerinti, sőt tárgyi értelemben használom. Kiadásra nem került kéziratokról van szó, az Egyházak Világtanácsa megalakulásának nagygyűléséről, „zsinatról” szóló beszámolókról. Némelyik beszámoló ugyanis ezzel az igéyes fogalommal, a zsinat fogalmával jelölte meg az 1948. aug. 22. – szept. 4. között Amsterdamban egybehívott nagygyűlést. Főtémája ez volt: „Isten üdvterve és az emberiség jelenlegi zűrzavara”.

A nagygyűlésre magyarországi evangélikus egyházunk is meghívást kapott, delegátusunk azonban nem utazott el Amsterdamba. A küldöttség vezetője, **Ordass Lajos** püspök, ugyanis nem kapta meg a kiutazási engedélyt. Helyette mást nem volt hajlandó megjelölni az akkori egyházi vezetőség, így a többiek kiutazását sem engedélyezték. A református egyházzal kapcsolatban nem vetődtek fel ilyen gondok, így **Ravasz László** püspök vezetésével népes küldöttség vehetett részt a nagyjelentőségű egyháztörténeti alkalmon. Az eddig nem publikált kéziratok az ő beszámolójukat és értékelésüket rögzítik.

Nem sokkal az amsterdami nagygyűlés előtt választotta meg a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa tanulmányi albizottságának elnökévé Victor János református teológiai professzort. *Mellette tükári szolgálatok ellátására kaptam megbízást.* A tanulmányi albizottságra várt az a feladat, hogy a nagygyűlésről szóló beszámolók anyagát könyv formájában megjelentesse. Az előzetes felkéréseknek eleget téve, elkészültek a kéziratok még az ősz folyamán. Eredeti elképzelés szerint a könyv tartalma és a cikkek írói következők lettek volna:

1. Hogyan jutottunk Amsterdamig – Dr. Nagy Gyula

2. Amsterdam jelentősége – Dr. Ravasz László

3. A gyűlés lefolyása – Dr. Pákozdy Márton

4. Az amsterdami gyűlés lelke – Dr. Bodoky Richárd

5. A szakosztályok anyaga:

I. Dr. Victor János – II. Dr. Ravasz László

III. Dr. Nagy Barna – IV. Bereczky Albert

6. A bizottságok anyaga – Dr. Pap László

7. Az ifjúság szerepe Amsterdamban – Szabó Éva

8. Amsterdam itthonról nézve – Dezséry László

9. Amsterdam után – Szabó József püspök

A tervezett cikkek közül nincs birtokban (nem készült el?) Dr. Bodoky Richárd, Bereczky Albert és Szabó József kézírata. Dezséry László a számára kijelölt téma helyett Szabó József témáját dolgozta ki.

Magam csak közvetve értesültem arról, hogy a kötet megjelentését *nem* engedélyezik. Így a *kéziratok mindmáig nálam maradtak*. Egy utólag géppel

Talán nem egészen érdektelen a Lelkipásztor olvasói számára, hogy tudják: 1992-ben kisebb példányszámú publikációkban a szerkesztő néhány írása megjelent: Békés Gellért és Boór János szerkesztésében *Keresztények és Szabadság* – Róma 1992 c. kötetben „A bűntől megszabadulva az igaz élet szolgálói lettetek” Róm 6,18 alapján igehirdetés. – *Válogatás a debreceni Nagytemplomban elhangzott igehirdetésekből* Debrecen 1992. ifj. Fekete Károly szerkesztésében – „Isten protestál népe ellen” – Reformációi emlékünnepeleyn igehirdetés Jónás 3-4-alapján – A Lutheránus Világszövetség Genf 1992

másolt példányt az Országos Evangélikus Levéltárba helyeztem el. Hogy miért nem engedélyezték a kiadást, csak találgatni lehet...

A Lelkipásztor 1948. szept-okt. száma „Amsterdami prédikáció” címen közölte Vajta Vilmos aug. 25-én 1Pét 3,12-18 alapján a nagygyűlésen elhangzott igehirdetését, amellyel egyházunk és a világ lutheranizmusa nevében szolgált. A novemberi számban dr. Nagy Gyula írt összefoglaló tájékoztatást a nagygyűlésről külföldi közlemények alapján.

Amikor lelkészi szakfolyóiratunk mostani szerkesztője tudomást szerzett a *lappangó kéziratokról*, örömmel és készséggel vállalta azok folyamatos, szó szerinti közzétételét. Megismerésük 45 esztendő múltán is *eszméltetően* hatnak, hiszen olyan egyháztörténeti korszak dokumentuma, amelyben Istennek népét a világtörténelem zűrzavaros eseményei közben is az evangélium ereje megújulásra készítette, amelyben magas hőfokon izzott az ökumenikus érdeklődés és az összetartozás tudata.

Benczúr László

kiadásában, a Sörákerban tartott konferencia egyik főelőadása: *The Prophetic Ministry of the Church in View of the New Challenges in Europe* (angol eredetiben) az LVSZ Missziói és Fejlődési Osztálya dr. Ishmael Noko igazgató bevezetésével. – A bp. Ökumenikus Tanulmányi Központ 4. tanulmányi füzeté „Senki titeket meg ne tévesszen...” Szejtajelenség Magyarországon napjainkban, a Lelkipásztor szerkesztőjének és néhány munkatársának dolgozata. Őszintén örülök, hogy túllépve saját egyházunk és felekezetünk határait, más Testvérek között is szolgálhattam. HK.

„Nektek, barátaimnak mondom: Ne féljetek...!”

Bibó István és a protestáns erkölcsiség

Ha Bibó István barátai és rabtársai, életművének kutatói arra a kérdésre keresik a választ, mi határozta meg Bibó értékrendjét, mindig a protestáns erkölcsiséget emlegetik.¹ A nagyrabecsülés okká teszi az okozatot. Így akár az a látszat is keletkezhet, mintha Bibó hazai protestáns egyházi recepciójának hiányát pusztán a szellemi vétségre kellene visszavezetni. A Bibó tetteit és tanulmányait meghatározó etikum lényege szerint nem protestáns felekezeti jellegű. Bibó emberi tartását nem ideologizálta, annak értelmét önmagában lelte meg, ezért volt az elvehetetlen és megtörhetetlen. Bár történetileg és formailag kétségtelenül hatott rá az európai pretestantizmus. Hiba lenne azonban alábecsülni az egyetemes kereszténység jellemformáló jelentőségét, amelyhez nemcsak Augusztinus vagy Aquinoi Tamás műveinek tanulmányozása tartozik, hanem az a történelmi alaposságon túlmenő tárgyszeretet, mellyel Bibó például a kora középkori egyház vizsgálatába belemerült. Sőt a teremtettséget minden ízében szerető, megismerni és művelni vágyó szellemszerelme nemcsak erősebben rokonítja Erasmusszal, mint Kálvinnal, hanem ellene is mond bármifajta puritanizmusnak és pietizmusnak, amely a protestáns erkölcsiség mélyén mindig fölsejlik.²

De a legfontosabb, hogy – különösen a protestáns kereszténységben – erkölcs és meggyőződés, hit és cselekedet nem elkülöníthető, még csak nem is egymás mellett, hanem alá-fölérendelt viszonyban állnak. S e viszonyban a hit a meghatározó. Az erkölcs, a cselekedetek következményei ember és Isten kapcsolatának. S a hit nem más, mint ez a kapcsolat. Martin Buber szavával „dialogikus existencia”, amely kizárólagos és személyes és kidagadhatatlan. A cselekedetek vallják ki, hogy kiben hisz az ember: „Mert minden fát a gyümölcséről lehet megismerni” (Lk 6,44). Bibó István mindenkor magatartásának kulcsa nem a protestáns erkölcsiség, hanem az a kapcsolat, amely valamiképpen létrejött közte és az evangélium Jézusa között.

A protestáns erkölcsiség leírható és vizsgálható, amint ezt Max Weber meg is tette³, tanítható és számonkérhető, ahogy ez a protestáns templomokban és iskolákban közel ötszáz éve dívik. Bibó azonban megismételhetetlen. Teljesítményének titka, életének parabolává létele nem morális természetű. Karl Mannheimel szólva, a „példázatos tapasztalatok”⁴ Bibó esetében is megelőzik az erkölcsi világkép kialakulását. Etikumat – élete és írásai tanúsága szerint – a merev normákká alakulás hagyományos egyházi kísértésétől éppen ezek a tapasztalatok őrzik meg. Bibó krisztológiáját közvetlenül az európai társadalomfejlődés értelme című művéből ismerhetjük meg.⁵ A kereszténység lényegét a Krisztussal való személyes kapcsolatban látja. Mégpedig azzal a Krisztussal, akit az evangélium ábrázol. E kijelentések háttérben nemcsak a reformáció két sarkalatos tanítása – a solus Christus és a sola scriptura elve – húzódik, hanem a huszadik századi teológiai eszmélődésben oly jelentős történetkritika (E. Stauffer és R. Bultmann), illetve az erre és a szekularizációra érzékenyen reagáló újraformatori teológia (K. Barth) föl fogása. Bibó abban fedezi föl Jézus különösségét, hogy bár nem vonta kétségbe legszűkebb környezetének közeli világévágását, nem kérdőjelezte meg, hogy az evilági életet hiábavalóságnak tartják, mégis képes volt téren és időn túlmutató módon az emberközeli gyöngédségre. Meg volt győ-

ződve „a szelídség hatalmáról, a haragnak, az élethalálharcnak, az ölének belső rokonságáról és kártékonyágáról.”⁶ Jézus valódi karizmáját abban ismeri föl, hogy olyan szavakra és gesztusokra volt képes, amelyektől „az emberi félelem sok szerencsétlen megnyilvánulására nekiindult, nekikészült ember egyszerre lehorgad.”⁷ Bibó szerint Jézus tanítása és beszédes tettei ebből eredő gyűlöletet és harcot „találják különlegesen telibe.”⁸

A másik, ami Krisztus személyiségéből megragadta, az „ahogy a hitről tudott beszélni”. „A hit, ahogy beszél róla, az emberi lélek rejtett képességeiben való gyermeki bízalom.”⁹ A hit fiducia voltának hangsúlyozása nem csupán a reformatori tradícióira megy vissza. Oly eltérő gondolkodású és sorsú teológusoknak volt ez meghatározó fontosságú, mint az evangélikus D. Bonhoeffer és P. Tillich, a zsidó M. Buber vagy a megkeresztelt zsidó-keresztény szent Simone Weil. Bibó hozzájuk hasonlóan figyelmessé válik Jézus vigasztaló eredetiségének el-elsikkadó jellegzetességére: „A hit önála még teljesen független mindennemű teológiától és hittételekben való hittől.”¹⁰ Harmadik megfigyelése merő feltételezés ugyan, de pusztán megfogalmazása mutatja: ki is volt a názáreti Jézus Bibó számára. Ezt írja: „Jézus (...) alaptermészete vagy induló természete szerint indulatos, heves kitörésekre hajló, sőt agresszióra hajló személyiség volt, aki saját maga jött rá a szelídség mindenek fölött való hatalmára, és aki a szelídség felismerése után sem lett gyámoltalan emberré, hanem a szelídség erejével lett képes nagyobb dolgokra, mint amiket agresszióval el tudott volna émi.”¹¹

Nem az a kérdés, hogy ezt a hipotézist mennyire támasztják alá az evangéliumi tudósítások, hanem az, hogy a szelídség, a személyiség önnön győzelme indulatossága fölött valóban alkalmas-e arra, hogy társadalomformáló erővé legyen. Másképpen, Bibó evangéliumértelmezése csupán individuáletikai következményeket hordoz-e, avagy a kereszténységen minden időben számon kérhető-e a jézusi mérték, a Hegyi beszéd tanítása, egész egyszerűen: a tökéletesség kihívására adott választ. Bibó szerint igen. Akkor is, ha „annak a kereszténységnek, amely mindebből néhány évszázad alatt intézményszerűen, egyházként kialakult, a legerősebben negatív vonásai egy bizonyos életellenesség és a dogmatikai türelmetlenségre való hajlam voltak, viszont ezeken átütő erővel mind a mai napig érvényesül a Krisztus személyes mondanivalójának életközeli, felszabadító hatású és türelmes végső alaphangja.”¹² Ebben lehet meg az oka annak, hogy akár e művében, akár a zsidókérdésről frott tanulmányában miért alkot és miért úgy alkot ítéletet a keresztény egyházak működéséről.

Bibó személyes keresztény magatartásában nem az az érdekes, hogy morális, szabadelvű, racionális, toleráns. Ezek a minősítések mind a vélekedő tapasztalatát tükrözik, ill. azt, amit Bibóból a maga számára fontosnak tart. Ami a magatartást egészen különössé teszi, az a személyes létében mélyen megérintett tudós hajthatatlansága: az evangélium Jézusának történelmi valóságát kéri számon a mindenkor kereszténységen. Nem idegen, külső mércével mér. A történelmi fejlődés interpretátoraként értékeli és figyelmeztet, hová vezetett, s hová vezethet az egyház eltávolodása eredendő megbízatásától. Az Uchronia befejező mondatai sejtetik – a szerény és ironikus stílus a prófétai szerepbe bo-

nyolódás veszélyét hivatott eleve elhárítani –, hogy az, ami az elmúlt négyszáz évben történt, „nem kevesebbet jelent, mint azt feltételezni, hogy a Szentlélek elhagyhatja az egyházat. B. I. erre megkérdezte, hogy ez vajon nem lehetséges-e. Ezzel a tiszteletlen kérdéssel és R. L. megbotránkozott fejcsoválásával végződik a mű.”¹³

Bibó nincs egyedül e század keresztényei között, akiket korunk történései úgy tettek Jézus hitvallóivá, hogy leszámoltak a providentia vallásos-mechanikus képzetével, és a másik ember méltóságának és szabadságának védelmében vállalták a felelős politikai cselekvést – „coram Deo”.

„Laikus verselemzéseiből”¹⁴ kettőben közvetlenül előkerül ez a kérdés. József Attila verse kapcsán (Négykézláb másztam) – mintha a náci által kivégzett Bonhoeffer krisztológiájának utolsó fejezetét olvasnánk – ilyen megállapításra jut: „hiszen Krisztus a keresztben minden, csak nem mindenható”. (...) Ezzel az egész mindenhatóság egy fölösleges és hívságos attribútummá válik, pontosan az Isten együttlérési lehetőségéhez tartozik, hogy ne legyen mindenható, vagy legyenek nem mindenható helyzetei. Ebből fakad az ember szabadsága is, aki valamiképpen szabadon dönt a maga dolgai felett, nincs kötve az Isten előzetes, erre nézve való elhatározásához, innen az utalás a szabadságra, amelyik erőt ad ahhoz, hogy lábraálljon az ember, innen az utalás, hogy ahány igazság, annyi szeretet, lehetett láng, de nem lehetett hamva, vagyis beledhatha az emberbe az isteni szikrát, de nem olthatta el ezt az isteni szikrát azzal, hogy közben maga belelépjen az ember tennivalóiba. Így van velem, hogy itt hagyott magamra.”¹⁵

Krisztológiai töredékében Bonhoeffer még radikálisabb: csak a megfeszített Jézus Krisztusban Isten az Isten. Az ártatlanul elítélt, megalázott, kínhalált halt emberben rejtőzött el az Isten, akit azonban csak a hit ismer föl s vall urának.

Megbotránkoztató ez? Az, miképpen az egész emberi élet és történelem a bűnbeesés óta. A vallásos képzelet azt talál ki, amit akar, de a történelemben munkálkodó Isten kizárólag a názáreti Jézus életében, halálában és feltámadásában jött közel az emberhez. De Jézusban sem leleplezhető, preparálható módon. Ezért, míg világ a világ, érvényes mindkét szava: „mindnyájan megbotránkoztok bennem” (Mt 26,31) és „boldog, aki nem botránkozik meg énbennem” (Mt 11,6).¹⁶ Bonhoeffer számára a Jézusban az emberrel fölismerhetetlenségig szolidárisá lett Isten színe előtt jámi azt jelentette, hogy néhány hónappal Hitler hatalomra kerülése után röpiratokat írt az árja törvények ellen, aktívan részt vett a Hitvalló Egyház megszervezésében, tanított, prédikált és mentette az embereket, aztán 1942-ben részt vett a Hitler elleni merényletben. 1945 áprilisában végezték ki.

A vallásos szocialisták szellemi műhelyéből induló Paul Tillich Amerikába menekült a fasizmus elől. Ő a másik kiemelkedő keresztény gondolkodó, aki Jézusról és a keresztény hitről Bibóhoz rendkívül hasonlóan eszmélődött. Bibó József Attila versének elemzésében az emberi lét alapfeltevéseire tündődve írja: „Óvja félelem. Az ember legnagyobb ellensége a félelem, de ugyanakkor a mentsége is, a félelem óvja meg ezt a gyenge testet, ugyanakkor a félelem tölti el ezt az emberi tudatot olyan tehertételektől, amelyektől meg kell szabadulni. A döntő félelem természetesen a haláltól való félelem. Az emberi lét fölül való emelkedés első feltétele ennek a félelemnek a feloldani tudása.”¹⁷

Az európai társadalomfejlődés értelme című művének is ez egyik alapgondolata: „az, hogy az ember tudja, hogy meg fog halni, egy egészen újféle lelki betegségnek a lehetőségét

jelent, és valószínűleg az van mind a politikum, mind a vallás legfőbb, legvégső indítékainak gyökerénél, és ez pedig a félelem tudata. Félni fél mindenféle élőlény (...), aki azonban tudja, hogy meg fog halni, az eljut ahhoz, hogy féljen a saját gondolataitól.”¹⁸

Tillich 1929-ben így ír erről: „Minden emberi életben megfigyelhető a mélyes aggodalom az élet miatt, a félelem, amely azonban nem az élet elvesztésére vonatkozik. Ellenkezőleg, ez az életért való félelem. Félelem attól, hogy az élet elvesztheti értelmét. Ezt a kérdést az indokolja, ami az embert emberré teszi, az, hogy egyáltalán kérdezni tud és követelhet.”¹⁹ Az embert tünékeny élete során folyvást a nyugtalanság úzi, „mivel ő az egyetlen lény, aki tud valamint a maga végességéről, veszélyeztetettségéről és existenciája tragikus karakteréről. Minden embernek a félelem és az aggodalom az öröksége.”²⁰

Semmi kétség, mindkettejük gondolkodását mélyesen meghatározta az egzisztencializmus. Tillichet erősebben Kierkegaard, Bibót Nietzsche és Sartre. De abban közösek, hogy Jézusban a vallás terhetől fölszabadítót látják. Tillich így: „Mi nem azért nevezzük Jézust Krisztusnak, mert ő új vallást hozott, hanem mert ő a vallás vége, túl a valláson és a tévhiten, túl a kereszténységen és a keresztényellenességen. Azért tanúskodunk róla, mert evangéliuma minden embert minden időben arra hív fel, hogy elfogadja az új létet, azt a titokzatos gyógyító erőt az életünkben, amely elveszi rólunk a fáradságot és a terhet, és lelkünknek nyugalmat ad.”²¹

Bibó szerint pedig az emberek, e „szerves és tudatos lények a legnagyobb értéke, a benne rejlő szeretet. Ez a szeretet a hűségben van jelképezve, elsősorban a pár iránti szeretetben megjelenítve, ez teszi az embert szabaddá mind a helyrehozhatatlan kényszer és végzettudat alól, mind a halállal szemben, mind pedig a lábraállítás bátorságához ez adja meg az erőt.”²²

Bibó a másik vers „Radnóti: Sem emlék, sem varázslat” – elemzése során is „a zsidó-keresztény gondolatvilág” vallásos és valláson túli kategóriáinak szembenállását hangsúlyozza: „a rezignálttá válás pillanatában a harag, a bosszú föladásával, az alázat megjelenésével egy elmélyedtebb hit van jelen, amelyik egyben a konvencionális gondviselés-hitnek a nagyon radikális és nagyon kemény tagadásával kapcsolódik össze egy mélyebb hibben, egy az emberi sorssal, az emberi sors feltételeivel való mélyebb ható szembenézésnek a jegyében.”²³

Bibó történelemfilozófiai kifejezései: igazság, igazságosság, szabadság, felszabadítás, az ember oszthatatlan méltósága és egyenlősége – gazdag jelentésű szavai a Bibliának is. Végezetül e Bibó által is oly jól ismert műből idézek. Abból a könyvből, melynek szerzője örökös névtelenségbe burkolódva először vizsgálódott szabadon, az emberi élet és történelem tragikus voltán kétségbeesetten a teodícea kérdésében. Az, aki Jób könyvét írta, nem volt jámbor ember. Dacolt Istennek és a sátánnal, barátaival és a feleségével. Nem volt hajlandó elismerni bűnös voltát, s azt sem, ha okát nem is ismeri, mégis méltán éri a büntetés. Engesztelhetetlen meggyőződése nem morális teljesítményén alapult, hanem Istenbe vetett bizalmán. Bár mindent elvesztett, őt akkor sem eresztette el. Így és ezzel kényszerítette ki, hogy igazságot szolgáltatson.

„Könyörüljete rajtam, könyörüljete rajtam, óh ti barátaim, mert az Isten keze érintett engem! Miért üldöztök engem úgy, mint az Isten, és mért nem elégszettek meg a testemmel? Óh, vajha az én beszédeim lefrathatnának, óh, vajha könyvbe feljegyeztenének! Vasvesszővel és ónnal

örökre kősziklába metszetenék! Mert én tudom, hogy az én megváltóm él, és utoljára az én porom felett megáll. És miután ezt a bőromet megrágnák, testem nélkül látom meg az Istent. Akit magam látok meg magamnak, az én szemeim látják meg, nem más.” (Jób 19, 21-26)

Ebben a látásban közösek ők: Jób és Jézus és Bibó István is. Azok az emberek, akik a legteljesebb üldözöttségben sem vesztik el méltóságukat. Istenen kívül nem félnek senkit sem.

Donáth László

Jegyzetek:

- ¹. Mint például Kende Péter, Litván György és Göncz Árpád az 1989. október 23-án a Ráday Kollégiumban tartott Bibó István-esten. *Confessio*, 1990/1. 5-30. pp.
- ². Erről is tanúskodik Erdei Ferenczel való levelezése. Erdei Ferenc: *Levelezés köz- és magánügyben. 1931-1944.* Magvető, 1991.
- ³. Max Weber: *Gazdaság és társadalom.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1967.
- ⁴. Bibó István: *Korunk diagnózisa. Válogatott tanulmányok 1935-1944.* Magvető, 1986. I. 260. p.
- ⁵. Bibó István *Összegyűjtött munkái.* EPMSZ. Bem, 1982. II. 560-635. pp.
- ⁶. Bibó István: *Az európai társadalomfejlődés értelme.* I. m. 568. p.
- ⁷. Uo.

- ⁸. Uo.
- ⁹. Uo.
- ¹⁰. Uo.
- ¹¹. I. m. 569. p.
- ¹². I. m. 570. p.
- ¹³. Bibó István: *Uchronia. Bibó-émlékkönyv. Századvég –EPMSZ.* 1991. II. 390. p.
- ¹⁴. Bibó István: *Három laikus verselemzés. Kézirat.* OSZK. Ms 5115/98.
- ¹⁵. I. m. 11. p.
- ¹⁶. Dietrich Bonhoeffer: *Wer ist und wer war Jesus Christus? Furche V.* Hamburg, 1962. 113-124. pp.
- ¹⁷. Bibó István: *Három laikus verselemzés.* I. m. 12. p.
- ¹⁸. Bibó István: *Az európai társadalomfejlődés értelme.* I. m. 563. p.
- ¹⁹. Paul Tillich: *Nichtkirchliche Religionen.* G. W. 1964. 22-23. pp.
- ²⁰. Paul Tillich: *Die Last der Religion. Religiöse Reden.* Evang. Verlagswerk. Stuttgart, 1952. I. 92. p.
- ²¹. I. m. 97-98 pp.
- ²². Bibó István: *Három laikus verselemzés.* I. m. 12. p.
- ²³. I. m. 18. p.

Az idézettek kívül felhasznált irodalom:
 Bibó István: *Két Németh László-darabról.* Kézirat. OSZK. Ms 5115/97.
 Bibó István: *A szabadságszerető ember tízparancsolata.* Kézirat. OSZK. Ms 5111/16.
 Bibó István: *Kritika F. Kunkel: A közösség című művéről.* Budapest, 1940. *Szellem és Élet.* V. évf. 1. Ford.: Vető Lajos.
 Révai András: *Bibó István politikai filozófiája. A túlsó partról.* Szepsi Csombor Kör. London, 1975.
 Dénes Iván Zoltán: *Bibó István demokratikus értékvilága.* Kézirat. 1992.
 Dr. E. Jordan: *A Review and Critique of István Bibó's Perception of Christ in Reflections on Social Development.* Kézirat. 1992.

„Ökumenikus” énekek a reformáció századából

Tíz éve már, hogy Trajtlér Gábor organaművész úrral zenetörténelmi ritkaságokkal foglalkoztunk, amelyek meglepő viszonyokra utaltak. A reformáció századában nemcsak hitvitákra került sor, hanem kapcsolatok is feltételezhetők különböző gyülekezetek között. A keresztyéni megengedés jeleiként fogható föl az evangélikus, anabaptista és spiritualista, sőt német, szlovák, magyar nyelven használt gyülekezeti énekek kölcsönös átvétele. A vitaközök közötti ellenkezés feloldódott az Úr nevének magasztalásában. Szellemi életünk előfutárai, levonulva a dogmatikai csataterекről, valószínűleg találtak közös hangnemet, jelképesen és ténylegesen. Lássunk erre vonatkozó három példát!

Grünwald György
 Szül.: Kitzbühel (Tirol),
 idő ismeretlen
 Megh.: Kufstein, 1530

A felnőttkeresztység (Taufertum) 1526-ban Svájc felől jutott Tirolba. Tudnunk kell, hogy „a svájci testvérek” nem forradalmárok (mint néhány német anabaptista irányzat), hanem pacifisták.

Kitzbühelben megkönnyítette az anabaptisták munkáját, hogy a várost a tiroli fejedelemség (Landesherrschaft) a Salzburgi érseknél elzalogosította. Nem léphettek többé a városba tiroli rendőrök. Erre az egész Tirolból az anabaptisták Kitzbühelbe gyülekeztek. A káplán, Jakob Partzner vette át a gyüle-

kezet vezetését, és megnyerte a mozgalomnak egyik társát, „Csuhas” Pált. Még egy újabb menekült anabaptista érkezett Kitzbühelbe, a cipész Grünwald György.

Azok az idők egyszerű, iskolázatlan emberekől is sarjastottak evangéliumi, magasztos gondolatokat. A cipészt közéjük sorolhatjuk. Tőle származik a „Jertek hozzám, Krisztus mondja...” kezdetű ének („Kommt her zu mir, spricht Gottes Sohn...2, EKG 245/.) A hazai Keresztyén énekeskönyv (Budapest, 1922. kiadás) lapjain a 424-es. A magyar fordítóra nincs sajnós utalás.

1528 tavaszán utolérte az anabaptistákat tragikus sorsuk Kitzbühelben. 106 személyt fogdostak össze, a templom udvarában kihallgatták, keményen megdorgálták őket, majd hamarosan újabb 200 gyülekezeti tagot elfogtak. Ekkor a „fő előjáró”, Grünwald György, Jakob Partzner és mások elhagyták Tirolt. Akik ottmaradtak, 1528. augusztus 12-én tűzhalált szenvedtek. Az üldözők kifejezései szerint a pástorok áldozatul vetették a nyáját. Mindez Partzner és Grünwald elmenekülésére vonatkozott. Thomas Hermann, az anabaptisták egyetlen ottmaradt vezetője ekkor előállt e szavakkal: „Ez az isteni igazság, amit nektek tanítottam, és ezt Isten segítségével a véremmel is bizonyítani akarom!” Azon helyben lefogták és már augusztus 28-án kivégezték. Partzner időközben Augsburgból kiszolgáltatták Tirol-

ba. A közeli Klingen-Lackstadt városkában tartózkodó Grünwald, 1530 tavaszán vállalta a hazatérés kockázatát, de Kufsteinbe hurcolták és előzőleg elfogott 15 társával máglyára vetették. Erről írnak a hutteri anabaptista közösség öt köteles történelmében. Ők is svájci eredetűek, pacifisták, de többségükben Morvaországban éltek.

Rudolf Wolkan (1860-1927) bécsi irodalomtörténész a Grünwald féle énekről feltételezi, hogy lutheránus ének, átírva az anabaptisták ízlésére. A német Wackernagel, szakértő történész azonban nem osztja nézetét: „El kell fogadnunk, hogy Grünwald képes volt a „Jertek hozzám, Krisztus mondja” kezdetű ének megírására” (Ph. Wackernagel: *Das deutsche Kirchenlied*, III. kötet, Lipcse, 1870.)

Roth Lénárd
 Szül.: Tannowitz
 (Morvaország, 1500 körül)
 Megh.: Schackowitz (u. ott), 1541

1533-ban, Morvaországban új gyülekezetet alapított Hutter Jakob, szintén tiroli anabaptista (Taufergemeinde der Hutterischen Brüder). A morva Nikolsburg (ma Mikulov) környékén 12 000 volt az anabaptisták létszáma. Egy mennonita folyóiratában J. K. Zeman topográfiát közölt az anabaptista hutteriek telepeiről. Az egyik Tannowitz vagy Danowitz (ma Dunajovice Dolni illetve Horni) és halála helyszíné, az egykori Schackowitz (a mai Sakvice)

azonosak. A hutteri gyülekezethez tartozott, már a megalapítása évtizedében Roth Lénárd és a felesége. A férj, a hutteriek szokása szerint, elment „látogatóba”, hogy lelkileg erősítse a stájerországi hívőket. Ezekre az utazásokra a hutteri gyülekezet megbízáseket adott.

„A morvaországi hutteriek a mai napig zárt termelő vagyonszösséget (Haushaben) alkotnak. Roth Lénárd szülővárosából Steinabrunnba költözve, együttműködött a közösség vezetőivel. Szorgos iparűzésük láttán a nemesség védelmébe vette a Morvaországban élő hutterieket. A magyar Kerecsényi családnak is volt Nikolsburgban birtoka. A münsteri forradalom későbbi kitörése után azonban, egész Európában egyre gyarapodik ellenük az erőszak, fokozódik az üldözés. 1539. december 6-án megrohanták a steinabrunni „udvart”, elfogtak 150 személyt és a közeli Falkenstein erdőbe hurcolták valamennyit. Az elfogottak között volt Roth is. A fogságból kicsempészett leveleket a hutteriek megőrizték. 16 levélből három Roth írták. Az elfogottak közül 81 férfit gályarabságra ítélték, elindultak velük a mai Szlovénián át Triesztbe. Ott néhányuknak sikerült megszabadulniuk, a menekülteket üldöző rendőrség 12-öt újra elfogott közülük. Őket át is adták gályarabságra. Törökök ellen kellett volna evezniük, de mivel pacifisták voltak, inkább túrték az ostorozást és megtagadva a gályákon az evezést, szánalmas halállal haltak meg mind.

Roth Lénárd azonban az említett „68 testvérrel” megmenekült, és 1540 közepén visszajutott a hazájába. Schakowitzba ment, mivel ott 1540-ben már új hutteri udvart készültek alapítani. Az elszennvedett út és viszontagságok nyomán, – a következő évben meghalt.

A foglyok már Falkensteinben énekeket írtak. Ez általában szokás volt a hutterieknél. Az egyik éneket hús fogoly írta közösen. Egy másik – „Herr Gott, Vater vom Himmelreich, wir bitten dich gemein” – egy akrosztikont foglal magába: „Rabok között meneltel ve” (Hinzug der Gefangenen). Tehát nyilvánvaló, hogy Trieszt felé menet írták, vagy röviddel azután. Roth Lénárd beleírta Steinabrunn gyülekezetének a lerohanását is, ezért az énekét a hutteri kódexek (Esztergomban) „Steinabrunni ének”-nek nevezik, más kettőt is neki tulajdonítanak, és megemlíti Falkensteinből kicsempészett leveleit. Az EKG 203-ik éneke – „O, König Jesu Christe” – ismert tehát a

német evangélikus egyházban, de Magyarra nem fordították. Nyomtatásban is csak 1914-ben jelent meg Amerikában.

Reusner Ádám

Szül.: Mindelheim

(Sváb-Bajorország), 1496

Megh.: Mindelheim, 1575 körül

A mindelheimi születésű Reusner Ádám egy jóakarója támogatásával iratkozott a wittenbergi egyetemre, ahol héber és görög nyelven tanult. Támogatóját, Georg von Frundsberg katonatisztet imokként szolgálta. Ebben a munkakörében kísérté el, amikor Róma ellen vonult a had, és részt vett 1527-ben az örök város elleni rohamban. G. von Frundsbergéknek írta Reusner, a 31-ik zsoltár alapján énekét, „In dich hab´ ich gehoffet, Herr” (EKG 179), szlovákul „V tebet sem o mŕj Boze daufal” (Tranoscius, 1836. Ebben 601.). Magyarra Vietorisz József fordította 1935-ben (KÉK., Szarvas, 1944. 673/: „Tebened bíztam, Uram Isten”

Georg von Frundsberg halála után Reusner a fényes ferrarai udvarban ismerkedett meg a zenialis humanista, Ziegler Jakabbal. Vele költözött Strassburgba (1528). Abban a városban is éltek anabaptisták, sőt egy velük ellenlábás felekezet, a spiritualisták gyülekezete is.

A spiritualisták és az anabaptisták közötti éles, hosszas hitelvi vitákból Reusner tudomásunkkal nem vett részt,

noha a spiritualistákhoz tartozott. Inkább emlékiratokat írt és ókori nyelvekkel foglalkozott.

Szép tanulmányos nyilatkozata ismeretes, amiben mozgalmas életéről ad tudósítást: „Miközben az Úr, az Isten engem éveken át hordozott, meg is alázott... és most idős napjaimban úgy érzem, hogy mindez javamat szolgálta; megvettem a világot, elszakadtam a sok ügyes-bajos dologtól, szolgálattól, hivataloktól, mindentől; és a csendes visszavonultság éveiben ismét foglalkozhatom régebbi tanulmányaimmal, amiben annyi örömöm van, hogy minden szenvedésből szabadulást talállok.” Zsoltárfordításaiban (1548), az egyik meglévő példányban van egy tollrajz, és a következő felirat található rajta: „Adam Reusner képe, Mündelheim; élete 72-ik évében, aki kedvelte a Szentírás héber, káldeai és görög nyelvét”. Végül egy latin jelmondat: „Amor meus crucifixus” (= az én szerelmesem megfeszítetett). Közel 80 éves korában halt meg szülővárosában, Mindelheimben. Több, mint kétszáz évvel később, jezsuita szerzetesek elkobozták egy könyvet egy hutteri sebesztől. A károsult könyvét, A. Reusner „Jeruzsálem” című művét foglalták le. Úgy tűnik, hogy a spiritualista szerző írását megbecsülte az is, akinek felekezetét egykor oly nagy buzgósággal bíralták.

Szebeni Olivér
ny. baptista tanár

Boldogok az irgalmasok

A JÉBÉ Diakonissza Egyesület evangélikus leányok jelentkezését várja, akik életüket Krisztus követésében az irgalmasság szolgálatára szentelik. A jelentkezés nem jelent elkötelezést a diakonissza életformára, a házasságról való lemondásra, de magába foglalja annak lehetőségét is, hogy a jelentkezők testvéri közösségben és a szolgálatban találják meg életük tartalmát és boldogságát.

Azoknak a leányoknak részére, akik már előző években végezték el az általános iskola 8. osztályát, illetve érettségiztek, 1993. február 1-től június 1-ig előkészítő félévet tartunk Maros utcai otthonunkban. Ez idő alatt felállásban szeretetotthonban kapnak munkát és készülnek közösen vállalt hivatásukra. Szeptembertől pedig képességeiknek megfelelő egészségügyi iskolában tanulhatnak tovább, ha a felvételi követelményeknek megfelelnek.

A jelentkezéshez mellékelni kell részletes önéletrajzot, szülői beleegyezést, lelkesítő ajánlást, orvosi bizonyítványt az egészségügyi és pedagógiai munkára való alkalmasságról. Jelentkezni lehet január 20-ig az alábbi címen: JÉBÉ Evangélikus Diakonissza Otthon, Budapest, 1122 Maros u. 25. 99. I. Tel.: 156-52-16

A teológia szomszédságában

Dr. Andorka Rudolf:

Vallás a modern társadalomban

Előadás a Magyar Vallástudományi Társaság „Alternatív vallásosság régen és ma” című konferenciáján, 1992. okt. 5-7.

Az úgynevezett *szekularizációs tézis*, – hogy tudniillik a vallásosság a társadalmak modernizációjával párhuzamosan hosszabb távon hanyatlak és az egyházak szerepe csökken az egyének és társadalmi közösségek életében – a szociológia klasszikusaira nyúlik vissza. Marx a vallást a nép ópiumának nevezte és az elidegenedés megnyilvánulásának tartotta, amely el fog tűnni, ahogyan az ember teljes felszabadulásával (amely szerinte a szocializmusban fog bekövetkezni) együtt az elidegenedés megszűnik. Durkheim, egy tudós rabbi fia, elkerülhetetlennek tartotta, de aggódva figyelte a szekularizációt, az anómia egyidejű kiterjedésétől félt és ezért egy olyan új érték- és normarendszert tartott kívánatosnak, amely a vallásnak a társadalmat integráló funkcióját át tudja vállalni. Max Weber is szükségyszerűnek tartotta a modern gazdaságban és társadalomban a racionalizmus elterjedését és az ezzel összefüggő „varázstalanítást”, vagyis a mágikus elemek kiszorulását a modern emberek gondolkodásából, de úgy tűnik, hogy ő sem minden tekintetben örült ennek a tendenciának.

Margaret Archer, a Nemzetközi Szociológiai Társaság akkori elnöke, az 1990. évi madridi Szociológiai Világkongresszuson a szociológia egyik nagy tévedésének mondta azt a feltevést, hogy a szekularizáció elkerülhetetlen és visszafordíthatatlan tendencia és ennek bizonyítására nem csak a vallás fennmaradására és nagy szerepére utalt a modern társadalmakban, hanem a fundamentalista mozgalmak megerősödésére és újak feltűnésére nem csak a fejlődő országokban, hanem a fejlett társadalmakban is.

Mit mutatnak a szociológiai kutatások? A szekularizációs tézist igazolják-e az adatok vagy a vallás fennmaradását?

Két közelmúltbeli szociológiai konferencián szerzett ellentmondásos élményemre hivatkoznék.

1992 augusztusában az első Európai Szociológiai Konferencia vallásszociológiai szekciójának ülése két részből állt: szünet előtt elméleti előadások hangzottak el, mindegyiknek a szerzője – közöttük a leghatározottabban T. Luckmann, a „láthatatlan vallásról” szóló klasszikus vallásszociológiai munka írója,¹ – azt állította, hogy a vallás egyáltalán nem hal el a modern társadalmakban. Szünet után az empirikus adatfelvételeket bemutató előadásokra került sor, ezek viszont mind arról számoltak be, hogy különböző európai országokban csökken a magukat vallásosnak mondók aránya, a vallási alkalmakon résztvevők száma.

1992 szeptemberében Düsseldorfban tartotta a Német Szociológiai Társaság szokásos kétévenkénti konferenciáját. A

vallásszociológiai ülésen nyugateurópai szociológusok az úgynevezett európai értékvizsgálatok alapján mutatták be a vallásosság és a vallási alkalmakon való részvétel lassú csökkenését a legtöbb nyugateurópai országban, ugyanakkor egy lengyel és egy keletnémetországi előadás egyrészt a vallás és az egyházak fontos szerepét írta le a rendszerváltásban, de mindkettő a vallás hanyatlását jósolta. Két, a programban szereplő előadó kiesése miatt a rendezők megkértek, hogy konferátum formájában ismertessem a magyarországi helyzetet. Mint az közismert, Tomka Miklósnak 1972-ig visszanyúló vallásszociológiai adatfelvételei azt mutatják, hogy nálunk a *szekularizációs tendenciák 1978-ban megfordultak*: a magukat vallásosnak nevezők aránya lassú, de folyamatos növekedésnek indult.

A vallásszociológiai kutatások eredményei, az elméletek és az empirikus adatok tehát ellentmondásosak. Az alábbiakban megkíséreltem ezeknek az ellentmondásoknak a magyarázatát és feloldását. Egy elméleti hipotézissel kezdem, majd a szekularizáció fogalmának több dimenzióra bontása alapján megpróbálom bemutatni, hogy ezekben a dimenziókban milyen tendenciákat lehet a modern társadalmakban ma megfigyelni.

P. Berger és T. Luckmann² – a fenomenológiai szociológiai irányzat alapján állva – azt fejtették ki, hogy az ember nem teljesen ösztönvezérelt élőlény, ezért szüksége van valamilyen *világképre*, egy elképzelésre arról, hogy mi a saját életének az értelme, hogyan kell viselkednie. Ezt a világképet nyújtja a vallás. K. Boulding,³ aki közgazdászként ismer a világon, a társadalmi fejlődésről frott munkájában, kilépve szűkebb diszciplínájának területéről, azt fejtette ki, hogy az ember kiszámíthatatlan és ijesztő környezetben él, ezért mélyen vágyakozik arra, hogy saját életére és az őt körülvevő társadalomra vonatkozóan valamilyen rend és értelem képét alakítsa ki. Ezt a rendet és értelmet adja a vallás.

Ebből az következik, hogy az egyes ember és az emberi társadalom életében a vallás igen fontos szerepet játszik, sőt ahhoz szinte elválaszthatatlanul hozzátartozik valamilyen vallás. Ez érthetővé teszi, hogy miért találunk az ősrégészek a legkorábbi emberleletek társaságában vallásra utaló jeleket és miért jelenik meg újra és újra ilyen vagy olyan formában a vallás a 20. századi modern társadalmakban.

Ebből a hipotézisből azonban az is következik, hogy nagyon sokféle gondolatrendszer, hiedelem, ideológia elláthatja a vallás fent körvonalazott funkcióját. Nem csak a monoteista vallások, hanem a többistenhívők is, sőt az előb-

bieknél lényegesen halványabb isten-képet tartalmazó konfucianizmus és buddhizmus, vagy az *R. N. Bellah*⁴ által leírt „civil vallás”, a különféle ateista ideológiák, közöttük a marxizmus-leninizmus is.⁵ Ez érthetővé teszi azt is, hogy a modern erősen szekularizált társadalmakban miért jelentek meg az utolsó években-évtizedekben is különféle vallási jellegű mozgalmak, közöttük olyan különlegesek is, mint a boszorkányhit és a sátánizmus. Amikor az adott társadalmakban már hagyományokkal rendelkező vallások, egyházak nem tudnak a fent megfogalmazott kérdésekre mindenki számára elfogadható válaszokat adni, akkor az így keletkezett vákuumot „új vallási mozgalmak” tölthetik ki.

*Dobbelaer*⁶ alapján a szekularizációnak három különféle értelmét, három dimenzióját különböztetjük meg, amelyek egymással nem szükségképpen függenek össze, Ezek:

1. A vallás iránti érdeklődésnek, a vallási tevékenységekben való részvételnek a csökkenése. Egyes szerzők ezt összefüggésbe hozzák az általános racionalizálódási tendenciával, a mágia háttérbeszorulásával. Hangsúlyozni kell, hogy maga az izraelita vallás lényeges előrelépést jelentett a mágiától való eltávolodás és a racionalizálódás irányában. P. Berger érdekes megfogalmazása szerint Ábrahám kivonulása Mezopotámiából és a zsidó nép kivonulása az egyiptomi fogságból két nagy szakítást jelentett a környező mágikusabb vallásokkal. A kereszténység, különösképpen a reformáció után tovább ment ebben az irányban. Sok mai keresztény teológus, közöttük a történetkritikai bibliakutatás képviselői, egészen nyilvánvalóan a vallásos hit racionális alapra helyezését vizslik tovább. Ez az irány tehát beillészkedik a modernizáció fő tendenciájába.

Ugyanakkor mindig voltak és az utolsó években különösen látványosan jelentkeztek ezzel ellentétes vallási irányzatok. Összefoglaló néven *fundamentalistáknak* szoktuk őket nevezni. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a racionalizmus részleges vagy teljes elutasításán kívül alig van közöttük hasonlóság, ezért elhamarkodott lenne együtt tárgyalni például a protestáns pietizmus mai képviselőit, a Moon féle egyesülési egyházat és a Jonestownban kollektív öngyilkosságot elkövetett szektát. A fundamentalizmusnak van azonban egy közös társadalmi gyökere: a modernizáció egyes társadalmakban és korszakokban olyan viharos gyorsasággal zajlik le, a tradicionális közösségek, értékek és viselkedési normák olyan hirtelen változnak, sőt tűnnek el, hogy ez a társadalom sok tagját szinte sokkolja⁷ és sokan ebből az ijesztő helyzetből úgy próbálnak menekülni, hogy valamely meg-nem-kérdőjelezett és egyszerű értékeket, szabályokat kínáló mozgalomhoz, vezérhez csatlakoznak. Óvakodni ajánlatos a társadalmi jóslástól, mégis meg lehet kockáztatni azt a feltételezést, hogy a fundamentalizmus nem fogja a fejlett társadalmak tagjainak többségét megnyerni, de arra talán számítani lehet, hogy a jövőben is lesznek, mint a múltban is voltak, fundamentalista mozgalmak.

A racionalizálódás azonban nem jelenti szükségképpen a vallás iránti érdeklődés csökkenését, a hagyományos – nálunk „történetinek” nevezett – egyházak által nyújtott alkalmakban való részvétel hanyatlását. Ez csak akkor következik be, ha ezek a hagyományos egyházi közösségek nem képesek a racionalizálódó emberek számára vonzó vallási tanításokat és alkalmakat nyújtani. Persze minden hagyományos egyház nehéz helyzetben van, mert egyszerre kellene hogy megfeleljen a hagyományosabb gondolkodású nagyobb tömegek és a racionalizálódásban élen járó – többnyire fiatalabb és magasabb iskolai végzettségű – csoportok elvárásainak.

2. *Laicizálódás*. Ez azt jelenti, hogy a társadalmi életnek egyre több területén szorul vissza az egyház szerepe. Ilyen az oktatás, a beteggondozás, a kultúra és a politika. Nem szükséges hosszabban bizonyítani, hogy a középkori Európában az iskolák szinte teljes egészükben az egyházakhoz tartoztak, a beteggondozást, az első kórházakat az egyházak szervezték meg és tartották fent, az irodalom, művészet nagyrészt vallási témákhoz kapcsolódott, a zene elsősorban egyházi zene volt, és az egyház nem csak sok esetben sikeresen érvényesítette főhatalmát a világi uralkodókkal szemben, hanem magának a világi államnak a közigazgatását is tulnyomórésztben papok intézték, sőt birtokain keresztül az egyház a gazdasági életben is lényeges szerepet játszott. Ma a társadalmi életnek mindezek a területei többé-kevésbé függetlenül lettek az egyházaktól. A mai funkcionális szociológiai irányzat szerint a társadalmi élet ezen részterületeinek egymástól való függetlenülése a modernizáció egyik fő jellemzője. Nem csak az egyház nem folyik bele a politikába, gazdaságba, kultúrába, hanem például a politika sem képes uralkodni a gazdasági életben, a kultúrán, a tudományon stb.

Két fenntartást ehhez a tendenciához is hozzá kell fűzni:

a) Éppen a legutóbbi időkben vált világossá, hogy az úgynevezett „nagy intézmények”, mint az állam, az oktatási rendszer, az egészségügyi ellátási rendszer, az állami egészséggondozás stb. nem képesek maradéktalanul kielégíteni az összes igényeket, sőt előnyösebb az, ha „emberközeli” intézmények, mint például az egyházközségek szerepet vállalnak az ilyen feladatokban. Ma tehát inkább az az igény jelentkezik, hogy az egyházak vállaljanak el szűk értelemben vett vallási feladatai mellett másokat is.

b) Az egyházak kivonulása a nem-vallási funkciókból, elsősorban a politikából módot nyújt arra, hogy erőfeszítéseiket az „igazi” vallási tevékenységekre összpontosítsák, ezért ezeket a korábbinál jobban is elláthatják, mert a más társadalmi területekre, elsősorban a politikába való kiterjesztésnek kedvezőtlen visszahatása lehet a vallási feladatok ellátására. Elgondolkodtató például, hogy a protestáns vallásosság éppen azokban az országokban esett vissza leginkább, ahol a protestáns egyházak állami gazdasági feladatokat is elláttak.

3. *Változások a vallási tevékenységekben és az egyházi szervezetben*. Többféle, egymással bizonyos fokig összefüggő változási tendencia figyelhető meg a modern társadalomban:

a) Csökken a vallási feladatokra specializálódott személyek – köznyelven és némileg leegyszerűsítve: a papok – száma és szerepe, nő a „nem-lelkészeké” vagy – nem éppen hízelgő, de elterjedt kifejezéssel – a *laikusoké*. Ennek egyik oka a papi pályára vállalkozók számának majdnem mindenütt – például Magyarországon a Római Katolikus Egyházban – látható csökkenése. Némileg fékezi ezt a csökkenést a nők beáramlása a papi hivatásba, ahol ezt az adott egyház engedélyezi. A másik ok azonban minden bizonnyal az, hogy a modern – magas műveltségű, önálló gondolkodású – ember minden intézményben, szervezetben, ahol részt vesz, a munkahelyen, a lakóhelyen, az országos politikában stb. igényli az aktivitást, a programokban, döntésekben való részvétel jogát. Ezért természetes, hogy a vallási alkalmak során is egyre kevésbé fogadják el a hagyományos passzív fogyasztó szerepet (a pap végzi a szertartást, predikál, a hívő hallgatja), aktív kíván lenni.

b) Összefügg ezzel az, hogy a hagyományos „nagygyűlekezeti” formák mellett egyre nagyobb az igény a „kisközöségi” típusú vallási alkalmak iránt. A modern embernek ál-

talában erős az igénye a kisközösségek iránt, valószínűleg azért, mert a hagyományos kisközösségek szerepe a modern nagyvárosi életkörülmények között háttérbe szorult. Az „új vallási mozgalmak” sikerességének egyik oka éppen az lehet, hogy ilyen közösséget nyújtanak tagjaiknak. A „történeti egyházak” fennmaradásának, sőt megerősödésének egyik feltétele bizonyára az lesz, hogy mennyire intenzív „kisközösségi” tevékenységet tudnak kifejleszteni.⁸

c) A modern társadalmakban uralkodó tendenciák – a nagy nemzetközi vándorlás, az információk világméretű áramlása, a teljes vallásszabadság törvényi rögzítése a demokráciákban – a vallási „mező” pluralizálódását, nagyobb számú egyház és szektajellegű csoport együttélését mozdítják elő. Ennek a tendenciának másik oldala, hogy terjedni fog az egyházak közötti együttműködés, az ökomenizmus. Ez nem jelentéktelen problémák elé is állítja az egyházakat. Teológiai és morális szempontból nem könnyű eldönteni, hogy meddig terjedjen ki valamely egyház ökumenikus együttműködési készsége. Valószínűleg igen kevés protestánsnak jut ma eszébe az unitáriusok keresztény voltát megkérdőjelezni, a keresztények és izraeliták közötti együttműködés gondolata is erősen terjed. Sokkal kérdésesebb a mohamedanizmushoz való viszony, nem is beszélve a nagyon különféle „új vallási mozgalmakról”.

Ezen a ponton a vallásszociológia is nehéz dilemmával került szembe. A vallásszociológus hagyományosan – a szociológia általános alapelveit követve – arra törekedett, hogy ne értékelje a különféle egyházakat, vallásokat. A jonestowni szekta kollektív öngyilkossága azonban rádöbbenette a vallásszociológusokat, hogy mégsem lehet arra az álláspontra helyezkedni, hogy minden vallás egyenértékű. Jelenleg azonban nem lehet még felfedezni valamilyen egyetértés körvonalait sem abban a kérdésben, hogy milyen kritériumok alapján lehet a vallásokat értékelni (például lehet-e ilyen kritérium a nők és férfiak egyenjogú kezelése az adott vallás tanfűtásaiban, az adott egyházban).

JEGYZETEK

¹ Luckman, T.: The invisible religion: the problem of religion in modern society. Macmillan. 1967

² Berger, P.L. – Luckmann, T.: The social construction of reality. A treatise in sociology of knowledge. Doubleday. 1967. Berger, P.L.: The sacred canopy. Elements of a sociological theory of religion. Doubleday. 1967.

³ Boulding, K.K.: Ecodynamics. Sage. 1978.

⁴ Bellah, R.N.: The broken covenant. American civil religion in time of trial. Seabury Press. 1975.

⁵ Greeley, A.M.: Unsecular man: the persistence of religion. Dell. 1974.

⁶ Dobbelaere, K.: Trend report: Secularization: a multidimensional concept. Current Sociology. vol. 29. 1981. no. 2.3-213. p.

⁷ Toffler, A.: Future shock. Bantam Books. 1970.

⁸ Tomka Miklós: Magyar Katolicizmus 1991. Országos Lelkipásztori Intézet. 1991.

Evangelikus Énekeskönyv 2002-re (?)

A Magyar Protestáns Közművelődési Egyesület zenei szekciójának 1990. június 2-án megtartott ülésén Trajtlér Gábor tartott előadást *Az evangelikus énekeskönyv szerkesztési elvei és problémái* címmel. Az előadáshoz Draskóczy László, Déri Balázs és én készíttettem hozzászólást, akkoriban nem alapos, hanem futólagos tanulmányozás után. Már akkortájt kezdett érelelődni bennem az a gondolat, hogy a véleményem szerint tartalmában egyenetlen, koncepciójában pedig alapvetően megkérdőjelezhető énekeskönyv mihelyt lehet, javításra, átalakításra, szűkítésre és bővítésre szorul. Azóta nyilvánvalóvá vált – gondolom nemcsak előttem, hanem mások előtt is –, hogy az énekeskönyv kiadásának siettetése, erőltetése annak idején presztiziskérdés volt: a szolgáló egyház létjogosultságát volt hivatott dokumentálni. Ez a koncepció határozta meg, hogy az énekeskönyv első sorban nem gyülekezeti, hanem kirakatpolitikai célokat szolgált. Ennek ellenére erős lelkiismeretfurdalásom támadt, hiszen az 1970-es években soha nem fordultam megfelelő fórumhoz, ha az *Evangelikus Élet* hasábjain valamelyik új, de gyülekezeti éneklésre alkalmatlan éneket fedeztem fel. Most azonban szeretnék törleszteni a felelőtlen mulasztásból: közzéteszem javítási szándékaimat, kétségeimet, az énekek kihagyására szánt javaslataimat. Teszem ezt azért, hogy majd évek munkájának eredményeként, időközben remélhetőleg egy lelkiismeretes szerkesztő-gárda részvételével, létrejöhessen a megújított énekeskönyv. Feladatunk könnyebb, mint az előző nemzedéké, hiszen kedvezőbb politikai és társadalmi helyzetben láthatunk neki a munkának. Attól sem kell félnünk, hogy pl. egy Kossuth-díjas, virtuóz költőnek megmondjuk véleményünket: versét nem vehetjük fel az énekeskönyvbe, mivel nem szeretnénk, ha a gyülekezet egyként zengené, hogy „Szár azokogás tipor, Szár azokogás tipor, És a szemem könnytelen”... „Tán kárhózásom áldás lesz másón”... (432. ének). S talán az ének dallamának szerzője sem sértődik meg azon, hogy a dallamot kompozíciónak és nem gyülekezeti énekek minősítjük.

Mint a gyülekezet életében aktívan résztvevő tag, nagyon fontosnak tartom, hogy az egyház belső életén akkor segítsünk, ha az rövid vagy hosszú távon megújít és megtisztít – engem is személyesen. Ne a személyes panaszok, sértődések, indulatok motíválják cselekedeteinket, hanem a jobbítás szándéka. És itt, ezen a helyen kérek bocsánatot azoktól, akik munkálkodásom nyomán sértve érzik magukat. Sosem szeretnék a személyre tekinteni, hanem az énekeket szeretném abból a szempontból megvizsgálni,

hogy a kiadott formában alkalmasnak mutatkoztak-e, vagy alkalmasak lehetnek-e valaha gyülekezeti használatra. Nem a szerzőkre, szerkesztőkre haragszom, kizárólag azért vagyok olykor indulatos, mert egy-egy éneknek a sorsa évtizedekre megpecsétlődött. *Ez az, ami – és ebben sem vagyok egyedül – szomorúsággal tölt el.*

Az evangelikus egyház mai helyzetét természetesen nem az énekeskönyv tartalma határozza meg. Az ének, a muzsika azonban, ha az ihletett, evangéliumi és egyszerűségében is erőt sugárzó, akkor hallatlan katalizáló erővel rendelkezhet. Ebben az összefüggésben az ének fontos eszköz az egyház megújulásában, amelyre – kivétel nélkül – mindannyiunknak szüksége van. Így látok hozzá munkámhoz, kérek áldást rá és erőt hozzá.

*

Az 1990. jún. 2-i hozzászólásomban négy csoportba osztottam észrevételeimet: 1.) liturgia; 2.) szöveg; 3.) dallam; 4.) egyes megjegyzések egy-egy énekhez. Ezen a helyen most csak általános problémákkal foglalkozunk, ezért a 4. pont megjegyzéseit majd a megfelelő helyen, az egyes énekeknél tárgyaljuk.

Az énekeskönyv első, liturgiai részét magyarázatokkal kellene ellátni. A gyülekezeti tagok számára jó az, ha tudatosan vesznek részt a liturgiában, és értik is, mi miért történik. Arra lenne szükség, hogy pár mondatos, frappáns megfogalmazásban megvilágítsuk az ünnep lényegét és az ahhoz kapcsolódó liturgiát. – A liturgikus részben zoltárok is találhatóak, mindenfajta útmutatás, a zoltárok funkciójának meghatározása nélkül. A zoltárok sajnos igen csonka állapotban kerültek közlésre (csak jelzészűrűn), ráadásul a zoltárból kiemelt recitáló keretverssel, vagyis igazi antifona nélkül. (A zoltártónusokhoz érdemes nemcsak a német, hanem a hazai hagyományokat is felhasználni.) Továbbá kifejezetten liturgikus dallamokat egy évezredes gazdag hagyomány birtokában mai zenészekkel iratni – ritkán vezet eredményhez, mint azt pl. a 15. és 16. liturgikus rend mutatja.

A gyülekezeti énekek szövege és dallama szorosan összetartozik, de olykor az egyik vagy a másik elem külön is meghatározhatja valamely ének elterjedtségét. A 488 éneknek (40-527. sz.) kb. az egyharmada került be egy-egy gyülekezet vérkeringésébe, körülbelül egyharmadáról tudomást sem vesznek és kb. ugyanennyi került fekete listára a jellegtelenség és a dús ünnepi vagy egyszókos tematikus kínálat miatt (pl. bizalom Istenben – 26 ének, esti ének – 23 db.). – A felhasznált szöveg ke-

zelésében igen következetlen az énekeskönyv. Alkalmanként megtartja az ún. veretes szöveget, máskor viszont minden megjegyzés nélkül átalakítja Szenci Molnár Albert zsoltaírait. A szövegcsontkó eljárás során több énekből kimaradt az ének „szíve”, központi mondanivalója. Így pl. a 312. sz. norvég úrvacsorai énekből kihagyták az eredeti 4. versszakot, amely az úrvacsora szentségének erejére utal. A 119. sz. esti énekből a természeti kép dominál. A református énekeskönyvben mind a hat versszakot lefordították és közölték (502. sz.), így a nálunk kimaradt két fontos verset is:

3.	4.
Nem látod-é a holdat?	Mint gyenge, földi férgek,
Fél arca int, mosolyog csak,	Kik bűn útjára tértek,
Pedig kerek, egész.	Mi nem sokat tudunk,
Van sok, mit itt az ember	Sok csalfa képet űzünk,
Nem lát jól földi szemmel,	Sok furfangot kifőzünk,
És oktalan nevetni kész.	S a céltől csak messzebb jutunk.

Összehasonlítóképpen álljon itt a következő versszak kétféle fordításban. Talán elég egyértelmű, melyik a műves és melyik az ihletett fordítás.

Református énekeskönyv, 1950	Evangélikus énekeskönyv, 1982
(Weöres Sándor fordítása)
5. Ó add, üdvöd keressük,
Ne a mulandót lessük,
Ne kössön fénye meg;
Hagyj egyszerűvé válni
S előtted élni, járni,
Mind vidám, boldog gyermekek.	3. Isten, mutasd jóságod,
Ne építsünk hívságot,
Múló kis semmiket:
Add, hogy mind egyetértünk,
Színed elébe lépünk,
Mint boldog, jámbor gyermekek.

(Ezzel az énekkel követték el a legnagyobb erőszakot, mivel egyszerű eredeti dallamát másik, bár szintén egyszerű dallammal cserélték fel, de joggal és fölöslegesen. A saját dallam egyszerű hallás után könnyen énekelhető; Svájcban az iskolások is fújják.)

A dallami változtatásokat sajnos eléggé megalapozatlanul és következetlenül hajtották végre. Alapértéknek a negyedek deklarálták, de ez a negyed a legtöbb esetben két alapérték összevonásából keletkezett. Ennek ellenére az alapérték kétféleképpen jelenik meg, attól függően, hogy az ütem páros vagy páratlan felosztású. Az alapértékeket nem lett volna szabad a lendülete-sebb éneklésre (és magas zenei tekintélyre) való hivatkozással megváltoztatni. A gyülekezet megfelelő tempójú, ritmikus éneklése nem a választott alapértéktől, hanem elsősorban a kántor vezetésétől és a korálkönyvben megvalósított harmonizálástól függ. (A korálkönyv értékelésére majd a későbbiekben kerül sor.) Az énekek felütésének rövid vagy hosszú volta igen rapszódikus és nem a szöveghangsúlyozásból indul ki. A gregorián eredetű dal-lamok némi következetlenséggel, hol ritmizáltak, hol ritmi-zálatlanul jelennek meg.

Az általános problémák felvetése után a mostani alkalommal csak a legelső gyülekezeti éneken mutatjuk meg, hogyan változtatnánk rajta. A 40. sz. *Jer, dicsérvük Istent* német eredetű énekből a nyolcad értéket visszaváltoztatjuk negyed-alapértékké. Az evangélikus énekeskönyv fordítása szerint a felütések miatt sok esetben a hangsúlytalan szótag kerül az ütem hangsúlyos részé-re. Ezt a problémát a református énekeskönyv fordítása úgy ke-rüli ki, hogy az éneken végigvonuló felütésű sorokat minden esetben egyszótagos szavakkal indítja. Legmegfelelőbb az len-

ne, ha ütemvonal nélkül (vagyis nem természetellenes hangsú-lyozással) képzelnénk el az éneket, mint ahogy az eredetileg is ütemvonal nélkül jelent meg. Így a felütés kérdése is veszít je-lentőségéből. – A fordítás tartalmilag hol az egyik, hol a másik énekeskönyv javára billen. Így pl. az ének kezdősora az evangé-likus énekeskönyv szerint pregnánsabb, harmadik sorában viszont a református fordítású „anyaóll” közölebb áll az eredeti-hez („Mutterleib”), mint az evangélikus fordítású „bölcso”. Ta-lán egy új fordítás, a két fordítás ötvözete hozná meg az igazi ala-kot. – Mindkét dallamvariáns elfogadható, ezért a mi énekes-könyvünkben megtartanánk az eddig használt változatot.

Evangélikus Énekeskönyv, 40. sz.

2. A Jóságos Isten
Aldjon tovább is minket,
Hogy vidáman, békén
Tölthessük életünket;
Tartson meg mindvégig
Minket kegyelmében,
Legyen szabadítónk
Minden szükségünkben!

3. Atyának, Fiúnak
És Szentlélek Istennek,
A Szentháromságnak,
Hűséges életünknek
Dicséret, dicsőség,
Legyen magasztalás,
Most és mindenkoron
Örök hálaadás!

D: J. Crüger (1598-1662)
Sz: M. Rinckart (1586-1649)
Sírak könyve 50, 24-26

Református Énekeskönyv, 167. sz.

2. Dús kincséből az Úr
Jó békességet adjon,
Hogy szívünkben a kedv
Vig és derűs maradjon.
Ne hagyja híveit
Bű-bajban sohasem;
A rossztól óvja meg
Itt s túl ez életen.

3. Az Atyát és Fiút
És a Szentleket áldom;
A menny Urát, kiben
Szent egybe forrt a három;
Aki úgy szól ma is,
Ahogy régen szólt,
Nem változik: az ő,
És az lesz, aki volt.

(folytatjuk)

Baliczáné Ferenczi Ilona

Egyházi határozatok végrehajtásának kérdése

Mit sem érnek a legnagyobb körülkin-téssel megalkotott jogszabályok és az ezek alapján hozott határozatok, ha a gyakorlati életben nem tudnak érvényesülni. Ma is egyetérthetünk Ihering megállapításával: „A jog azért van, hogy érvényesüljön. Az érvé-nyesülés maga a jog élete és igazsága, ma-ga a jog. Ami nem valósul meg, ami csak a törvényekben és papíron marad, csupán lát-szatjog. Tehát nem a törvény absztrakt tar-talma dönt a jog értéke felől, hanem a papír-ra vetett igazságosság és az erkölcsösség a

szavakban, hanem a jognak az objektivitása az életben, a tetterő, amivel ez, ami szüksé-gesnek ismernek el és kifejeznek, végrehaj-tást és megvalósítást nyer.”¹

Aligha kell bővebben rámutatni azokra a veszélyekre, amelyek abból jelentkeznek, ha a jogszabályok, illetve az egyházi határoza-tok végrehajtása elmarad. A jog uralma tö-rést szenved, felbomlik a rend, amelynek fennmaradása közös érdek és végső soron anarchikus állapotok köszöntenek be. Hogy egy szembeütő veszélyre rámutassak: az

1990 évi IV. törvény alapján – amely többek között az egyházközségeket jogi személyi-séggel ruházta fel – tág tere nyílik az independentizmusként olyan esetben, ami-kor a lelkész hivatalviselését érintő fegyel-mi határozattal a gyülekezet nem azonosítja magát, a lelkésze mellé áll és a szektásodás útját választja. Az egyházi határozatok vég-rehajtásának lehetetlenülése az egyház egy-ségének a szétzilálásához vezetett.

Az egyházjog – a nemzetközi joghoz ha-sonlóan – „gyenge” jognak tekinthető, mert

a végrehajtáshoz szükséges kényszerhatalommal az egyház nem rendelkezik.² Az egyházi jogszabályok zömmel lex imperfecták és minden esetben ki sem kényszeríthetők. Ezért utalt a mostani zsinat a „Zsinati Hitvallás”-ban az önkéntes teljesítés szükségességére. De ez nyilván nem elégséges, mert számolni kell olyan esetekkel, amikor megtagadják az önkéntes végrehajtást. Az egyháznak garanciát kell keresnie, hogy a jogszabályok és határozatok ne a pusztába kiáltott szóként, érvényesülés nélkül semmivé váljanak.

Már az 1891-94 évi zsinaton felismerték, annak szükségességét, hogy az egyházi jogszabályok és határozatok végrehajtásánál szükség van az állami hatóságok segédkezésére. A legfőbb felügyeleti jogból (ius supremae inspectionis) kifolyóan az államhatalom a ius advocatiae (bracchium saeculare) alapján az egyházi határozatok végrehajtásánál segítséget nyújthat. Az 1891-94 évi Egyházi Alkotmány részletesen szabályozza azokat az eseteket, amikor állami segítség a végrehajtásnál igénybe vehető.³ Az akkori szabályozásnál az állami segítségnyújtás nem terjedt ki a pénzbüntetés kimondó egyházi határozatokra, mivel itt, a magánjogi érdekeket érintő esetekben az állam magának kívánta fenntartani a felülvizsgálat jogát.⁴ Az 1934-37 évi zsinati törvényekben ilyen megszorítást már nem találunk.⁵

Az állami segítségnyújtás jogelméleti alapját Vladár Gábor abban látja, hogy az autonómia érvényesüléséhez feltétlenül szükség van a ius advocatiae-ra. Ezeket írja: „az önkormányzat azonban csonka volna, alig különböznek valami magánjogi társaság, egyesület vagy részvénytársaság autonómiájától, ha nem járulna hozzá az a kiváltság, hogy az egyház igénybe veheti az állami hatóságok segédkezését, törvényeinek, határozatainak, intézkedéseinek végrehajtásához.” „Az úgynevezett ius advocatiae-val kiegészített önkormányzatunkhoz ragaszkodnunk kell, mert egyházunk, de az állam szempontjából is ez a legmegfelelőbb megoldás az egyház és az állam viszonyának.”⁶ Úgy gondolom, hogy ehhez a meggyőző szakmai érveléshez nem kell semmit sem hozzátennünk.

De nézzük közelebbről, hogy az 1934-37 évi zsinat milyen esetekben biztosítja az állami hatóságok segédkezését.

A törvény mindenekelőtt megállapítja, hogy az egyház önkormányzati joga, intézményei és törvényei az állam oltalma alatt állnak. Amennyiben az egyházi szervek saját hatáskörükben hozott szabályait, határozataikat önkormányzatuk keretében nem fogantathatják, azok végrehajtása végett joguk van az állam hatóságainak segédkezését és eljárását igénybe venni (ius advocatiae).

Az állam segédkezése és eljárása 1947-ig terjedő időszakban csak az egyházi törvényekben taxatív meghatározott alábbi négy kategóriába sorolható esetekben és terjedelemben volt igénybe vehető:

a) az egyházi törvények és törvényes szabályrendeletek alapján az illetékes egyházi hatóságok által törvényes hatáskörükben jogerős határozattal kirótt *egyházi és iskolai adó*, országos közalapi, nyugdíjintézeti járulékok, szolgáltatások, tartozások és az egyházi bíróságok törvényes hatáskörében hozott jogerős határozataival kiszabott *marasztalási összegek és pénzbüntetések* biztosítása és behajtása céljából;

b) az egyházi hatóságok (bíróóságok) által egyházi *tiszviselőnek hivatalába helyezése, felfüggesztése*, hivatalvesztése vagy állásába visszahelyezése, valamint az alkalmazottak elbocsátása iránt hozott jogerős határozatok és intézkedések bármelyik fél ellenszegülése esetén végrehajtása céljából;

c) Az egyházi bíróságok által megidézett, de meg nem jelent vagy vallomást tenni s azt esküvel, esetleg fogadalommal megerősíteni vonakodó *tanú kihallgatása* és megesketezése céljából;

d) az egyházi hatóságok (bíróóságok) tagjainak és kiküldötteinek fly minőségükben való eljárásukban *karhatalommal megvédelmezése* céljából.

A törvény a fenti esetekben követendő eljárást akként szabályozza, hogy az egyházi hatóságok *közvetlenül keresik meg* az illetékes állami szerveket. A megkeresett hatóság csak azt vizsgálhatja, hogy az ügy, amelyre a határozat vonatkozik, az eljárás egyházi hatóság hatáskörébe tartozik-e. Az egyházi határozat érdemi részét a megkeresett hatóság nem vizsgálhatja felül és ha a határozat jogerősségi záradékkal el van látva, annak jogerősségét nem vizsgálhatja.

A lelkiismereti és vallásszabadságról és az egyházakról szóló 1990 évi IV. törvény, amely nem állítja vissza az egyházak korábbi közjogi testületi jellegét, hanem lényegében magánjogi társaságoknak tekinti a választásfelekezeteiket, nem biztosít állami segédkezeset az egyházi törvények és határozatok végrehajtásához. Ennek kapcsán meg kell vizsgálnunk, hogy a ius advocatiae nem ellentétes-e az egyház és állam szétválasztásának elvével?

Mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy az állam és az egyház szétválasztása a gyakorlati életben abszolút értelemben, megerősítve seholy sem érvényesül, még Franciaországban sem, ahol bár az 1905. évi törvény a radikális szétválasztást hangoztatja, bizonyos területeken, mint pl. a műemlékvédelem kapcsán az állami támogatás továbbra is fennmaradt és ezek a kapcsolatok egyre bővülnek. Nyilvánvaló, hogy állam és egyház viszonyát a maga összefüggésében, egy történeti fejlődés eredményeként kell értékelni, amely államunként és koronként más és más. Sok múlik azon, hogy az államhatalom miként értékeli az egyházak társadalmi szerepét és ennek függvényében kerül sor jogi helyzetük szabályozására is.

Németországban, ahol Stutz kifejezésével élve „sántító szétválasztás” történt,⁷ a ius advocatiae egyes konkrét esetben érvényesül; így az adó behajtása⁸ vagy a fegyelmi határozat végrehajtása⁹ állami közreműködéssel történik.

„A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990 évi IV. törvény 15.§-a szerint „Az egyház belső törvényeinek, szabályainak érvényre juttatására állami kényszer nem alkalmazható”. A ius advocatiae-nak a tételejogi elvetése mögött egyrészt az állhatott, hogy a jogalkotás időpontjában a „közjogi testület” fogalma ismeretlen volt, és a jelenlegi szabályozással az egyházak polgári jogi (magánjogi) jellegét kívánták hangsúlyozni. Most, hogy a jogalkotás a „köztestület” fogalmát ismét visszavezeti a jogéletbe, az első akadály elhárulni látszik. Nyilvánvalóan a jövő útjának arra kell irányulnia, hogy a ius

advocatiae újra élő jog legyen. Nem elég az egyházak autonómiáját csak deklarálni, hanem az eszközöket kell biztosítani ennek érvényesüléséhez.

A „gyenge” egyházjogot az alábbi módon erősíteni, hatékonyabbá lehetne tenni.

1. Tisztában kell lennünk azzal, hogy a jog a lelki élet alakítására *nem alkalmas eszköz*, ezért a jogalkotónak kerülnie kell az irracionális elemek bevitelét az egyházi jogalkotásba, mert ellenkező esetben olyan jogszabályok születnek, melyeknek végrehajtására remény nincs. A jog csak a külső keretek kialakítására, a társadalmi életviszonyok szabályozására vehető eredményesen igénybe.

2. Szükséges az önkéntes teljesítés gondolatát erősíteni akár oly módon is, hogy a lelkesi eskü is erre figyelmeztessen.

3. Az egyházi bíróságok hatáskörének a megállapításánál célszerűnek látszana az előrendűen egyházi érdeket nem jelentő vitás ügyek kizárása. Ha pl. a világi alkalmazottakra az állam munkajogi szabályokat alkalmaznánk (pl. gépirónok stb.) a végrehajtási lehetőség jelentősen kibővülne. Lehetséges esetleg az egyházi bírói ítéletek ellen bizonyos keretek között állami felülvizsgálati lehetőséget biztosítani.¹⁰

4. A leghatásosabb megoldás a ius advocatiae-nak az állam részéről új újbóli biztosítása lenne meghatározott esetekben és keretek között. Ennek biztosítása mellett legfőbb érv kétségkívül az lehet, hogy az autonómia mindaddig csonka, mindaddig nem teljes, amíg annak érvényesüléséhez garancia nincs. Ez mindenképpen állami érdek is, hisz az egyházak nemcsak az erkölcs megerősítésében, hanem a szociális feladatok megoldásában is fontos szerepet töltenek be, nélkülözhetetlen partnerei az államnak. A ius advocatiae nem áll ellentétben az állam és egyház szétválasztásának elvével, hisz a vallásszabadság érvényesülésének feltétele. Nem elég, hogy az alkotmány biztosítsa a vallásszabadságot, az autonómiát, hanem biztosítania kell ennek megvalósításához szükséges eszközöket is.

Végül, ha azt a kérdést vetjük fel, vajon a ius advocatiae nem jelent-e beavatkozást az egyház belügyeibe, nem sérti-e az állam semlegességének elvét, válaszunk nemleges. Az állami szervek ugyanis nem vizsgálhatják az egyházi határozatokat érdemben, csupán a végrehajtásnál nyújtanak segítséget és ezzel az autonómia kiteljesedését biztosítják.

dr. Boleratzky Lóránd

¹ Rudolf von Ihering: Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung. II. Teil. II. Abt. Darmstadt, 1954, 322. l.

² L. Szerző: A magyar evangélikus egyház jog alapjai és jogforrásai. Budapest, 1991, 142. l.

³ E. A. 5-8; 438-443

⁴ ET. II. tc. 2-3

⁵ Mikler Károly: Evangélikus egyházjog. Budapest, 1906, 249. l.

⁶ Vladár Gábor: Az egyház feladatai (kézirát) é. n. 29-30. l.

⁷ Ulrich Stutz: Die päpstliche Diplomatie unter Leo VIII. 1926, 54. 2. jegyzet

⁸ Walter Hammer: Die Kirchensteuer. – In: Staat und Kirche in der Bundesrepublik Deutschland. Studie für den Luth. Weltbund 1969 35-39, Herrmann Weber: Die rechtliche Stellung der christlichen Kirchen im modernen demokratischen Staat. In: Zeitschrift für ev. Kr. 1991. 253-275; Hans Engelhardt: Die Kirchensteuer im den neuen Bundesländern. Köln. 1991.

⁹ Godehard Josef Ebers: Staat und Kirche im neuen Deutschland, München 1930, 401. l.

¹⁰ Axel Fr. von Campenhausen: Staatliche Rechtsschutzpflicht und kirchliche Autonomie. – Zeitschrift für ev. KR. 1972, 17, Band 1/2 Heft 127-149. l.

Öregnek lenni a modern társadalomban

Egy, a közelmúltban végbement generális fordulatról fogok szólni, tudva azt, hogy lehetnek a szabályt erősítő kivételek. Világos előttem, hogy aggályos dolog egy nemzedék generális változásáról beszélni, mégis veszem a bátorságot, bízva az Önök megerősítésében.

Korunk paradoxonja az a tény, hogy miközben az emberek egyre magasabb életkort érnek meg, az öregség egyre veszít a vonzeréből! Tudósok és politikusok évtizedeken át rendkívüli erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy minél tovább életben tartsanak bennünket. Mégis gyakran halljuk: „Csak meg ne öregedj!” Egyik oldalán minden tőlünk telhető megteszünk azért, hogy hosszú életűek legyünk, másrészt megsértjük, ignoráljuk azokat, akik ezt a célunkat már elérték: az öregségi. Sok öreg ember tanúsítja, hogy az öregség nem kívánatos élethelyzet. Szomorú paradoxon. Európa nagy részén megteremtették a hosszú, biztonságos, relatíve egészséges, kényelmes élet feltételeit. Mégis úgy látszik, hogy – éppen e folyamat részeként – elvesztettük az öregkor történelmi értékeit.

A hosszú élet biztosításához igénybevevett eszközök szorosan összefüggnek korunk jelzőszavával: a fejlődéssel. A képzés fejlődése, a technológia fejlődése, a társadalom fejlődése. Okos emberek mondják, hogy a fejlődés a mobil társadalom eredménye, olyan társadalomé, amely leküzdhetetlen kényszerrel érez önmaga megváltoztatására. Nem csoda, hogy egy olyan kor, mint a miénk, az ifjúságra fordítja a figyelmét. Általános történelmi tapasztalatok tanúsítják, hogy stabil és konszolidált korszakokban több tisztelet és jobb bánásmód övezi az öregeket, míg a változások korszakaiban a fiatalok foglalják el a centrális helyet a társadalomban és a családban.

Korunk kétségtelenül a változás kora. Ha anyagilag szűkössé válna a helyzet, az öregek valószínűleg nagyon szegények és mellette az öregek mint szociális, mind medicinálisan. De korunk a jólét kora. Ezért módunk van arra, hogy jól gondoskodjunk az öregek materiális szükségleteiről, minek folytán mint derék keresztyének, jó lelkiismerettel hajthatjuk álomra a fejünket.

Változnak a súlypontok. Szakadatlanul változó korunkban a *gyökerektől a mobilitás* vette át az érték szerepét. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy a felnőtt gyermekek messzire elhagyják szüleiket. Nagyszülőnek lenni manapság már nem az, mint régen. Sok nagyszülő évente alig néhányszor látja az unokáit, akkor sem hétköznapi. Az unokák jobban ismerik a szomszédait, tanáraikat, mint a nagyszüleit. Milyen szerep jut nekik az unokáid életében, ha sokszáz kilométerre élnek tőled? Nem te ápolod őket, ha betegek. Nem te vigasztalod őket, ha gondjaik vannak, nem te látod el őket jó tanácsaiddal. Ajándékaid, igaz, jól jönnek, de szükségük van-e rá? Fogs-e nekik hiányozni, a meghalsz?

Korunk munkaerőpiacán a fiatalság kválitáit keresik. Kreatív, dinamikus, „fast-moving”, 25-30, legfeljebb 25-35 közötti életkor. Ezt keresik a cégek, mert erre van szükségük a gyorsan mozgó és állandóan változó piacon. Tapasztalat, érettség, megfontoltság, megbízhatóság, stabilitás kevés-

bé keresett tulajdonságok a modern társadalom jelentős pozícióiban. Mi több, ugyanezt látjuk az egyházban is. Mi teszi a lelkeszt a gyülekezet jó pásztorává? 50-es életkor, érettség, tapasztalat? Köszönjük, nem kérünk belőle. A legtöbb presbitérium fiatal férfit, vagy nőt keres, egyenesen az egyetmről, tele ötlettel, amivel teljesen meg tudja változtatni a gyülekezet életét. Igen, az egyházak is részesei az általános társadalmi fejlődésnek. Ők is szívesebben néznek előre, mint vissza. Ők is olyan szenvedéllyel ragadják meg a jövőt, hogy hajlamosak lebecsülni a tapasztalat, a tradíció és a kontinuitás értékeit.

Simone de de Bovoire mondja valahol, hogy súlyos tévedés az általános elterjedt szállóige: a fiatalság a mi jövőnk! „Nem,” – mondja – „az öregség a mi jövőnk!” „Nézz az öregekre és látod, mi vár rád.” Igaza van. Az öregség a mi kiendelt helyünk. (A földön legalábbis. – Halgy a halál után mi jön, azt nem tudjuk. Talán az örök ifjúság???) Más szavakkal: mi a célja ifjú éveink energiáinak és törekvéseinek, ha csupán a hanyatlás és hasznavehetetlenség az, amit öregségünkre várhatunk? Kinek építjük a jövőt, ha nem magunknak és gyerekeinknek, ha ők is megöregszenek?

1968 forrongó esztendejében kezdtem el tanulmányaimat a koppenhágai egyetemen. Fiatalemberként részt vettem az ifjúság protestáló mozgalmában, amely szakított a múlttal, a tapasztalaton, koron és tudáson nyugvó autoritással. Elfordultunk a szüleitől és minden más tekintélytől, hogy teljesen függetlenek legyünk. Történelem „out” – változás „in”! Család „out” – szabad individuum „in”! Ezek voltak azok az évek, amikor elkezdődött önmagunkat keresni és „önmagunkat megvalósítani”. A társadalomnak fast-moving, dinamikus, független individuumokra volt szüksége. A változó társadalomnak a mobilis, szabad individuumok felelnek meg tökéletesen. Az individualizmus korunk egyik legjellemzőbb ismérve.

De mi van a gyengékkel? Mi van a gyerekekkel, a fogyatékosokkal, az öreg emberekkel? Semmi probléma. Képesek vagyunk mindannyiukról gondoskodni, méghozzá anélkül, hogy feladnánk értékes függetlenségünket: a modern jóléti állam átvállalja azokat a felelősségeket, amiket korábban a család viselt. Gyerekeket akartok, de zavartalan, kényelmes életet is? Mihelyt megszületnek, a kormányzat gondoskodik róla, hogy egész nap felügyelet alatt legyenek és szakemberek stimulálják megfelelő fejlődésüket. És ha később problémáitok támadnak velük, mindig átháríthatjátok a felelősséget a tehetségtelen óvónőkre és siralmas tanárookra.

Dániában a hátrányos helyzetűeknek soha sem volt olyan jó soruk, mint most. De jellemző, hogy a hivatásos műsorszervezők alig győzik a munkát karácsony táján a fogyatékosok között, akik minden kapcsolatot elvesztettek családjukkal. A társadalom gondoskodik materiális szükségleteikről, mégis szánalmas az olyan élet, amikor hivatásosokhoz kell fordulni melegségért és szeretetért.

Az öregek életkörülményei hihetetlenül sokat javultak ebben a században. Értsd: a

materiális életkörülményei. Mi, a közép és fiatal generáció tagjai hajlandók vagyunk magas adókat fizetni azért, hogy a társadalom vállalja át tőlünk a felelősséget szüleinkért. Ez sok esetben jó irányú fejlődés. Legtöbb öreg ismerősöm örül annak, hogy anyagilag független a gyerekeitől. Van ebben némi büszkeség is. Ugyanakkor csalódottak amiatt, hogy gyerekeik és unokáik világának a peremére szorultak. Mi azonban humánus társadalom vagyunk, törődünk sok öreg élet sívárságának gondjával. Ezerszám képezzük ki nett hölgyeket, hogy gondoskodjanak az öregek szórakoztatásáról. Nagy centrumokat építünk és népesítünk be személyzettel azzal az egyetlen céllal, hogy segítsünk az öregeknek agyonütni az idejüket.

Agyonütni az időt! Azt az időt, ami az öregek számára oly gyorsan rohan és ezért túl drága ahhoz, hogy szabadna agyonütni. Mit várunk az öregeinktől? Úgy látszik azt, hogy boldogan és haszontalanul teygenkegyenek – és mosolygjanak, amikor az időtöltés új formáját kínálják nekik. Valakit azért fizetünk, hogy fényképeket mutogasson, beszélgesen velük, egyszerű hobbykra tanítsa őket, tombolát szervezzen...

Az öreg szó nem megtisztelő titulus többé, ezért kerüljük a használatát – kivéve akkor, ha definitív szenilisekről van szó, akik a leépülés világos jeleit mutatják. A többi idős(ebb)-nek mondjuk. „Nem, és nem vagyok öreg, – belül fiatal vagyok”. Nem akarjuk megsérteni őket, ezért a füllük hallatára nem nevezzük őket öregeknek – ők az idősebbek. Egy másik szó használata azonban nem változtat az élet minőségén. Az a tény, hogy a legtöbben – fiatalok és öregek egyaránt – óvakodnak bárkit is öregeknek nevezni (kivéve a szeniliseket!) azt bizonyítja, hogy az öregség ma negatív megítélésű élethelyzet. Ezért az öregek ma már nem büszkének a korukra és nem várhatják el, hogy hallgasannak rájuk, mint a tradíciók és tapasztalatok hordozóira.

Én személy szerint felhagytam az idősebb szóval. Én az öreg embert öregeknek akarom nevezni és a magatartásommal ki akarom fejezni, hogy az én szememben öregek lenni tisztesség. Hitem szerint az öregeknek vissza kell szerezniük büszkeségüket. Önök valószínűleg emlékeznek a szlogenre: Black is beautiful („a fekete szép”). Fekete testvéreinknek az Egyesült Államokban meg kellett tanulniuk tisztelni és szeretni saját bőriük színét, mielőtt másoktól elvárhatták volna, hogy tiszteljék. A fekete embereknél ez úgy látszik, bevált – miért ne válna be az öregeknél?

Szeretném elmondani az öregeknek: legyetek büszkének a korotokra! Egyenesedjétek fel, hadd lássa mindenki, hogy magatok is tisztelitek összegyűjtött élettapasztalataitok tömegét! A másik ember megbecsülésének egyik feltétele az önbecsülés!

Öreg – és nagyothalló

A megbecsülés és önbecsülés hiánya, amittől sok öreg ember szenved, hasonlít a nagyothallók helyzetéhez. A nagyothallóknak is nehézségei vannak a szociális és emberközi relációkban. Ki vannak téve a marginalitás helyzetének és annak, hogy elveszítik ön- és megbecsülésüket. Minden-

ki ismeri a „hogyan kérem?” problémáját, amikor állandóan ismételnem kell. Érthető, miért igyekszik sok nagyothalló a baját leplezni és visszahúzódni, a megaláztatásokat elkerülendő. Nagyothallónak és öregnek lenni a modern társadalomban kettős hátrányt jelent. Még a nagyothallók közösségében is hátrány. Noha a nagyothallók túlnyomó többségét öregek teszik ki, még a sorstársak világában is érzniük kell, hogy jelentéktelenek és érdektelenek. Tapasztalom, hogy az életkoruktól függően különféleképpen reagálnak az emberek saját nagyothallóságukra. Itt most nem foglalkozom a fiatal nagyothallók problémájával. De azok közül sokan, akik öregkorukban lettek nagyothallók – és a nagy többség ilyen – egyszerűen butának érzik magukat!

Az ezermi „hogyan, kérem?”, a számtalan komikus félreértés és a rengeteg megaláztatás után, ami a nagyothallás miatt éri, a környezet suttogni kezd: „Nem fiatal már, már nem az, aki volt...” Fiatalabb emberek szemmel láthatóan alig tudnak különbséget tenni az időskori agyműködési leépülés (szénilitás!) és az egyszerű nagyothallás okozta kommunikációs nehézségek között. Felfigyelve a suttogásra és a megalázó helyzetekre, amelyek öregségére figyelmeztetik, elkezd az illető töprengeni: „Nem, én tényleg nem az vagyok már, aki voltam. Kezdek öreg és együgyű lenni. Azt hiszem, csökken a felfogó képességem. Legjobb, ha tartom a számát, így nem válok nevetségessé.”

Az önbecsülés hiánycikk az öreg nagyothallók között. Ez pedig fokozza izoláltságukat és magányosságukat. Felhagynak a kezdeményezéssel. Félzséggé válnak. Túl sok kudarcban volt részük. És aktivitás híján az életük hátralévő részét a halál várásával töltik.

Tage Voss dán orvos állítja, hogy a szenilitást legtöbbször a környezeti idezi elő. Természetesen létezik az ismert Alzheimer kór, mégis a jelenlegi szenilis esetek nagy része – Voss szerint – az öreg ember életkörülményeiből fakad. Sok öreg ember szükség szerűen szenilissé válik, ha megfosztják méltóságától és önbecsülésétől. Tage Voss így illusztrálja a „szenilitás-spirál” folyamatát:

– Tedd valakivel – függetlenül az életkorától – azt, amit a legtöbb öreggel tesznek: vedd el tőle a munkáját és a reményt is, hogy dolgozhat. Zárd ki a továbbképzésből. Korlátozd a jövedelmét és korábbi lehetőségeit az utazásra, vásárlásra, döntésre, aktivitásra. Változtasd a tiszteletet kíméltre, a nagykorúságot tehetetlenségre, a figyelmet közönyre. Végy el tőle minden feladatot és végy le róla minden felelősséget. Győzd meg őt alkalmatlanságáról, képességeinek hiányáról. Hagyd, hogy megrendüljön az egészsége. Hitesd el, hogy csodót mondott a memóriája. Ne kérj tőle semmit, hársítsd el a közeledését és ne hallgasd meg (mert éppen sietsz). Öregségének megbecsülése híján depresszióba süllyed, szellemileg és fizikailag összeomlik. Öregségének megbecsülése híján...”

Azt hiszem, igaza van Tage Vossnak. Munkám során sok embert ismertem, akit fokozottan fegyvetett a szenilitás-spirál azáltal, hogy csökken a hallása.

Dr. Voss egyáltalán nem pesszimista. Egyébként hetvenes éveiben jár és tudja, miről van szó! Álláspontja nem pesszimista, hanem optimista. Mivel egyes öregek szenilitása az életkörülményeiből fakad, lehető-

ség van a probléma csökkentésére egyrészt az öregekkel kapcsolatos felfogás módosításával, másrészt a társadalomban meghatározott helyzetűek megváltoztatásával. Nem mondom, hogy ez könnyű feladat, de mégis lehetőség a kezünkben! És ami a legfontosabb: az öregek befolyásolhatják a jövőjüket.

Ha az öregek rájönnek Dr. Voss szenilitással kapcsolatos nézeteinek realitására, minden tőlük telhetőt megtesznek azért, hogy a retentó spirál veszélyét elkerüljék. Ellenállást fejtenek ki! És éppen ez a cél. Kombinálva természetesen azzal a másik céllal, hogy a fiatalabb generációk tagjai többet törődjenek az öregek méltóságával. Emlékezzenek Simone de Beauvoir szavaira!

Ismerőseim közül senki sem szeretne olyan módon „nyugalomba vonulni”, ahogyan az öreg hozdonyt nyugdíjba helyezik: óvatosan egy holtvágányra tolják, ahol békés magányban megeszi a rozsda. *Minden ember, mindenki szükséges akar lenni!* Egy ember fontos kell, hogy legyen valaki(k) számára, egyébként megrozsdásodik. Ismertem öreg embereket, akik a szenilitás egyértelmű jeleit mutatatták és életüket megismerve, arra gondoltam: mi mást tehetnének? A megalázott létből egyetlen menekvésük a szenilitás volt. Visszavonultak egy olyan világba, ahol már semmi kudarc nem érheti őket. Nem szeretném az életem alkonyát így végigélni!

Kihívás az egyháznak!

Kihívás az egyháznak! Jézus evangéliuma az elnyomottak reménye. Gondoljunk Lukács evangéliumából Mária Magnificat-jára! „...Szétszórta azokat, akiknek gögös a szívük indulata... és megalázottakat emelt fel.” Micsoda prófétai kijelentés! Jézus történetében sok megalázott emberrel találkozunk, akinek nem volt megbecsültsége és önbecsülése. És látjuk, hogy Jézus környezetében új méltóságot, teljesen új, isteni alapot kapott az életük.

Amikor teljesen kvalifikálatlan csecsemőként megkeresztelnek, Isten egész életre – sőt az örökkévalóságra – gyermekévé fogad minket. Feltétel nélkül teszi, anélkül hogy előre tudni lehetne, hogy akárcsak egy parányi választ is kap-e szeretetére. Zsákba macskát vesz! Isten nyitott ajtóvá teszi magát, amin ki-be járhatunk és bármilyen örülten viselkedünk, ez az ajtó soha nem csapódik be. Olyan sokat jelentünk neki!

Tudjuk, hogy *Isten szeretetéért és semmi másért* vétetünk fel. A mindenség Ura annyira értékesnek tart minket. Nincs szükség arra, hogy értékünk a többi ember elismerése is megerősítse. Minden úrvacsoravételkor ugyanazt éljük át: szabad adományként befogadhatjuk a méltóságok méltóságát, a teremtet Isten gyermekei és az Úr Jézus Krisztus testvérei leszünk.

„Az evangélium más értékeket mutat fel nekünk, mint az emberi társadalom. Az Isten szeretetén alapuló méltóságot és önbecsülést örökre kaptuk és senki sem veheti el tőlünk. Intenzívvé kell tennünk ennek az evangéliumnak a hirdetését. Fiatalon, vagy öregen, méltóságunkat és önbecsülésünket az örökkévalóság kösziklájára kell építenünk, nem egy folyamatosan változó kultúra homokjára.

Egyházi rendezvények az öregek részére

A legtöbb egyházban vannak hétközna-

pi összejövetelek, amelyek elsősorban az öregeket veszik célba. Csodálom azokat, akik rengeteget fáradoznak ezen a területen. Azonban az öregeknek rendezett gyülekezeti alkalmak sokban hasonlítanak a kommunális napköziothonok kfnálatára. A foglalkozásterápia karakterét viselik: segítenek az öregeknek kellemesen agyonütni az időt. Nem vetjük el a szórakozást. De ez nem elég! Az egyház munkáiként legyenek magasabb ambícióink annál, hogy segítünk az öregeknek agyonütni az időt.

Az egyházi, gyülekezeti rendezvények segíthetnek kitölteni a családi kapcsolatok összeomlása utáni űrt. Mai kultúránk túlnagyon individualizmusra következtet az öregek elvesztették azt a funkciót, amit régebben a nagyobb család körében betöltöttek. Szükségük van rá, hogy szükség legyen rájuk és ehhez kevés a szórakoztató időtöltés, a foglalkozásterápia. Amikor a legközelebbi alkalmat szervezzük az öregeknek, gondolkozzunk el azon, hogy hogyan lehetne hasznosítani az öregekben rejlő kihasználatlan készségeket.

Egyes gyülekezetek hálózatot szervezhetnének a sok idővel, tapasztalattal és melegséggel bíró öregek és idő, tapasztalat és meghittség deficitjétől szenvedő fiatal, gyermekes családok együttműködésére. Ha a saját unokáid túlságosan messze laknak ahhoz, hogy élvezhessék azt, amit nyújtani tudnál nekik, – add a szomszéd gyerekeknek és szüleiknek. Az ő nagyszülei valószínűleg szintén túl messze laknak ahhoz, hogy jelen lehessenek az életükben. meg lehet próbálni!

Sok gyülekezetben vannak „nyitott családjaik”. Olyan csoportok ezek, amelyek hetente, vagy ritkábban találkoznak. Együtt főznek a gyülekezet konyhájában, közösen étkeznek, játszanak egymás gyerekeivel, közös áhitatokat tartanak. Ezek a nyitott családok leggyakrabban hasonló emberekből állnak. Többnyire fiatal, gyermekes családok. Sok öreg is helyet kaphatna a nyitott családokban.

És miért ne lehetne felhasználni az öregek bölcsességét a gyülekezet lelkipáncsói munkájában? Szkeptikus vagyok a modern tendencia iránt, miszerint minden emberi krízisben pszichológust kell igénybe venni. Valóban szükséges magas órabért fizetni valakinak azért, hogy figyelmet szenteljen személyes problémánknak? A pszichológusok abból a szomorú tényből profitálnak, hogy az emberek túl keveset törődnek egymással. Senki sem akar időt áldozni arra, hogy meghallgasson és átöljen, ha mélyponton vagyunk. A szabad individuumok társadalma hivatásosokra szorul, hogy azok végezzék el azt, ami korábban a családok dolga volt. Nem tarthatnánk az ügy iránt érdeklődő öregeknek lelkipáncsói szemináriumot? Azután meghirdethetnénk, hogy az egyházunkban vagy egy csapat tapasztalattal és szabadidővel rendelkező ember, aki kész és képes mások meghallgatására és megértésére. Meg lehet próbálni!

Az öreg emberek érdekesek!

Több kollégám őszinte részvétét fejezi ki, amikor megtudja, hogy a munkám során 95%-ban öregekkel kerülök kapcsolatba. „Nem unalmas?” – kérdezik. Sőt egyesek csodálják az áldozatot, amit azzal hozok, hogy pásztori figyelmemet a fiatalok helyett az öregeknek szentelem. A fiatalok szóra-

Aktuális doxológia

Egyházmegyei Közgyűlés! Püspök Úr! Esperes úr! Édes Fiam!

koztatók, a fiatalok vonzóak. Az öregek kevésbé érdekesek. Ezért az öröm, hogy néhány lelkész és egyéb megszállott egyházi munkás hajlandó az öregekkel foglalkozni. Ez az általános nézet. Micsoda félelmetes tévedés! Kinek jutna eszébe, hogy egy 50 oldalas brossura érdekesebb egy 500 oldalas regénynél? Több gondolatot végiggondoltak, több válságot átéltek, többet szenvedtek, mint a fiatalok. Most vannak abban a helyzetben, hogy egy hosszú élet felhalmozott gondolatait és tapasztalatait feldolgozzák. Csodálatos kiváltság ismerni egy-egy öreg férfit vagy asszonyt és bepillantást nyerni élete izgalmas világába! Az öreg ember élő történelem. Öregekkel beszélgetve olyan ismeretekhez jutsz, amelyek tovább segítenek életútjain.

Lelkészként tapasztaltam, hogy az öregek lelkigondozása nagyon gyakran kétirányú folyamat, amelyben mindkét fél gazdagodik. Az egyetlen, ami ezeket a gazdagító beszélgetéseket megtörheti, az, hogy mi fiatalabbak türelmetlenek vagyunk, amikor az ő ütemük szerint kell együtt haladnunk az ösvényen. Ha mégis megtesszük, szüntelenül gazdagodunk.

A fenti megfontolások arra vezetnek, hogy fokozzuk erőfeszítéseinket a nagyothalló öregek pasztorális szolgálatában. Kétféle módon.

1. Nagyothallóknak szervezett, különféle vonzó együttlétek. Csendesnapok, népfőiskolai hetek, hosszabb utazások, látogatások. Speciális istentiszteletek.

2. Még fontosabb: dolgozzunk a kulisszák mögött! Azon, hogy a nagyothalló öregeknek jobb lehetőségük legyen részt venni a helyi gyülekezet életében. Ez az egyházi munkások felvilágosítását, képzését jelenti. Kommunikációs tanfolyamokat lelkészeknek. Tanácsadást presbitériumoknak akusztikai problémákban és technikai segédesszközök alkalmazásában.

A 2. pontban foglaltak elsőbbséget élveznek, és pedig azért, mert az öreg emberek – majdnem minden nagyothalló öreg – szeretnének a gyülekezetük körén belül maradni. A speciális nagyothallók istentisztelete számukra szükségmegoldás. Szeretnének továbbra is integráns része maradni korábbi környezetüknek. Ezért – mint nagyothallók lelkészeinek az a célom, hogy a legtöbb nagyothallóval ne találkozzam később, ne legyen rám szükségük. A legtöbb, amit remélhetek, az az, hogy munkám eredményeképpen tökéletesen részt tudnak venni helyi gyülekezetük életében és örülhetnek „normális” lelkészeknek.

Tiszteljük az öregeket!

Ők a mi múltunk és – ők a mi jövőnk.

Jan Gronborg lelkész,
a nagyothallók lelkigondozója
Dánia

*

Az előadás a Hallássérültek Nemzetközi Lelkigondozói Szövetségének (Internationaler Verband für Schwerhörigen-seelsorge – IVSS) közgyűlésén hangzott el a norvégiai Ål-ban 1992. 9. 23-án.

A szerző hozzájárulásával németből fordít-

totta és rövidítve közreadja:

Baranyai Tamás

Nem akarok újat mondani, az ősit kívánom elmélyíteni és aktualizálni. – „Mert Tied az ország, a hatalom és a dicsőség mindörökké Ámen” – E doxológiát már együtt mondjuk minden történelmi felekezetben – eredetileg minden imádság végén elmondták, nemcsak a Miatyánk végén. Időszzerű ez a nap kezdetén, a végén is – de napközben is mindig. Ma is az. Kijózanít és helyünkre állít, ugyanakkor vigasztal. Minderre múlhatatlanul szükségünk van. Ez a mondat tanúságtételünk alapja is. Tolsztoj naplójában olyan szerzetesekről ír, akikkel egy sziget kolostorában találkozott és már csak a Miatyánk első három kérésére emlékeznek. Ezt mondják szüntelenül. Nekünk e világban élőknek kevés ez, kell a másik négy is és nagyon kell a doxológia. Esperes iktatáson is...

Tied az ország Atyánk! Isten országa és a mi országunk. Magyarország és Tolna, Baranya. Nem a Tied Fiam, nem a mienk... Magyar viszonylatban a terület óriási – ha valaki régen azt mondta: „bejártam Tolnát-Baranyát”, azt hihette: egy országot járt be, ezt a szép déldunántúli dombos-erdős vidéket, ősi települést, különös történelmi múltú „országot”... s itt minden helység, az a 40 is, ahol önálló presbitérium van, minden gyülekezet, múltjával, jelenével, jövőjével Tied Atyánk! – Ne csapjanak be mások szép szavakkal – ne csapd be Magad illuziókat kergetve. Mindez nem a Tied. Ez jelent felelősséget és jelent vigasztalást is. Mivel az Ország az öve – azért jól kell sáfárkodnod.

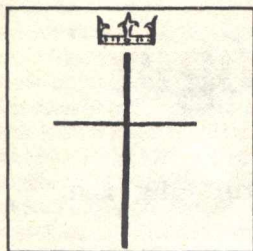
Tied a hatalom Atyánk! A hatalom óriási kísértés lehet mindannyiunknak, különösen vezető embereknek. A Wille zur Macht nemcsak Nietzsche vagy a pszichológusok egy részének sokat emlegetett mozgatórugója, emberi életeket kísértő, majd rabul ejtő törekvése, hanem hétköznapi, mindenki által megfigyelhető, démonivá is válható erő. Most nem bibliai idézetet emlegetek. Thamos Egyiptom királya imádságát

citálom – ahogy Mozart – Gebler drámája nyomán Devecseri Gábor formálta: „Ó, hatalom, ki jössz, hogy elboríts, légy énhozzám kegyelmes! Szívemet kezdeddel jéggé ne szorítsd... Hadd maradjak türelmes, figyelmező másokra, tudva, hogy mindenki érez... és add meg: ne irtsak semmi mást, csak a gagszást, a hizelkedést, förtelmes hiúságot, csalást, az önelégült lomha tespedést, az emberből az embertelenséget... KI KEDVEM ELLEN KEZEMBE KERÜLTÉL, NE VÉGY KEZEDBE KÉRLEK: Hatalom: ne torzíts mássá, mint aminek leltél URALKODJAM, DE FŐKÉNT MAGAMON” Lehet másként is imádni a hatalmat, úgy ahogy Pheron mondja: „Ó Hatalom, ki most enyém leszel, úgy megnyergellek, mint egy jó lovat... Hatalom tedd hogy talpam nyalja népem, s főként barátaim rettegjenek.” Édes fiam, ne feledd a doxológia napi, sokszor mondandó, penzumát: Tied a hatalom Atyánk!

Tied a dicsőség Atyánk! Glória, ...Nem a mienk. Álljon végezetül Madách Az Ember Tragédiája befejező szakaszának egy elhanyagolt mondata az angyalok karának énekéből: „Ámde utad felségében – ne vakítson el a képzet, hogy amit tész, azt az Isten dicsőségére te végzed és Ő éppen rád szorulna, mint végzése eszközére: Sőt! te nyertél Tőle dísz, ha engedi, hogy tégy helyetted” A jó válasz itt Éváié: „Ah értem a dalt, hála Istenemnek!” Ne szégyeld, hogy nőktől is tanulhatunk, drága Feleségedtől például, ha ő érti e dalt. Minden élet tragédiába torkollik, ha önmagának ad dicsőséget. Hinni sem tudunk, ha egymásnak adunk dicsőséget – így tanít Jézus... Édes fiam! Mi tanfottunk egykor imádkozni, Édesanyád és én, a Miatyánkot is. Azóta is tanulod, velünk együtt. Talán nem haragszol felnőtt, érett lelkész Fiam, Esperes Úr, ha most arra kérlek hogy tanuljunk együtt most is a gyülekezet választását az Úrtól tanult imádságra... Holtig tanul a jó pap...

Édesapád

Elhangzott ifj. Hafenschér Károly esperesi beiktatásán 1992. XII. 12.

MEGJEGYZÉSEK

a Magyarországi Evangélikus Egyház Országos Egyházi Iroda tervezetével kapcsolatban (2. javított tervezet, Budapest, 1992. május 16.)

1. A tervezet az Országos Egyházi iroda struktúrájára, osztályainak tagozódására tesz javaslatot. Ez a szerkezeti elgondolás éppen úgy, mint a zsinatelőkészítés időszakában az országos egyházi iroda felépítésével és működésével kapcsolatban beérkezett javaslatok (v.ö. „Az egyházi szolgálat” anyagban „Az országos egyház” címszó alatt, 135-137. lp.) azt célozza, hogyan működhetne hatékonyabban egyházunk központi irodája, magára a jelenleginél szélesebbkörű feladatokat is felvállalva.

2. Hatályos törvénykönyvünk szerint az irodával kapcsolatos döntések az országos egyházi presbitériumot illetik, amely „az országos egyházi elnökség javaslata alapján meghatározza az egyes országos egyházi munkaágak feladatát és hatáskörét” [E.T. II.t.c. 105. § (7)]. A tervezet ebből a feladatköröket felvázolja, a hatásköri leírásokkal azonban adós marad. A hatáskörök tisztázatlansága sem teszi lehetővé a tervezet elfogadását jelenlegi formájában.

2.1. A felsorolt osztályok feltehetően főállású előadók, szakértők vezetése és irányítása alatt működnek, ahogyan a jelenlegi struktúrában is osztályvezetői feladatkörökre van példa a pénzügyekben, adminisztrációs ügyekben. Ilyen szakmai vezetéssel és megfelelő számú adminisztratív alkalmazottal végezne feltehetően pl. a Gazdasági és pénzügyi osztály a maga munkáját a gazdasági, pénzügyi ügyekben a tervezet által felsorolt feladatokban.

2.2. A tervezet ugyanakkor Teológiai és oktatási osztály felállítására is gondol, amelynek hatáskörében a Teológiai Akadémia-Hittudományi Egyetem is szerepel. Ez a felsőfokú oktatási intézmény viszont nem állhat az előbbi mintára az országos egyházi iroda egyik osztályának közvetlen irányítása alatt. De akkor mi a szerepe és hatásköre a Teológiai Akadémiával kapcsolatban egy osztályvezetőnek? A hittanári és hitoktatói képzés és továbbképzés vagy a lelkesítőképzés sem kerülhet szakmai szempontból egy egyházi irodai osztály közvetlen irányítása alá, legfeljebb annak például az anyagi vonzatai – de ez már a gazdasági osztály kompetenciája. Ugyanígy kérdéseket vet fel a 8. sz. Sajtó és tömegkommunikációs osztály. Ennek hatáskörében a sajtósóvivő-sajtófigyelő szolgálat számomra természetes. De mi az alá- és fölérendeltségi viszony az Evangélikus Élet, a Lelkipásztor, a Diakónia szerkesztőbizottságával, illetve főszerkesztőivel? A tisztázatlanságból eredő feszültségeket el kell kerülni egy pontos hatásköri szabályozással.

2.3. Ugyanígy hiányzik a kidolgozott kapcsolatrendszer az országos egyházi iroda osztályai és az országos bizottsá-

gok között. A tervezet az országos bizottságokat az „Igazgatási Főosztály” keretébe vonja. Ugyanakkor egy sor átfedés van az országos bizottságok és az országos egyházi iroda osztályainak feladata között. Például: Missziói bizottság – Missziói osztály. Vagy: Ifjúsági bizottság – Missziói osztály: ifjúsági programok. Vagy: Kültügyi bizottság – Kültügyi osztály. Vagy: Tömegkommunikációs bizottság – Sajtó és tömegkommunikációs osztály, stb. Az országos bizottságokat legújabbban választott szakértők vezetik. Hogyan függ össze vagy különül el munkájuk a tervezett egyházi iroda osztályainak hasonló munkájától? Ugyanazt a munkát egymástól függetlenül végezni egyházunkban fényűzés lenne, zavart okozna, márpedig a javaslat jelenlegi vázlatos formájában ezt sugallja.

2.4. El kell döntenie, hogy az országos egyházi iroda adminisztrációs központ-e, amelyik az egyház szolgálatát a feltételek megteremtésével áttételesen segíti, vagy spirituális feladatokkal is megbízott központ, az evangélium hirdetésének szolgálatát közvetlenül is felvállalva. A tervezetben a kettő keveredik, pl. az építési ügyek mellett ott vannak evangélizációs vagy belmissziói programok, konferenciák is, – ha más osztály feladataként is. Amennyiben ilyen spirituális feladatokra is alkalmazhatunk függetlenített munkást, nagyon kell vigyázni arra, hogy ne csak emberi adottságai, szervezőkészsége, szakismerete legyenek kiválasztásának szempontjai, amelyek a többi feladatkörben elegendők, hanem elhivatottsága is. Amíg a szűkös személyi állomány ezt a kiválasztást nem teszi lehetővé, nem szabad ilyen feladatkörű osztályt sem szervezni. Nagyon kell vigyázni arra, hogy egyházunk lelki szolgálata ne szűküljön csupán adminisztrációs feladattá.

3. A legtöbb kérdést az „Igazgatási Főosztály” tervezeti fel. Hogyan tartozhat az országos egyházi iroda egyik osztálya alá az országos elnökség, az országos presbitérium vagy az országos közgyűlés? Ezek a legfőbb egyházkormányzati szervek az országos egyházi iroda fölött állnak, és nem abban. Az erre vonatkozó törvénytörzszakasz is egyértelmű: Az országos egyházi iroda az országos egyházi felügyelő rendelkezésére áll. Vezetője az országos egyházi főtitkár. [E.T. II.t.c. 109. § (1)]. Vagy az országos elnökség, az országos presbitérium és közgyűlés alkotná magát a főosztályt, amelyik éppen azért kapja nevében a megkülönböztető jelzőt, mert itt nem a többihez hasonló osztályról van szó, hanem a legfőbb egyházkormányzati testületek közös szerepeltetéséről? De akkor még kevésbé osztály, egy osztályvezető irányításával. Ezek a kormányzati szervek a legkevésbé sincsenek

függő viszonyban az országos irodától, legfeljebb azok működésének koordinálása lehet ott feladattá (meghívók, stb.), – de ez nem főosztályi, főhatósági, hanem adminisztratív feladatkör. De nincs helye egy igazgatási főosztályban a zsinatnak sem, mert annak nem igazgatási, hanem törvényhozási szerepköre van. Igaz, hogy a hatályban lévő törvénykönyvünk a zsinatot egyházunk legfőbb intézkedő testületként is határozza meg, de a felsőfokú jelző arra utal, hogy nem egy országos iroda napi igazgatási tennivalói értelmében az. Még kevésbé igazgatási feladat az országos bíróság hatásköre. A hatalmi ágaknak a lehetőségek mértéke szerint a jövőben a gyakorlatban is megkívánt elve szerint a bíróságnak függetlennek kell lennie az egyházkormányzástól, így az igazgatótól. úgy tűnik, hogy egy igazgatási főosztály kompetenciája a tervezett felsorolásából csupán az utolsó három lehet: személyi ügyek, kapcsolattartás állami hatóságokkal és szervekkel, valamint statisztika, országos nyilvántartás.

4. A részletkérdésekbe nem kívánok belemenni, mert az az azokban való döntés egy széleskörű vizsgálódás eredménye lehet csak. Ezekre csak kiragadott példa, hogy az intézmények és a jogi ügyek annyira két külön terület, hogy szétválásuk indokolt lehet az „Intézményi és jogügyi osztály” helyett. Vagy egy másik: a jogügyi osztály kompetenciájában természetesen tartozhat a jogszabályelőkészítés, hiszen jogszabályt, szabályrendeletet jelenleg az országos egyházi presbitérium alkot [E. T. II. t. c. 105. § (b)], s ezt elő lehet készíteni. De a törvényelőkészítés már zsinati feladat, s nem egy jogügyi osztályé.

5. A zsinat az 1992. augusztus 28–30-i ülészakon kezdte el egyházunk szerkezeti kérdéseinek, az egyházkormányzati szinteknek és a területrendezésnek a tárgyalását. teljesen nyitott kérdés még, milyen egyházi struktúra lesz elfogadottá. Az országos egyházi iroda jövőbeni felépítését, működését is majd ez az egyházi szerkezet határozza meg. Ennek kialakulásáig az országos egyházi iroda átszervezése is csak olyan mértékben lehet indokolt és kívánatos, amennyire az a jelenlegi helyzetben nélkülözhetetlen.

Budapest, 1992. szeptember 23.

Zászkaliczky Péter

NEM ÉRTEM...

Az Ordass Lajos Baráti Kör néhány lelkész tagja már évek óta támadja egyházunk vezetőségét, mely szerintük a múlt rendszer maradványa, s melynek működése törvénytelen.

Érveikhez nem kívánok hozzászólni. Ők is törvényekre hivatkoznak, saját szemszögükből igazuk lehet, még akkor is, ha az egyháztagok többsége nem osztja véleményüket.

Az viszont tény, hogy ennek ellenére az egyház tovább él, és most, amikor a zsinat a jövő kialakításán dolgozik, már aligha képzelhető el, hogy ennek a kis csoportnak a nézetei szerint minden előlről lehetne kezdeni az egyházi tisztségviselők leváltásával.

A lelkészeknek ez a kis csoportja azonban nem nyugszik, most már az egész világ előtt igyekeznek lehetetlenné tenni az evangélikus egyház vezetőségét és ezzel az egész egyházat. Tulajdonképpen ehhez is joguk van, hiszen szabad országban élünk, sokféle állítás elhangzik, ami nem mindig felel meg az igazságnak (pl. hogy „lényegi változás egyetlen ponton sem történt”).

De hogyan lehet egy ilyen beállítottsággal még továbbra is megmaradni ebben az egyházban? Az egyház iránti féltő szeretet készíti ezeket a lelkészeket, hogy kitartsanak? Vagy netalán az a kényszer, hogy valamiből élni is kell?

De amit nem értek: Hogyan lehet Ordass Lajos nevét felhasználni egy ilyen gyakorlathoz?

Szilás Attila

Levél

a Magyarhoni Evangélikus Egyház Elnökségének és Gyülekezeteinek

Alulírottak felkérjük Egyházunk Vezetőségét és Gyülekezeteinket, hogy evangélikus egyetemi ifjúságunk kollégiumának – a hajdanvolt –

„LUTHER OTTHON”-nak működését a lehető legsürgősebben állítsák vissza.

Ezen kérésünket és felhívásunkat semmi esetre sem a gyorsan tovatűnt ifjúságunk iránti nosztalgiának, – mégcsak a hosszú érvizvaros esztendőkből is valóban iránytmutató és megtartó „otthonként” működő intézményünk iránti őszinte, netán kötelező hálánk és köszönetünk sem motiválja. Felhívásunkat az az immár nem is vitatott követelmény és szükségszerűség kényszeríti ki, hogy magyar nemzetünknek és benne evangélikus egyházunknak jövődjét csakis a szellemiekben magasan képzett – a lelki-ekben pedig rendíthetetlen hitű generációk alapozhatják meg és szorgálhatják az elkövetkező időkben.

Ezen kettős cél szolgálatában kell állnia az újjászerveződő Luther Otthonnak, amint kényszerű megszűntéig is ezen kettős célt szolgálta.

A fentiek túlmenően napjainkban fokozottan tudatában kell lennünk annak, hogy világunkon és térségünkben az anyagi és fizikai erőviszonyokban olyan mértékű változások és átrendeződések következtek be, melyek teljesen egyértelművé teszik, hogy világrések és a közép-európai nemzetek keresztútján fekvő szűkebb térségünk – így hazánk – fennmaradásának egyedüli lehetőségeként csakis és kizárólag a „kiművelt emberfők útját” jelöli ki.

Utalnunk kell továbbá az elmúlt negyven esztendő embert próbáló megaláztatásaira és a kommunista-atheista világnézetet és lelket egyaránt gyilkoló kártételeire, – melyeknek mértéke talán sohasem lesz megállapítható. Az eddig félrevezetett és a valós igazsággal talán napjainkban ismerkedő, felnövekvő generációknak e vonatkozásban is utat kell mutatnia – a kollégiumoknak is...!

Meg kell említenünk azt a sajnálatos tény, hogy a „Luther Otthonnak” is helyet adó Budapest és az egyetemek központjában fekvő egyházi épület (Üllői út 24.sz.) értékelésünk szerint másod- vagy harmadrangú célokat preferál – jelenleg, ami is tékozlásnak tűnhet a fentebb vázolt elsődleges és a jövőbe mutató célok fényében.

Alulírottak – mint a kollégium utolsó évfolyamainak hajdanvolt tagjai – megismételjük felhívásunkat, remélve, hogy az nem lesz pusztába kiáltott szó, sőt az ifjúságunkért elsődlegesen felelősséget vállaló evangélikus népünkben selekvtő visszhangra talál és egyházunk – nemzetünk megmaradását szolgáló kollégiumunk újjáéled!

Budapest, 1992. október 31-én.

(..y-..s)

J. GAJÁRSZKY
MAGDOLNA

Csak így...

*Ha elfogadod a holnapot
záró s kérdőjelekkel,
csukott ablakszemekkel,
miket neked kell kitárni,
remélni mindent,
mindent kívárni
hűséges szívvel,
szilárd tudattal
és rendületlen,
történjék bármi.*

*Így tudsz előre,
göröngyön át is
elbukás nélkül
járni.*

1992.

Fohászodj!

*Van mit köszönnöd
és van mit kérned,
völgyből a tetőt
kell, hogy elérjed!
Fohászodj szívből
búban, örömben,
eget érintesz*

*imádság közben.
Száll rád az áldás,
szeretet lelke,
hajolj meg mélyen,
hullhasson bőven
lehajtott
fejre.*

1992.

Az igehirdető műhelye

Bójt felé igaz megtéréssel!

Szükséges-e a megtérést minősítő igaz jelző? Sajnos igen: gyakran beszélnek megtérésről ott is, ahol erről szó sincs. Megtéréséről szól az, aki valójában csak ruhát váltott (akár: gatyát, ha nem félünk a kihívóbb szóhasználatól), tehát kicserélte kép- és szóhasználatát, referenciaközösségét, ideáljait, de ugyanolyan erőszakos, kizárólagos és zárt személyiség (*homo in se incurvatus*) maradt, mint azelőtt. Megtéréséről beszél, aki nála erősebbek lelki-szellemi hatása alatt elhagyott dohányzást, alkoholt, polgárilag is károsnak minősített szenvedélyeket, eljutott egy biztonságosabb-sikeresebb életvezetésre, de az élmény nem kérdőjelezte meg, sőt talán meg is erősítette ítéltető kedvét, önsajnálátát és önszeretetét. Világosan meg kell tehát különböztetnünk megtérést és öncsalást, lényegét és járulékos-esetleges következményeket – kérjük ehhez a lelkek megkülönböztetésének karizmáját (1Kor 12,10)! Böjteltő textusaira készülve pedig mindig figyeljünk a SUB és a METANOIA igék teljes jelentéstartalmára.

HETVENED VASÁRNAP

1Pt 2,1-5

Elbizakodottságból
odaadó istentiszteletre!

Krisztus után második-harmadik generációs pogánykeresztén gyülekezet valahol Kisásziában – a levél a péteri hiteltesítés ellenére páli szellemű (talán) keresztes beszéd, az alapokat is türelemmel tárgyaló, intő, bátorító irat. Alig indult kezdőknek szól; s kijelölt szakaszunk olyan területeket érint, amelyeken magunkat megvizsgálva újra meg újra *kezdőknek* bizonyulunk. Talán megkockáztathatjuk az általánosítást is: nincs „haladó” keresztén, csak a maga kezdő voltát újra és újra felismerő, s újakezdeni képes – hiszen megfízlette, hogy jószágos az Ur (2,3).

Az „élő kő” képpel kifejezett alapvetéshez három olyan intés-kívánság kapcsolódik, melyeken soha nem lehetünk teljesen túl. *Első:* Vessetek le minden gonoszságot, álnokságot, képmutatást, irigységet, rágalmazást – ezek önmagában is súlyos tartalmát mélyítse meg le Bonhoeffer mondata: tiszta szívű az, aki nem szennyezi be magát sem a rosszal, amit elkövet, sem a jóval, amit megtesz. Melyikünk nem érzi találva magát? *Második:* A hamisítatlan lelki tejet kívánjátok; ne az előszűrt üzenetet, hanem a teljeset, ne a védelmezett helyzethez (status quo) alkalmazottat vagy a kegyességi-teológiai alapálláshoz idomítottat, hanem azt, ami kívülről jön és legbelül talál el. Kérdés, hogy mennyire kifejező ezt az

üzenetet tejként nevezni: táplálék ugyan, de nem elsősorban gyerekeknek való. *Harmadik:* Lelki áldozatokat ajánljátok fel, melyek kedvesek Istennek. Itt talán nem fölösleges részletesen beszélni Isten (Jézus) áldozatáról és a magunk „válasz-áldozatairól”, számot vetve azzal, hogy a bibliai szóhasználat és az abból kinövő teológiai irodalom csak az áldozatot követelő Isten zsidó vagy pogány gondolkörében tudott mozogni, s a szavak mögött nem könnyű megtalálni a tény, a szenvedő, a magát korlátozó, alázatos, s így békességszerző Istent (vö. 2Kor 5,18-19). Ezt a szóhasználatot újra aktualizálják a magunk elvárásai is, melyek mélyen pogányok, igen vékony keresztényen felszínnel (Varillon). A „lelki áldozat” legveszélyesebb félreértése lehet a lelki síkon lebonyolított pogány szellemű üzletkötés vagy elégtételkeresés. Mit jelent az Istennek kedves (pneumatikosz) áldozat? Ennek nem köz-helyszerű kibontását az igehirdetés egyik legnagyobb feladatának érzem.

HATVANAD VASÁRNAP

Zsid 4,10-12

Süketségéből az ige hallására!

A Zsidókhoz írt levél írója még nem ismerhette az elméleti ateizmust, és azt a ma már egészen természetesnek tűnő kérdést: és ha nem szól az Isten? A mai ember már nem tudja figyelmen kívül hagyni a deista világszemlélet néma és tétlen órásmesterét. Kísérti Jean Paul látomása: „mindnyájan árvák vagyunk, én és ti – mindnyájan atya nélkül vagyunk” (1796). Ott bolyong benne Nietzsche Istent kereső balga embere, aki a fényes nappal meggyújtott lámpa fénye mellett rögeszmésen mondogatja: megöltük Istent... (1882). Elgondolkozhatott Martin Buberrel, a hívő zsidó filozófus-teológussal együtt az istenfogyatkozás (Gottesfinsternis) rejtélyén (1952). De hogy ne varrjunk mindent a modern kor nyakába: ősi, biblikus tapasztalat az el-elrejtőzködő Isten (Ézs 45,15), ősi félelem az Ur igéjére való hiábavaló szomjúság (Ám 8,12) és minden kor ismeri a Lélek-szélcsend próbás időszakait.

Mindezekkel szemben tapasztalati tény, hogy: Isten szól. Fellángol a csipkebokor, hang hallatszik az égből, és mi megszólítottoknak érezzük magunkat. Nagyon hangsúlyos itt a *tapasztalat* elsőbbsége, ami egyben azt is jelenti, hogy a megszólaló Isten mellett nem áll személytől független, kényszerítő elméleti bizonyíték. A gondos gondolatmenet kereshet magyarázatot a tapasztalatra, de nem idézheti elő magát a tapasztalatot. A *süketséget* (scopus!) Isten gyógyítja, és nem a

magyarázat, az legfeljebb az utólagos (és szükséges!) értelmezésben segít. *Isten ígéje* élő és ható – az állítmány szorosan az alanyhoz van kötve.

A „ható” jelzőt az eredeti szöveg az energia főnévből származtatja. A szó segíthet hidat venni az utcán heverő témák felé: energiahiany, energiahordozók, energiakoncentráció (alfa-szint, manager-tabletta) és hasonlók. Ráműtathat Isten szava hatásának sokféleségére, új erőt adva a régi megfogalmazásoknak, mint teremtő, gyógyító, tisztító és tisztázó, békítő, megbocsátó, ítélő és megújító szó. Ugyanakkor nem felejtethetjük, hogy Isten és ígéje néha egyáltalán nem tűnik a mi fogalmaink szerint energikusnak, vö: „Isten malmai lassan őrlenek...”

A 13. vers az ítélet és életünk beteljesedése felé mutat. Kimondatlanul is az Úr napjáról beszél, ahol teljessé lesz az füzetek és velők szétválasztása, a személyes Istennel mint ellenállhatatlan energiával való találkozás és önmagunk igaz megismerése. A *siketség* kockázata, hogy váratlanul ér ez a nap; a tapasztalatról tanúskodó igehirdetés pedig a felkészülés-felkészítés minősített lehetősége.

ÖTVENED VASÁRNAP Jk 3,13-18

Vakságból isteni bölcsességre!

A böjti útküszöbén állva Jézus egész életét, s különösen passióját értelmezhetjük úgy is, mint a földi (testi és ördögi) bölcsesség és a felülről való bölcsesség konfliktusát. A konfliktus mélységére utal a szóhasználat többrétűsége is. Az ünnep scopusa szerint a földi bölcsesség vakság, 1Kor 1-ben Pál a világ bölcsességét bolondságnak nevezi, ugyanakkor Isten bölcsességét az igehirdetés bolondsága hordozza. Világos tehát, hogy itt nem simán elsajátítható bölcsességről van szó, valamiféle készségről, melynek befogadása szerint az embereket érdemesekre és bukottakra oszthatnánk. A felülről kapott bölcsesség nem a miénk, nem lehet örökös tulajdonunk, újra és újra el kell kérnünk, s annak újra meg újra meg kell támadnia emberi éniünket, mielőtt meg- és legyőzné. A felülről való bölcsességgel kerülünk szembe Jézus kereszttútjának végigjárásakor is; ennek szelíd támadására készülünk és készítsünk fel Ötvened vasárnapján.

Jakab kérdését és kérését (Kicsoda bölcs...? Mutassa meg...!) az ördögi és isteni bölcsesség magyarázó szembeállításába állíthatjuk be. Hadd idézzem itt az előttem írók néhány szépen kidolgozott gondolatát (s hadd bíztassak egyúttal a jelzett hat előkészítő elolvasására – ragyog bennük néhány gyöngyszem).

...az önző és szeretetlen bölcsesség rombolása ma is kikezdi a gyülekezetet. Mert nemcsak a templomainkat rongálják a viharok, esők és fagyok, hanem a gyülekezet népét is zilálják és erőltetik az irigységek, viszályok és az ezek nyomán támadó zűrzavarok. Sokan éppen hitbéli meggyőződésükre hivatkozva nem tudják elviselni a másikat. Sok presbitériumot tizedelt meg a tárgysorozatban soha nem szereplő, mégis újra éledő ellenségeskedés. Sok gyülekezet vezetői húzzák-vonják más és más irányba a kocsit rúdját. Sok gyülekezeti tag néz farkasszemet a másikkal, és közben elmegy a kedvük a szolgálattól is. Sok gyülekezeti tag dönt úgy a viszály hevében, hogy a másik miatt inkább nem vesz részt az istentiszteleten. Mert »magunkhoz való« eszünk, okosságunk és bölcsességünk van, de nincsen olyan bölcsességünk, amelybe befér a másik, amely elbírja a másikat.” (Józsa Márton)

„Többféle bölcsesség van. Lehet valaki bölcs a keserű irigységben (féltékenység), viszályban és a zűrzavarban, azaz ismeri a dolgok és kapcsolatok felforgatásának szabályát. A diabolosz (az össze-vissza dobáló) tanítványa, a zavarosban halászás tudósa. Aki már megkísérelt pl. megbillent családi életet helyrehozni, az találkozhatott ezzel a bölcsességgel. Vagy elég csak megkapargatni egynémely jó evangélikus család életét, s kiderül, mi lappang a vallásosság mögött: »mindenféle gonosz tett«. Karinthy írja egyik indulatos kitérését ábrázolva: »... ilyen ostoba, szennyes zavar bugyborékkolt ki belőlem. Megtöröltem a szájam, és megnéztem a kezem után: sár és genny és tajték volt a kezemen«.” (Laborci Géza)

„A felülről való bölcsesség megérti, hogy Jézus másokért élt, halt, és él ma is. A szelíd Jézussal együtt szelíden megnyílik mások befogadására. Mert azt a másikat, aki egészen más, mint mi vagyunk, valóban csak a szelídség bölcsességével lehet befogadni. Aki először mondta, és akik ismétlik ezt a mondatot: »Amilyen az adjon isten, olyan a fogadj isten« nem ismerik Jézust és bölcsességét sem.

Ha feltételekkel és mértéktartással fogadjuk egymást, az csak értelmetlen erőfitogtatás. Erő csak a szelídség bölcsességéből fakad. Ezért a felülről való bölcsesség így szól a másokhoz: »Bárhogy is jössz, én téged őszintén, méltányosan, békesszerűen, képmutatás nélkül és irgalmasságra készen fogadlak...«

...Abból élünk, hogy mindig van, aki reménységgel magot vet a földbe, de abból is élünk, hogy mindig van, aki szelídséggel, békességgel vállalja a másikat. Ezek a bölcs és okos emberek!” (Józsa Márton)

Csepregi András

BÖJT ELSŐ VASÁRNAPJA 1Jn 3,5-8

Krisztus követésére indulunk

A bűntelen Jézus képe követői előtt a tisztaságot, biztonságot jeleníti meg. Ő az, aki igaz, aki hű, aki szeretetből képes magát feláldozni a nép bűnéért. Most választás elé állít bennünket. Vagy őbenne maradunk és az ő akarata szerint cselekedjük a jót, vagy ellene fordulunk, és az ördög rabszolgái leszünk. Jézus küldetése a világ megváltására, az ördög munkáinak lerontására szól. Jézus megjelenésének mindhárom formájában ezt a küldetést teljesítette: emberré lett és legyőzte a kísértőt; feltámadt és legyőzte a halált; a Szentlélekben továbbfolytatódó munkájában pedig legyőzi az emberek hitelenségét, Istentől és egymástól való eltávolodottságát.

Mai igénk arról beszél: elveszi, viszi, cipeli, magára vállalja egyszer, s mindenkorra a bűnt, a mi bűneinket + a világot (1Jn 1,29). Mindenkinek meg kell keresni a lehetőséget arra, hogy megtalálja őt, meglássa benne Isten Bárányát, megismerje őt és azután Benne maradjon. Krisztusban új teremtés vagyunk. Luther azt mondja: ahol Krisztus van, ott eltűnik a bűn. Az istenfiúság, a Krisztushoz tartozás (Krisztus követés!) megköveteli a bűntől való megtisztulást, mivel Krisztus bűntelen. Nem arról van szó, mintha az ember elérhetné a maga igyekezte szerint a bűntelenség állapotát, hanem arról, hogy ez már Krisztus munkája bennünk. Krisztus által megváltott emberek vagyunk. Ez azt jelenti, hogy megszabadultunk a bűntől, hogy új életben járjunk. Krisztus követésének választása ezért komoly elkötelezés!

Az eredeti görög kifejezések egy állandósult, folyamatos kapcsolatot, ismeretséget jelentenek Krisztussal, ami nem he-

lyettesíthető azzal: néha látom őt, néha figyelek is rá. Az ördög kezdettől fogva lesben áll. Még azokat is kész megteveszteni, akik úgy mondják „megismerték” az Urat. János figyelmeztet: Senki ne legyen abban a tévhitben, hogy aki már hívó emberré vált, azt nem kömyékezheti meg a bűn, vagy neki már nem fontos pl. a felebaráti szeretetet gyakorolnia. Mindazokon, akik valóban Isten gyermekei, láthatóvá válik az Istenhez való tartozás ténye – az igazság cselekvése által. Igénk evangéliummal zárul: Nem kell az ördög és a bűn hatalmában maradni, mert Krisztus azért jött, hogy az ördög munkáit lerontsa. Az ördög munkája minden véték, és a bűn következményei (amelyek nemzedékeken keresztül szörnyű pusztításokat eredményezhetnek). Ezt rombolja szét, semmisíti meg, törli el Jézus Krisztus. Amint az ördögtől származó kezdettől fogva tudatosan szembeszáll Isten erejével, hatalmával, törvényével és parancsolatával, miért ne lehetne tudatosan és egészen az örökéletig előre tervező a Krisztust követő ember élete?!

Böjt 1. vasárnapja (Invocavit) lehet hangulatváltás, de gondolkodásmód-, sőt életmódváltás is. A keresztyén ember is felismerheti magában az ördög romboló munkáját (irigység, engedetlenség, harag, rágalmazás, képmutatás stb.). Szükségünk van a bűn legyőzéséhez Krisztusra! Nem csak úgy, hogy rámutatunk: Íme, ő büntelen, íme ő az Isten Bárá-

nya, íme ő a sátán legyőzője, hanem őbenne kell maradnunk! Ehhez először természetesen kapcsolatba is kell kerülnünk vele: meglátni, megismerni Őt. Az ő tisztasága mellett meg kell látnunk saját gyarlóságunkat, és hagyni, engedni kell, hogy győzedelmeskedjen bennünk a vágy: Szeretnék én is Jézus követője lenni (maradni)!

A bűnt magunkban nem mi győzzük le, hanem a Szentlélek. Böjt időszaka akkor készíti fel minket igazán nagypéntek és húsvét eseményeire, ha kezdettől fogva Krisztus követésére indulunk. Nem szolgálhatunk egyszerre Istennek és az ördögnek! Nem hagyhatunk meg egy kicsit ebből, és egy kicsit abból is, hogy kényelmesebb legyen a Krisztus-követésünk! „Milyen kíméletlenül ítélkező tud lenni az olyan ember, aki valamilyen bűnben nem érzi magát vétkesnek! A pöffeszkező önigazság taszít. Jézus büntelensége ellenállhatatlan erővel vonz.” (Ordass)

Hitünk szerint Jézus elítéli a bűnt, de életét adta értünk, bűnösökért. Böjt idején Ő úgy áll előttünk, mint aki mindenben megkísértetett, kivéve a bűnt, mert határozottan nem tudott mondani a sátánnak. A sátán legyőzője a mi Megváltó Urunk, akinek szabadítása által a megtérő bűnösök felett is örömi öröm lesz a mennyben.

Koskai Erzsébet

Nagytarcsai evangelizáció – 1992. szeptember 18-20.

(Ighirdetés)

Hallgassatok rám, ti szigetek, figyeljétek, távoli népek! Már anyám méhében elhívt az Úr, nevémet már születésem óta emlékezetében tartja. Számat éles kardhoz tette hasonlóná, szárnyai árnékában rejtejt el engem. Hegyes nyílá tett, tegzében rejtejt el engem. ezt mondta nekem: Szolgám vagy (Izrael), rajtad mutatom meg dicsőségemet. Én pedig azt gondoltam, hogy hiába fáradoztam és semmire, haszontalanra pazaroltam az erőmet; ám jögom az Úrnál van és fizetésem az Istennél. Most pedig azt mondja az Úr, aki már anyám méhétől szolgájának készítette fel, hogy Jákóbot visszavezessem hozzá, és Izráelt hozzá gyűjtem. Ilyen nagyra becsült engem az Úr, s Istenem az én erőm. Ézt mondta: visszahozásában légy a szolgám, hanem a népek világosságává i bant és Izrael számzódóitjeinek tetslek, hogy üdvösségem a föld végéig eljusson.” (Ézs 49,1-6)

Nem lennénk itt mos együtt, ha nem vennék komolyan ennek az igének az utolsó mondatát: Isten azt akarja, hogy az ő üdvössége a föld végsőhatáráig eljusson. S nem sok értelme lenne konferenciázásnak és evangelizációnak, ha nem ismernék el azt az isteni igényt, amelyet az Úr támasztott tanítványaiával szemben: az egész világra el kell menniök, hogy az Isten akaratát beteljesedjen. Ha így találkozik egymással az Isten akaratát, valamint ennek elismerése és jogosultsága, az termékeny találkozás lehet számunkra is. Mert Isten ügye elsősorban nem tanítás, nem ismeretközlés, hanem kihívás és megbízás.

Olyan világban, amely nem ismer irgalmat, s amely semmit ajándékba nem ad; amely már lassan csak brutális, nyomasztó, idegeket és lelket tépő negatívumokra kénytelen hallgatni, – ezt a világot isten örömhírral, evangéliummal akarja meglepni. Mert az ő üzenete örömmüzenet, felszabadulást és világos derűltséget árasztó jó hír. Ez a hír pedig hírnököket kíván. Ezért szeretnénk három estén át a hírnökkel foglalkozni. Háttha egyik-másik fölismerés eljut a szívekbe, hogy megkérdézzék maguktól: talán mégis csak rólam van szó?

1.

Amilyen egyetemes az Isten igénye, ugyanolyan egyetemes a hírnök feladata is. Ezért semmi üres lelkendezés nincs a szavak mögött: „hallgassatok rám, ti szigetek, figyeljétek, távoli népek” Ez a felszabadult kiáltás a teremtett világ legtávolabbi csücskeinek ugyanúgy szól, mint az Isten közelségét érző és valló közösségeknek.

Ha jól látom, itt vétünk legtöbbet ma. Mert leszűkítettük, és mindig, újra meg újra igyekszünk leszűkíteni Istennek ezt az egész világot átfogó parancsát. Leszűkítjük egy közösségre, egy

egyházra, vagy éppen leszűkítjük az egyénre, az egyes lélekre. S miközben tudjuk, hogy nem lehet és nem szabad kijátszani a kettőt egymás ellen, gyakorlatilag mégis ezt tesszük... Ez a mai igénk egyetlenegy kiáltás, hogy beszűkült, zárt begubózott kereszténységünkől lépünk ki úgy, hogy egyszerűen elismerjük Isten egész világra kiterjedő igényét. Kevés az nekem, mondja szolgájának, hogy bármiféle foltozással, drótozással töltsd az idődet. Még az is kevés, hogy csak valami keretek és korlátok között légy hajlandó engedelmeskedni. „Az Úré a föld” – mondja a zsoltáros – „s annak teljessége, a föld kerekége és annak lakosai”. (Zsolt 24,1) Gondoljátok, hogy itt csak háborítatlan birtokviszonyról van szó, amely minden lakosnak világos és magától értetődő? Csak szét kell néznünk mai világunk esetjeit, reményteleneit, kételkedőit és átkozódóit között ahhoz, hogy megértsük a hírnök megbízásának szükségét: örömhírré, boldog, felszabadító hírré van szüksége világunknak. Sok oldalról záporoznak rá félelemkeltő hírek, még több az, ami elkedvetlenít, elfásít, eltompít és reménytelenné tesz ebben a világban. Nem egyszerű odaállni hitüket-reményüket veszítették elé és meggyőzni őket a látottak-hallottak-tapasztaltak ellenkezőjéről. Pedig ez a szolga munkája és feladata.

Brazíliai szolgálatom egyik legmegrázóbb fejezete volt azoknak a családoknak a gondozása, akiket a világháború szétszakított egymástól, 1956 pedig lehetővé tette az újraegyesülést. Igen ám, de a 12 évig tartó elszakadás nem csupán idői és térbeni elválást jelentett, hanem eltávolodást, elidegenülést, új kapcsolatok születését, sőt ellenszenvet is. Szinte emberfeletti munkát igényelt az elidegenült családtagok meggyőzése afelől, hogy a hallottak-látottak-tapasztaltak ellenkezője is bekövetkezhet és lehetséges. Mert nekünk újra meg újra szükségünk van a hűség, a szeretet, a bizalom bizonyítására. S aki Isten szolgája, hírnöke, küldötte, az nem takaríthatja meg magának a mindig, állandóan, soha véget nem érő meggyőzés munkáját: hű az Isten, szeret az Isten, nem a vesztetet akarja, az emberiségét sem. Üdvösséget kínál és súlyt helyez arra, hogy „egy se vesszen el” (Jn 6,39) és ezt fáradhatatlanul, sőt boldog vidámsággal kiáltja bele a világba: „hallgassatok rám, ti legtávolabbi részek, figyeljétek rám, ti népek mind!” S ki az, aki ennek korlátot és határt

szabadna? Ki merné leszűkíteni ezt az egyetemes, mindenkit egyformán érintő üzenetét, vállalva azt a veszélyt, hogy korlátok közé akarja szorítani Istent és az Ő nagy művét?

2.

Igaz, a hírnök is csak ember, még a hírnöki feladata végzése közben is. Ebből a szempontból is nagyon fontos képet rajzol róla igénk. Az egyik oldalon teljes erőtlő duzzandónak ismerjük meg: vallja, hogy már születése előtt „kinézte”, kiválasztotta őt magának az Úr. Ezzel a vallomással minden emberi közreműködést és annak lehetőségét kizárja, a kiválasztás, elhívás Isten szuverén munkája. Sőt szinte túltengő öntudattal állítja hogy milyen „nagyra becsülte”, értékelte őt az Úr. S hogy ez nem valami csekélység, azt már a héber ige is kifejezésre juttatja, amikor ugyanazt a kifejezést használja a szentíró, mint Isten „súlyos”, megbecsült, sőt szent voltának meghatározására. Tegyük hozzá gyorsan, hogy nem igazi istenhírnök az, aki ilyen, szinte túltengő magasságokba nem tud emelkedni. Az isteni jó hír nem szabatos, korrekt, hivatalnoki tárgyaligossággal ügyködőket keres. Nem a hüvösség és a már-már unalomra hajló józanság az isteni hírnök legfontosabb ismérve, mikor tanuljuk meg ezt végre? Mert nem az éhezés analízist vájra ez a vilg, hanem a táplálás megoldását.

A legnagyobb eretnokséget fedte föl Sadhu Sunder sing indiai misszionárius, aki a huszas években Európába jött, hogy helyben tanulmányozza a kereszténységet. Amikor összefoglaló beszámolóit felől érdeklődtek, azt mondta: „Ti, európai keresztények, olyanok vagytok, mint a kavics a patakmederben: csak kívülről mos benneketek a víz, belülről szárazok maradtok.” Micsoda hírnök az, aki mást akar lelkesíteni, de önmagát kizárja ebből? És micsoda örömhírnök az, aki nem akar vagy nem tud felsőfokon dicsekedni a kiválasztásával és elhívásával?!

Hát nem itt van a kutya elásva, nálunk is? Egyik esperesem prédikációját – egyébként jó prédikációját – hallottam egy adventi vasárnapon, az örömről. De ezt olyan keserű/savanyú ábrázattal mondta el, mintha somot rágott volna előtte. A savanyú ábrázat pedig ellentmond az örömhírnök és lerombolja minden hatását.

De – és ez is hozzátartozik az élet realitásaihoz – a lehangosabb újonngás sem tart örökké. Még meggyőződés-szülte érzelmeket sem lehet állandóan a legnagyobb hőfokon hevíteni és tartani. Hullámvölgyek nélkül a hullámok sem képhelhetők el: „pedig én azt gondoltam, hogy hiába fáradtam, és semmire, haszontalanra pazaroltam az erőmet.” Sőt azt is tudnom kell, hogy Istennel szemben semmi jogot nem formálhatok, és fizetésre sem számíthatok.

De csak az tudja elmarasztalni az Isten szolgájának ezt az őszinteségét, aki még soha nem vetett komolyan számot a hitével; aki soha nem kérdezte meg önmagát, hogy tényleg a jó úton jár-e; aki soha nem ismerte meg a napokat, amelyeken nem szerencsés a kezünk, balul ütnek ki a dolgaink, és ólmosnak érezzük nemcsak a lábunkat, hanem a lelkünket is. Csak, aki tesz valamit, azt rohanhatja meg tette értelmetlensége, terve és erőbedobása fölöslegessége úgy, mintha csak sziszifuszi küzdelmet folytatna. Ilyet bárki bármikor megtapasztalhat.

A hírnök szolgálatának kiváltképpen is velejárója ez. Ki ne ismerné az érzést, hogy már megint csak megszokásból, rutinból prédikáltam, nevelés helyett vétettem, romboltam a hittanórán, látni se bírtam azt, aikért pedig annyit tettem és csalódnom kellett benne...

A mi hírnökünk is az vesse rá az első követ, aki itt még nem vétkezett. Ha ugyanis jobban figyelek a szavára, akkor azt is kihallom belőle, hogy a legmélyebb ponton is tudta, hogy Isten „tegzőbe helyezte nyilvesszójé” ő, vagy hogy a mélységből való kiemelkedéshez szükséges erő számára is rendelkezésre áll az Istennél. Ami pedig a végső igazolását, legitimációját illeti, az is Isten kezében van. Hogyan fejezte ezt ki a követi önrézetében megsértett Pál apostol? „Mert bár semmi vádat magam ellen nem tudok fölhozni, mégsem ez tesz igazgá, hanem az Úr, aki megítélt.” (1Kor 4,4)

3.

Nem hallgatom el végül azt sem, hogy ezeknek a mondatoknak súlyt az ad, ahogyan azokat az idők folyamán értelmezték. Az Úr szolgáinak nevezi az Ótestamentum az ósátyákat, Mózes, Dávidot, Jóbót, – de főleg a zsidó nép tartja magát annak. Nemcsak a mi igénkbe belekerült „Izrael” szó tanúskodik erről, de ezt vallja sok írásmagyarázó is. Izrael népe lenne tehát az Úrtól kiválasztott hírnök, akit végül is a „népek világosságává” tesz az Isten, hogy az ő közvetítésével jusson el az isteni megváltás örömhíre a legtávolabbi végekre is. Talán erre utalna Pál apostolnak az az érvelése is, amelyet éppen egy ézsaiási idézettel támaszt alá: „Mily szép a békehírnökök jövele!” (Róm 10,15), amikor a zsidóság üdvösségéről beszél. És sokan kétségtelen jelnek tekintik a mai Izrael saját hazájában való gyülekezését és megerősödését.

Számunkra azonban még fontosabb az, hogy az ézsaiási Úr-szolga nagyon sok vonását Jézus Krisztusra vitte át minden nehézség nélkül az őskereszténység. Gondoljunk most csak igénk utolsó mondatára: „Kevésnek tartom azt, hogy Jákób törzseinek helyreállításába és Izrael száműzöttjeinek visszahozatalában légy a szolgám, hanem a népek világosságává is teszelek...”

Hát nem így hirdette már Zakariás, hogy először Isten az ő népet látogatja meg (Lk 1,68), és Simeon, hogy a Gyermeke „világossággal a pogányok megvilágosítására, s a te népednek, Izraelnek, dicsőségére” jött? (Lk 2,32) Pál apostol pedig már a missziói igehirdetésében is így fogalmaz: „Szükséges volt, hogy először néktek (ti, a zsidóknak) hirdettesék az Isten igeje, de mivel ti megvetitek azt és nem tartjátok méltóknak magatokat az örök életre, íme a pogányokhoz fordulunk. Mert így parancsolta nekünk az Úr: rendeletek világossággal a pogányoknak, hogy üdvösségre légy a föld széléig.” (Csel 13,46) S ez idézet éppen a mai igénkbelől.

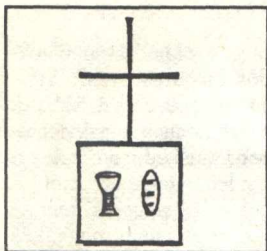
Ánélkül, hogy most eldönthetnénk, hogy kicsoda ez az istenszolga, a mi elmékedésünkbe beépíthetjük mind a kettőt. Hiszen Izrael mai népének is elég feladata van a saját portáján. Mert lehet a világzsidóság politikai és gazdasági döntő befolyású nagyhatalom, ám ami a hitet illeti, csak kis töredék vallja azt még. Így oktatótt ki engem egy Olajfák-hegyi beszélgetésben az Angliából bevándorolt mérnök: hogy csupán a faja és nem vallása miatt települt haza. Istennek még sok türelmébe, munkájába kerül, hogy ez a nép betöltse a feladatát és a föld végéig elvigye az isteni megváltás hírét, mert azt először otthon kell megismernie és meghirdetnie.

Számomra mégis nagyobb súllyal esik latba az, ahogy már az őskereszténység Jézus Krisztusban látta ennek a hírnöknek az előjvetelét. Nemcsak csodálatos születésére gondolok, de arra, ahogyan Isten „megőrizte” őt, hogy a legdöntőbb pillanatban jelenjen meg közöttünk. De ő is tudott arról, hogy az Úr Lelke vette őt birtokba, meg hogy fejét se volt hová lehajtani. Sőt a Gecsemáni kertben ugyanúgy belekerült a legerősebb bizonyosság és csüggedés feszültségébe, hogy aztán meghajtsa a fejét Isten egész világot üdvözíteni akaró terve megvalósítása feladata előtt. Ő is hitvatkozott Izrael elsőségére, s ezt kötötte kiküldött tanítványai lelkére is (Mt 10,5-6: menjetek inkább Izrael eltévelyedett juhaihoz, pogányok útjára ne térjetekek...), – de igazat kellett adnia a lányáért könyörgő pogány szirofóniái asszonynak, aki ennek az egész világnak megígért üdvösség lehuilló morzsáival is kész volt megelégedni (Mt 15,22-28): Ó asszony, nagy a te hited!” – mi más volt ez, mint engedelmesség az ézsaiái istenszolga legeredettebb feladatának?

Nagy-nagy reménységgel tölt el az, hogy minden szolgálataunk mögött fedezetként ott áll Istennek ez az összehasonlíthatatlan és utánozhatatlan Szolgája. Benne visszatükröződhet a mi szilárd meggyőződésünk, csakúgy, mint ahogy a gyengeségünket se kell palástolnunk. Benne végső értelmet kap mindenki szolgálata, aki hírnöke akar lenni az Umak. Mert a hírt vinni kell. És önmaga fölött mondja ki az ítéletet az a kereszténység, amely leragadt, önmagát ápolja és őrsi múzeumait, amelyekből nem támad élet. Élet csak a hírnök élő szavából támadhat. Ha Isten a Lelkét adja hozzá. Ki merne ez elől az ajánlat elől büntetlenül elzárkózni? Ámen.

Nagytarcsa, 1992. szeptember 18.

Gémes István

Gyülekezeti szolgálat – lelkészi közélet

Újjáalakult a Budapesti Evangélikus Gimnázium Volt Növendékeinek Egyesülete

A Fasori Öregdiákok Baráti Köre 1992. október 2 és 3-án tartotta a „II. Fasor Napok”-at. Az első nap, 2-án 16 órakor a fasori templomban a hálaadó istentiszteleten a szolgálatot dr. Harmati Béla püskök látta el. Az istentiszteletet a gimnázium dísztermében dr. Prágay Dezső professzor Kőrösi Csoma Sándorról tartott előadása, majd ünnepi hangverseny követte, amelyen közreműködtek az iskola jelenlegi és volt növendékei, valamint a Gimnázium ének- és zenekara *Peskó György* és *Bence Gábor* tanár vezetésével.

Október 3-án de. 10 órakor a Fasori Öregdiákok Baráti Körének ugyancsak a díszteremben tartott tisztújító közgyűlése során újjáalakult a Budapesti Evangélikus Gimnázium Volt Növendékeinek Egyesülete, amely az 1923-ban megalakult egyesület és a Baráti Kör célját szem előtt tartva, azok jogutódjának tekinti magát.

Az „Eros várunk...” után dr. Gyapay Gábor, a gimnázium igazgatója, aki nyolc éven át iskolánk diákja volt, mint házigazda üdvözölte a közgyűlés résztvevőit, majd dr. Cselőtei László professzor, akadémikus a Baráti Kör leköszönő elnöke elődjéről az időközben elhunyt dr. Petri Gáborról megemlékezve, a 37 éves tetszhalálból feltámadt Alma Materünk volt növendékeinek Isten segítségével

eredményesen vívott áldozatos harcára mutatva a megválasztásra kerülő új vezetőségnek abbeli kívánságát fejezte ki, hogy mint a Volt Növendékek Egyesülete, Iskolánk jövője fölött őrkdöjék.

Az elnöki bevezető után dr. Vitális György gondos alapossággal és a Baráti Kör minden egyes eseményére (előadástulések, kirándulások, kiállítások, hangversenyek, temetőlátogatások stb.) kitérő fűtikári beszámolója kapcsán felolvasta az elmúlt három év alatt 1989. október 5. és 1992. október 5. között elhunyt 6 tanár, 66 diákársunk és 1 fő szakal-tiszt nevét. Az egy perces néma felállást és a taglétszámról való tájékoztatást követően ismertette, még azoknak a nevéit is, akik a szóbanforgó időszakban kintüntetéseket és elismeréseket kaptak. Dr. Pósfay Miklós főpénztáros pénzügyi beszámolója, dr. Haisch Gyulának az Alapszabály módosításra tett kiegészítése, valamint több hozzászólás után a közgyűlés a fűtikári és pénzügyi beszámolót, továbbá az Egyesületé váló alakulást és az erre vonatkozó alapszabályt egyhangúlag elfogadta. A tisztikar részére a felmentést – két tartózkodás mellett – megadta.

Ivanka András korelnök elnöklése mellett a szavazólapul is szolgáló jelölő lista alapján dr. Lehotzky Tibor iskolatársunk vezetésével a választás titkos szavazással történő lebonyolítására került

sor. A Budapesti Evangélikus Gimnázium Volt Növendékeinek Egyesülete megválasztott tisztikara a következő:

Tiszteletbeli elnök: *Wigner Jenő*. Tiszteletbeli külföldi társelnök: *Bogsch Árpád*. tiszteletbeli bel-földi társelnök: *Cselőtei László*. Elnök: *Peskó György*. Társelnök: *Gyapay Gábor*, *Nagy Béla* és *Szegő Miklós*. Alelnökök: *Bendes Aladár*, *Kappel György*, *Liptay György*, *Móritz Péter*, *Paulik Pál* és *Simon Róbert*. Fűtikár: *Vitális György*. Titkárok: *Szabó István* és *Pócs Miklós*. Főpénztáros: *Pósfay Miklós*. Pénztáros: *Kollár Tamás*. Számvizsgáló Bizottság: *Szuchovszky Gyula* (elnök), *Lukács József* és *Székely Tamás* (tagok).

Peskó György megválasztott elnök édesapjára, a 25 éve elhunyt *Peskó Zoltánra* is emlékezve mondott köszönetet a bizalomért.

A közgyűlés után a rokonok és adományozók jelenlétében *Kőrösi Csoma Sándor*, a nagy magyar orientalista, valamint iskolánk egykori világhírű növendékének *Neumann János* matematikusnak *Barth Károly* és felesége *Ilona* asszony készíttette mellszobrának felavatására és megkoszorúzására került sor. A szoboravató megemlékezéseket dr. Gyapay Gábor iskolánk igazgatója és dr. Vajda Ferenc iskolánk fizikatanára mondta.

dr. Berti Béla

PÁLYÁM EMLÉKEZETE

1944. júniusának közepén szigorlatoztam Sopronban. Le kellett rövidíteni egy kicsit a tanévet a közelgő háború miatt. E hónap utolsó vasárnapján a két mankóra támaszkodó D. Raffay S. püspök úr szentelt fel a püspöki hivatal tanácsstermében. Én már egy hete főtí kaplán voltam, Zászkaliczky Pál mellett. Az ostromot ott éltem át, részben pincében. Templomot renováltunk, mert több belővést kapott s indítottuk a gyülekezeti életet.

Mogyoród volt a filiánk. Ha rossz idő volt, mindig viaskodás volt közöttünk, mert nem akart engem engedni. Egy alkalommal, amikor vállraveztet reverendával mentem vasárnap du. a filiába, szörnű látványban volt részem. Messziről láttam, hogy előttem az úton sok ember menetel. Már közeledtem hozzájuk, amikor lövések hangzottak el. Vértócsákhoz értem s az árokban megpillantottam 3 tarkónlött zsidó embert. A döbbenettől és a félelemtől földbegyökerezett a lábam. Könnyes szemmel indultam tovább. Sokáig meneltünk egymás mellett, mert sokan voltak. Most is elevenen él bennem a kép, ahogy a sorok végén hátukon cipelték az öregeket, mert aki nem tudott a menettel tartani, azt agyonlőtték, mint egy kutyát. Ezután kellett a szószékre állnom és az életről prédikálnom.

Egy évig voltam Főton. 1945. szept. 1-jével Budahegyvidékre vezényelt püspök-

Rendhagyó indulás

köm. dr. Ordass Lajos. Danhauser László volt a principálisom. Sokszor kétemelet magasságban jártunk, kerestük és szedtük össze a megmaradt híveinket. Szedték fel a halottakat, akiket az ostrom alatt csak hevenyészve parkokban, kertekben tudtak a fagyos földben „eltemetni”. Naponta átlag 3 temetésem volt. Kit papírba csomagolva, másokat szekrényekből összetakolt ládáknak gurítottak a sírba. Voltak tömegtemetések is. 20-30 halott mellett álltunk a 3 felekezett papjai s együtt kísértük ki őket a tömegsírhoz. Temettem úgy is, hogy 1-2 hozzátartozó állt a halott mellett. A közlekedés nagyon gyatra volt. Utaztam úgy a Farkasréti temetőbe, hogy a villamos ütközőjén álltam hátul s lobogott valamon a reverendám. Egy alkalommal megérkeztem az óbudai temetőből s a hivatalban az íróasztalomon találtam egy cédulát, főnököm írásával: egy név, időpont, Farkasrét. Gyalog loholtam a temetőbe. Nem tudtam semmit a halotról. Kiérkeztem lihegve, az egyik pavilonnál rengeteg ember, továbbmentem, gondolvam ez nem az én halottnak, megyek tovább, futnak utánam a temetkezési emberek: „tisztelendő úr, tessék gyorsan jönni, már késésben vagyunk!” „hol az én halottnak?” „ott, ahol az a sok ember van.” „Ki volt az illető? – miniszteri államtitkár, itt van az operaházi énekar is!” Ne-sze neked Hernád Tibor... Csak

annyit frok ezután: velem volt az Isten.

1946 tavaszán folyt a németek (svábok) kitelepítése. Eleken, a román határon 11.000 rk.német élt és 1000 román. A németek felét kitelepítették 50 kg-os csomaggal. Kegyetlen dolog volt... Helyükre erdélyi menekültek. Felvidékről kitelepített magyarok kerültek s 80%-ban Békésmegyei uradalmi cselédek, tanyasi szegény emberek. Békéscsaba, Szarvas, Tótkomlós, Orosháza... periferiáiról. 15-25 km-re éltek a várostól, az év nagy részében megközelíthetetlen sár és hótergerben. Elszakítva templomtól, kultúrától... 700 evangélikus került így oda. Levél érkezett a püspökhöz, gondoskodjék a gyerekek hitoktatásáról (akkor még kötelező tantárgy volt), mert kb. 200 ev. gyermek van a két nagy iskolában. Ordass püspök úr elküldte Virág Gyulát, aki akkor állás nélküli volt. Nem vállalta. Utána Szende Ernőt. Ő sem vállalta. Egy napon szólt a telefon, püspök úr hivatott magához. A következőt mondta: „Tibor! Baj van. Eleken 200 gyermek van hitoktatás nélkül. Ha ennyi gyerek van, akkor kb. 500-600 ev. lehet a községben. Két lelkészt elküldtem, nem vállalják. Tudom, hogy te nem ismersz nehézséget. Kérlek menj el, szervezd meg a gyülekezetet, majd, ahogy megérted neked, vissza-

hozlak és Glatz József helyett, aki nyugdíjba megy, te leszel a budai vallásnár” Mit tehettem mást: elvélaltam.

1946. szept. 20-án vonatra ültem, magam mögött hagyva két gazdag évet, amikor is Zászkaliczky Páltól és Danhauser Lászlótól megtanultam, hogy nem az egyházból, hanem az egyháznak kell élni, tövig égni és úgy hamvadni el. (De hiányzik ma az ilyen kétéves káplánkodás!)

Szept. 20-án 16.30-kor megérkeztem, Nem tudtam, hol fogok aludni. Se templom, se parókia. Se egy ember, aki meg tudta volna mondani, hogy kik az evangélikusok és hol laknak. A párt telepítette őket s vallási statisztikát nem vezettek. Mást se nagyon, mert teljes volt a zűrzavar. A „honfoglalók” jöttek s az üres házakba betelepültek. Az utolsó két szerelvény akkor hagyta el Eleket, amikor én már ott voltam. Sötétedett. Bementem az állomásfőnökhöz, bemutatkoztam, elmondtam a bajomat s ő ajánlott egy öreg, özvegy sváb nénit, aki ki szokta adni egy szobáját s úgy tudja, hogy az most éppen üres. Elmentem a megadott címre. Örömmel fogadott a Teri néni s egy 2.5-3.5 m-es kis szobában felvertem a tanyámat. Még akkor este találkoztam az első hívemmel, aki Mezőberényből telepedett le Eleken. Nyakamba vettem a 12.000 lakosú községet, háziról-házra járva kerestem a híveimet. Mozgásban volt a nép. Akit tegnap összeríttem egy utcában, másnap már nem ott lakott, mert átköltözött egy gazdátlan házba.

Templomunk nem volt. A telepítés előtt egy év öreg lakott a községben: Istvánffy Lajos. Ő sem tudott nekem segíteni, mert a telepeseket, nem ismerte. A reformátusok korábban kaptak egy nagy házat. Az utcai két szobában lebontották a válaszfalat s így lett belőle egy terem. Lelkésze egy Szilágyságból két börenddel és két apró gyermekkel menekült lelkész volt Lengyel József. Készségesen bejegyeztet abba, hogy felváltva, egyik vasárnap ő, másik vasárnap én prédikáltam. Akkor jelent meg az új énekeskönyvük. A dallamok felét nem ismerte s mivel nem volt zenei hallása, így én tanfőttem meg a két gyülekezetnek az új énekeket. A bibliorákat is közösen tartottuk, de csak én vezettem. Ugyancsak az ifjúsági bibliórát és ifjúsági órát is. Így éltünk nagy barátságban és szeretetben fél évig. 1947. márc. derekán mi is kaptunk egy házat, a Hősök

útján. Mi is két szobából csináltunk egy termet.

A gazdasági épület mennyezetének dupla deszkázatából kisereltem néhány széles deszkát. Legyalultam őket. Elkészítettem az oltár falát és asztalát. Csupas volt az oltár. Bementem Békéscsabára, felkerestem az esperesemet s arra kértem, hogyha volna a gyülekezetnek felesleges oltárterítője és kelyhe, feszülete, segítsen rajtunk. Röviden csak annyit mondott, hogy nincs. Nagyon elkeserített ez a visszautasítás. Felmentem Pestre, a budahegyvidéki gyülekezetbe. Igehirde-tés után részletesen beszámoltam, hol vagyok, hogyan vagyok s elmondtam a bajomat. Arra kértem a gyülekezetet, hogy akinek van rojtos kendője, terítője, ami ideiglenesen jó lenne oltárterítőnek, vagy lenne egy feszület, kehely, tányérka, amit nélkülözni tud, hozza ki a Keletibe, 4 óra-kor indul a vonatom. Az utolsó darabokat már a mozgó vonat ablakán vettem be. Csoda volt, mely Felülről jött, minden együtt volt. Késő estig öltöttem az oltárt és örömben sírtam. Gazdagodásunkat látva, nagy volt a híveim öröme is. Még virág is volt, az igaz, hogy hosszú nyakú befőttes üvegben, de tudom, Isten áldása volt rajta. Oltárképnek Komjáti Gyula bácsi rézkarcát kaptam meg, a vakon született ifjút ábrázolta Jézus ölében. Ma is ez az oltárkép Eleken.

„Az Úr csodásan működött...” A gyermekeknek tartott hittanórákon keresztül szaporodott a hívek száma. Vasárnapról vasárnapra többen jöttek az alkalmakra. Azokkal az emberekkel telt meg az imaterem, akinek nagy része – ahogy mondták – bennem látták az első eleven papot.

47. április 23-án volt az esküvőnk Szombathelyen. Innen vittem le a feleségemet ablaktalan vonatokkal Elekre. A hívek leírhatatlan szeretettel vártak bennünket. Teleszórták a járdát az állomástól a parókiáig orgonával. Csupa virág volt a ház. A kertben terített hosszú asztalok. Valóságos lakodalmat rendeztek. Szombathelyen úgysem lehetett ilyet rendezni, mert özvegy anyósom lakásának egyik szobájában egy orosz tiszt lakott a feleségével, akiket kénytelenek voltunk meghívni az ebédre, amelyen rajtunk kívül csak a szülők vettek részt.

Feleségem látva a nyomort, használt ruháit szétfejtette s a meztelen gyermekek számára ruhákat varrt. Fizetést nem kap-

tam. Csak a kongruából éltünk. Gyertyát az oltárra sokáig mi vettük. A postaköltséget mi fizettük. 48 koratavaszán hívtam meg Ordass püspök urat a beiktatásomra. Szolgálata s az ünnepi ebéd után így szólt hozzám: „Tibor van még egy kis időm, szívesen meglátogatnék 1-2 családot veled.” Eléje tettem a kartonos dobozt s választott belőle kettőt. Az első ház gazdája román volt, a felesége orosházi magyar s 6 gyermek volt a családban. Közülük ketten otthon voltak, teljesen meztelenül a konyhai tűzhely közelében. A szoba ajtaja nyitva volt. A padlóba vágott nagy bal-tával, szedték fel a padlót s azzal tüzeltek. A konyha padlóján kis rakások és tócsák. Kijöttünk a házból. Átölelte a vállamat s ezt mondta: „Tiborom! Amikor havi jelentéseidet olvastam, sokszor azt éreztem, ez túlzás (ugyanis jelentéseket kért tőlem, hátha lesz még egy ilyen gyülekezet s akkor az én tapasztalataimat fel tudja valaki használni), de most úgy érzem, nagyon szerény voltál. Úgy érzem itt magam nálad, mintha egy afrikai missziós telepen lennék. Ígéretét nem tudta teljesíteni, mert lecsukták, én pedig otmaradtam 4 évig. Visszagondolva erre a gyülekezetre, nem sajnálom ezt a 4 évet. Én az első szerelme-met adtam s azt kaptam tőlük. Soha nem feledem azt a téli késő délutánt, amikor meglátogattam Petrina Györgyét. Az asszony analfabéta volt. Ebből 600 volt a telepesek között. A férfi katonáéknál tanult meg írni-olvasni. Amikor beléptem a konyhába, az asszonnyal az 5 gyerek körülülte az asztalt. férje pedig az asztalon ült a lámpa alatt, mert nagyon gyenge volt a világítás és olvasta a Bibliát. Amikor innen az Újtelepről hazaindultam, éreztem, nem volt hiábavaló a szolgálatom.

Amikor 1950 októberében elhagytuk Eleket, fájta a szívünk. A közben megsza-porodott családnak nagyobb kenyér kellett. Tályára kerültünk. Csöbörből-vödörbe. A javadalmi szót elvettük s otmaradtunk a 80 lelkes gyülekezetben, ször-vánnyal együtt 270 lélekkel. Következett a bazatlkőbányában a csillepakolás... Nem folytatom tovább... Ezt is csak azért írtam le, hogy lássátok nyomunkba induló ifjú utódok, hogy az előttek járó mos már őszhajú öregek, milyen göröngyos úton indultak el. Nehéz volt a fizikai teher, de nagy volt az Isten kegyelme! Fel útra hát, boldog ifjúság!!!

Hernád Tibor

KORRIGENDA

Szerkesztő Úr! Kedves Barátom!

Az 1992/10. *Lelkipásztor* 335. oldalán dr. Irányi Béla frása második be-kezdésében az 1969-ben az *Erős vár*-ban megjelent Fásor-cikk Juhász Imre, akkori szerkesztő érdeme, s az iteni fa-sori öregdiákok összefrásának a kezde-ményezése is (én csak „adminisztrál-tam” a kérészéletű FÖDE-t [Fasori

Öregdiákok Egyesületét]).

Isten áldjon meg életében és munkádban – sokat jelent a havonkénti találkozás Veled a *Lp* hasábjain keresztül.

Szeretettel öllelek:

Bernhardt Béla

lelkész, Cleveland/USA

*

TEREI ENDRE ordinációi jubileum még nem érkezett el a 60. évhez. 1933-ben kezdte teológiai tanulmányai-

it. Én is ugyanakkor, s együtt laktam ve-le a Teol. Otthonban. A korrigálás bizo-nyára megtörténik.

Szeretettel gondolva Rád, áldást kér-ve szerkesztői munkádra, baráti szívvel köszöntelek:

Pásztor Pál

SAJTÓHIBÁK

1992/10. (októberi) szám
322 lap, 4. hasáb 22. sor: helyesen *Christliche*
Existenz,
26. sor helyesen: *világban*,
Ugyanott: *Ezt követte...*

Kiegészítés az 1993. évi évfordulókhöz

1793. m.j. Hrabovszky György: A Palotai ev. árvaház felszentelésekor tartott Isteni tiszteletnek rendi. Veszprém, 1793.

Április

17. + Koren István, Petőfi aszódi tanára, 1893.

21. + Markusovszky Lajos orvos, egészségügyi szervező, az MTA tagja, 1893

Július

1. sz. Greguss Mihály bölcész, Kossuth eperjesi tanára, 1793

60 éves jubilánsai a lelkészi karnak:

D. Scholcz László
id. Szabó Lajos

35 éve hunyt el Lühnsdorf Károly (1958. III. 6.)

30 éve hunyt el br. Radvánszky Albert (1963. II. 5.)

25 éve hunyt el Karl Barth (1968. (XII. 10.)

20 éve hunyt el Kuthy Dezső ny. püspök (1973. V. 18.)

Zeuthen Mogens dán lelkész (1973. VI. 16.)

Kakas József dabronyi lelkész (1973. XII. 3.)

F.T.

Iratrjesztésünkben kapható:

Színező füzetek gyermekeknek Karácsonyi történet Virágvasárnapról húsvétig Zákeus története A lékzóli fiú példázata A magvető példázata Az irgalmas samáriai példázata	40,- Ft
--	---------

Az én imádságos könyvem (Énekversek, mint gyermek-imádságok)	40,- Ft
Gyertyatartó (esztergált fa, 8,5 cm magas)	140,- Ft
Falra akasztható kereszt pácolt fából (15 cm magas)	104,- Ft
Falra akasztható kereszt (25 cm magas)	140,- Ft
Fabábuk bibliai történetek dramatizálásához (6 méretben és alakváltozatban)	20,- Ft
Fényezett jávorfa építőkocka-készlet (21 darab, fadobozban)	470,- Ft
Forma és alakfelismerési fejlesztő játék (10 változatban 8x30 cm)	290,- Ft
Bibliai memória-játék	195,- Ft

Megrendelhető: dr. Gado Pál
Piliscsaba, József A. u. 7.
2081

Türmezel Erzsébet: Emberré lettél, hogy ember legyek (versek)	180,- Ft
Türmezel Erzsébet: Csodát virágzik a jelen (Eddig kötetben meg nem jelent versek)	150,- Ft
Türmezel-Madocsai: Vigasztaljátok egymást! (Versek, igehirdetések gyászolóknak)	70,- Ft

Megrendelhető: Gubek Mária
Csömör, Kossuth u. 1.
2140

MEGHÍVÓ

A Magyarországi Luther Szövetség közgyűlésére, amelyet 1993. január 16-án szombaton de. 10 órai kezdettel a Budapest Deák téri Gyülekezet 1. emeleti termében tartunk.

Határozatképtelenség esetén a közgyűlést újra, ugyanott, 10.15 órára hívjuk össze.

A közgyűlés programja:

1. Titkári jelentés a Szövetség tagságának és külföldi kapcsolatainak alakulásáról.
2. Beszámoló az Olvasótábor és a Luther-esetek tapasztalatairól.
3. Beszámoló kiadási terveinkről.
4. A pedagógus tagozatról.
5. Pénztári jelentés a Szövetség anyagi helyzetéről.
6. Az eddig eltelt idő közös értékelése.
7. Mit tehetünk? (Ötletbörze)

A közgyűlésre szeretettel várjuk!

Erős vár a mi Istenünk!

Schulek Mátyás
világi elnök s.k.

Csepregi András
lelkészi elnök s.k.